

ESAD
EGE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Cilt 9 Sayı 2 2018

EGE STRATEGIC RESEARCH JOURNAL

Vol 9 Issue 2 2018

www.esam.ege.edu.tr
dergipark.gov.tr/esam

ESAD
EGE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Ege Strategic Research Journal
ESAD yılda iki kez yayınlanır / ESRJ is published two times a year

EDİTÖRLER/Editors

Doç.Dr. Aydanur GACENER ATIŞ
Doç. Dr. Burcu ARACIOĞLU
Doç.Dr. Burcu ŞENTÜRK
Dr. Öğrt.Üyesi Çağaçan DEĞER
Araş.Gör. Dr. Betül Aydoğan Ünal
Araş.Gör. Dr. Ali Onur TEPECİKLİOĞLU
Araş.Gör. Dr. Hakan ERKAL

DANIŞMA KURULU / Editorial Advisory Board

(Alfabetik Sıra ile / In Alphabetical Order)

A.Özlem Önder, Ege Üniversitesi, Türkiye
Aydın Çevirgen, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Aykut Lenger, Ege Üniversitesi, Türkiye
Aydanur Gacener Atış Ege Üniversitesi, Türkiye
Aykan Candemir Ege Üniversitesi, Türkiye
Ayla Özhan Dedeoğlu Ege Üniversitesi, Türkiye
Birgitta Olsson, Stockholm Üniversitesi, İsveç
Carlos E. Frickmann Young, Universidade Federal do Rio de Janeiro de Economia Industrial, Brezilya
Chris Ryan, Waikato Üniversitesi, Yeni Zelanda
C. Michael Hall, Canterbury Üniversitesi, Yeni Zelanda
David Lamond, David Lamond & Associates, Avustralya
Francis Lobo, Edith Cowan Üniversitesi, Avustralya
Haiyan Song, Hong Kong Politeknik Üniversitesi, Hong Kong
Haluk Soyuer, Ege Üniversitesi, Türkiye
James Kirkbride, Liverpool John Moores Üniversitesi, İngiltere
John Fletcher, Bournemouth Üniversitesi, İngiltere
Juergen Gnoth, Otago Üniversitesi, Yeni Zelanda
Joyce Liddle, Nottingham Üniversitesi, İngiltere

Jülide Kesken, Ege Üniversitesi, Türkiye
Luiz Moutinho, Glasgow Üniversitesi, İngiltere
Lydia Makrides, Creative Wellness Solutions, Kanada
Metin Karadağ, Ege Üniversitesi, Türkiye
Michael R Powers, Temple Üniversitesi, ABD
Mohsen Bahmani-Oskooee, Wisconsin Üniversitesi, ABD
Neşe Kumral, Ege Üniversitesi, Türkiye
Oğuz Karadeniz, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Pan Jiahua, Chinese Academy of Social Sciences (CASS), Çin
Paul Leonard Gallina, Bishop's Üniversitesi, Kanada
Slawomir Magala, Rotterdam Erasmus Üniversitesi, Hollanda
Tanju Tosun, Ege Üniversitesi, Türkiye
Thomas N. Garavan, Limerick Üniversitesi, İrlanda
Vahap Tecim, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Wesley J. Johnston, Georgia Devlet Üniversitesi, ABD
William Gartner, Minnesota Üniversitesi, ABD
Yılmaz Gökşen, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Zahir Irani, Brunel Üniversitesi, İngiltere

Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi. Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalanma sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır. Aksi belirtilmediği sürece **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**'nde yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına aittir. Yayıncıları, diğer yazarları veya editörleri bağlamaz.

ISSN: 2149-0465
www.esam.ege.edu.tr
dergipark.gov.tr/esam

EGE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Ege Strategic Research Journal
ESAD yılda iki kez yayınlanır. / ESRJ is published two times a year.

Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi (ESAD) hakemli ve bilimsel bir dergi olup, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, İktisat, İşletme alanları ile stratejik temalı alanlarda çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüşlerini paylaştıkları bir forum oluşturmak amacıyla, bu alanlarda yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmaları kapsamaktadır. Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki kere yayınlanan Dergimiz, EconLit’de taranmaktadır.

Dergimize, daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş çalışmalar ile kongre vb. bilimsel toplantılarda sunulmuş çalışmalar bu durum belirtilmek koşulu ile kabul edilmektedir. Yazarın/yazarların göndermiş oldukları çalışmayı yayın sürecinden çekebilmesi için sorumlu yazarın bir dilekçe ile başvurması gerekir. Dergi Yayın (Editörler) Kurulu, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek ve biçimce düzenleme talebinde bulunma yetkisine sahiptir. Dergimize çalışmalarını sunan yazar/yazarların belirtilen Şartları kabul ettikleri varsayılır. Dergimizce telif hakkı ödenmemektedir.

Dergimize gönderilen çalışmalar alanında bilimsel çalışma yapan en az iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı yayınlanır ya da yayınlanmaz. Hakemlerin gizli tutulan raporları beş yıl süre ile dergi arşivinde tutulur. Yazım kuralları ile ilgili detaylar aşağıda verilmiştir. Söz konusu Şartlara uygun çalışmalarınızı dergipark.gov.tr/esam üzerinden gönderebilirsiniz.

Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi (ESAD) İdare Merkezi ve Editör Ofisi / Editorial Office

Ege Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ege Üniversitesi Kampüsü, 35100 Bornova-İZMİR, TÜRKİYE

Tel/Fax: +90 (232) 3114105 / 4106

E- mail: esam@mail.ege.edu.tr

Yayın Sahibi: Ege Stratejik Araştırmalar Merkezi adına,
Müdür V. Doç. Dr. Aydanur GACENER ATIŞ

Yazı İşleri Müdürü / Assisting Editor

Doç. Dr. Burcu ARACIOğLU

Yayın Sıklığı ve Türü: Yılda 2 defa yayınlanan, evrimii, açık erişime sahip, süreli yayın.

Yayın Dili: Türkçe ve İngilizce

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Research Network Collaboration In Economics: A Social Network Analysis For İzmir

Ekonomide Araştırma Ağı İşbirlikleri: İzmir İçin Bir Sosyal Ağ Analizi

Utku AKSEKİ

Burcu TÜRKCAN 115 – 129

Stratejik İşletme Kararlarında Kısıt, Süreç ve Mamul Karmaşı

Constraints, Throughout and Product Mix in Strategic Business Decisions

Ahmet Erdal ÖZKOL 131 – 144

Neo-Con Yaklaşımın George W. Bush Dönemindeki Etkisi ve Donald J. Trump Dönemi Olası Beklentiler

The Impact of Neo-Cons Approach During George W. Bush Era and Possible Expectations of Donald J. Trump Era

Onur GÜREL 145 – 167

Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yönelik Yaklaşımı

The European Union's Approach Towards the Eastern Neighbours From The Perspective of the Renewed European Neighbourhood Policy

Siret HÜRSOY

Erdi KUTLU 169 – 189

EGE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Lütfen makalenizi, dergi yazımı ile ilgili kuralları ve aşağıdaki örnek makaleyi dikkate alarak dergimize gönderiniz. Makalenin ilk gönderiminde ve hakem değerlendirilmesinden sonra kabul edilen çalıŐmaların,

- i. Yazım kurallarına uygun hale getirilmesi
- ii. Formatının düzenlenmesi
- iii. Son “.pdf” dosyasının oluşturulması yazarın / yazarların sorumluluğundadır.

1. Makale Başlığı – Yazar Bilgileri

- Makale başlığı 14 punto, tümü büyük harfli, koyu ve ortalanmıŐ olarak yazılmalıdır.
- Türkçe yazılmıŐ makalelerde Türkçe baŐlığın altında İngilizce, İngilizce yazılmıŐ makalelerde İngilizce baŐlığın altında Türkçe baŐlığa yer verilmelidir. İngilizce alıŐmalar için verilen Türkçe başlık 12 punto; Türkçe alıŐmalar için verilen İngilizce başlık 12 punto olmalıdır. Eğer araştırma bir tez çalıŐmasından veya bir projeden türetilmiŐ veya daha önce bildiri olarak sunulmuş ise ilgili çalışma ve konferanslara gönderme yapılmalı, göndermeler dipnotta özel imle (*) belirtilmelidir.
- Çalışmanın yazarının adı soyadı 12 punto, adın ilk harfi büyük, soyadın tamamı büyük harflerle ve ortalanmıŐ olarak; yazar birden fazla ise, adlar çalıŐmaya katkılarına göre yan yana sıralı yazılmalıdır. Yazar(lar)ın unvan(lar)ıyla birlikte, çalıştığı yer ve varsa araŐtırmanın yapıldığı üniversite, laboratuvar ya da kuruluşun açık adı ve e-posta adresine dipnot ile yer verilmelidir. Yazarlara dair dipnotlar Roman rakamları ile (i, ii, iii, ...) sıralanmalı, Times New Roman 10 punto olarak yazılmalıdır.

2. Öz

- Hem Türkçe hem İngilizce özete yer verilmelidir.
- Öz, Abstract ve Anahtar Kelimeler baŐlıkları koyu, ilk harfi büyük ve italik olarak yazılmalıdır. Öz ve Abstract baŐlıkları sayfada ortalanmalıdır.
- Yazı tipi Times New Roman 12 punto italik olmalıdır.
- 1,15 satır aralıklı ve iki yana yaslı yazılmalıdır.
- En az üç anahtar kelime ilgili özün altında italik, ilk harfleri büyük yazılarak verilmelidir.

3. Ana Metin

- Ana metnin tablo, Şekil ve referanslar dahil 25 sayfayı aŐmamasına özen gösterilmelidir.
- Makalede yazı tipi olarak Times New Roman 12 punto kullanılmalıdır. Makaleler 1,15 satır aralıklı, iki yana yaslı ve A4 boyutunda, sağ, sol, alt ve üst boşlukları 2,5 cm olacak Şekilde yazılmalıdır.
- Paragrafların arasında 1 (bir) satır boşluk olmalıdır. Tüm paragraflar iki yana yaslı olarak biçimlendirilmelidir. Paragrafların ilk satırlarında girinti olmamalıdır. Paragraflar içinde 1,15 satır aralığı bulunmalıdır.

- 1. Basamak başlıklar, 12 punto, hepsi büyük harf, koyu ve sola yaslı olarak yazılmalıdır. 1. Basamak başlıklardan önce 2 satır boşluk bırakılmalıdır.
- 2. Basamak başlıklar, 12 punto, her kelimenin ilk harfi büyük, koyu ve sola yaslı olarak yazılmalıdır. 2. Basamak başlıklardan önce 1 satır boşluk bırakılacaktır.
- Diğer alt Basamak başlıklar, 12 punto, her kelimenin ilk harfi büyük, koyu, italik ve sola yaslı olarak yazılmalıdır. Diğer alt başlıklardan önce 1 satır boşluk bırakılacaktır.

4. Tablo ve Şekiller

- Tablo ve şekiller metnin uygun yerlerinde ardışık numaralandırılmış bir şekilde gösterilmelidir.
- Tablolarda, tablo başlığı üstte sola yaslı, koyu ve ilk harfleri büyük, Times New Roman 10 punto olmalıdır.
- Şekil başlığı ise, şekil altında sola yaslı, koyu ve ilk harfleri büyük, Times New Roman 10 punto olmalıdır.
- Tablo ve şekiller başka bir yerden alındığı takdirde kaynak gösterilmelidir.
- Tablo içi yazılar Times New Roman 10 punto ve satır aralığının 1 olması önerilir. Büyük tabloların metne yerleştirilmesi için punto büyüklüğü değiştirilebilir.

5. Kaynaklar

Kaynakların gösterimi açısından APA formatına uyulmalıdır. Kaynakların paragraf biçimlendirilmesinde satır ve paragraf sonu boşluğu olmamalı, paragraf içinde satır aralıkları tek satır olarak biçimlendirilmelidir. Her bir kaynak arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır. Kaynaklar iki yana yaslı olmalı, ilk satırında bir girinti olmamalıdır.

SON NOTLAR

Lütfen son not yerine dipnot kullanınız. Dipnotlar metnin ilgili yerinde üst simge halinde ardışık rakamlar kullanılarak ilgili sayfanın sonuna yerleştirilmelidir.

ETİK KURALLAR

Yazarlar için:

1. Yapılan makale başvuruları özgün olmalı ve kullanılan kaynak ve dokümanlara uygun şekilde atıf verilmelidir. Herhangi bir intihal durumunda makale başvurusu reddedilecektir.
2. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir.
3. Daha önce konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar, bu durum belirtilmek üzere kabul edilebilir.
4. Birden çok yazarlı çalışmalarda sorumlu yazarın başvuru sürecinde bildirilmesi gerekmektedir.
5. Yazarın/yazarların göndermiş oldukları çalışmayı yayın sürecinden çekebilmesi için sorumlu yazarın bir dilekçe ile başvurması gerekir.
6. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.

Hakemler için:

1. Hakemler yazar/yazarların gönderdiği makalelere dair bilgiyi gizli tutmalıdır.
2. Makaleler değerlendirilirken hakemler ve editörler yalnızca entelektüel ve bilimsel içerikle sınırlıdır.
3. Hakemler yazar/yazarların herhangi bir kötüye kullanım durumunda (örn, intihal ya da benzer etik dışı faaliyetler) ilgili editörü hemen bilgilendirmeleri gerekmektedir.

Yayın Kurulu (Editörler) için:

1. Yayın Kurulu, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir.
2. Yayın Kurulu ve hakem raporları doğrultusunda editör makaleleri kabul ve reddedebilir, değişiklik yapılmasını isteyebilir. Reddedilen makaleler yazar/yazarların yazılı izni olmadan başka bir amaçla kullanılamaz.
3. Editörler basılana kadar makalelerin gizliliğini sağlarlar, bu durum aynı anda birden fazla yere yapılan başvurular için geçerli değildir.
4. Yalnızca yayın kurulunun ilk değerlendirmesinden geçen makaleler hakem sürecine alınır ve en az iki hakeme gönderilir.
5. Editör bütün makalelerin adil ve nesnel olarak incelenmesinden sorumludur, kabul ya da ret kararı yalnızca makalenin önemi, özgünlüğü, açıklığı ve dergiyle alakasına dayanır.
6. Editör hiçbir yazar/yazarlara ırk, din, cinsiyet, yaş, etnisite, inanç, cinsel yönelim ve geldiği ülke temelinde ayrımcılık uygulamaz.

RESEARCH NETWORK COLLABORATION IN ECONOMICS: A SOCIAL NETWORK ANALYSIS FOR İZMİR*

EKONOMİDE ARAŞTIRMA AĞI İŞBİRLİKLERİ: İZMİR İÇİN BİR SOSYAL AĞ ANALİZİ

Utku AKSEKİⁱ

Burcu TÜRKCANⁱⁱ

Öz

Bilginin üretimi ve aktarılması özellikle bilimsel araştırmalar gibi entellektüel faaliyetlerde önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, İzmir'deki iktisatçı topluluğu arasındaki araştırma ağı işbirliklerini analiz etmektir. Literatürde bu konuda bildiğimiz kadarıyla bir çalışma yoktur. Bu boşluğu doldurmak için ilk olarak, 2012:Q1 – 2017:Q3 dönemini kapsayan ve İzmir'deki iktisatçıların araştırma ağı işbirliklerini gösteren bir sosyometrik tercihler matrisi oluşturulmuştur. Bununla beraber, toplumsal ve bireysel ağ yoğunluğunu anlatan bir sosyal ağ grafiği çizilmiştir. Sonuçlar İzmir'deki iktisatçıların arasında coğrafi ve bilişsel yakınlık temelinde yerel ağ özelliği olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Araştırma İşbirlikleri, Sosyal Ağ, Ekonomi Topluluğu, İzmir.

Abstract

Production and transmission of knowledge are especially important in intellectual activities like scientific researches. In this context, the main purpose of this study is to analyse the research network collaboration in economics community in Izmir. To the best of our knowledge, there is no study investigating this topic in the literature for Izmir. To fill this gap, firstly, covering the period of 2012:Q1 – 2017:Q3, a sociometric choices matrix is constructed, for the research collaboration network of economics community in Izmir. Moreover, a social network graph is illustrated in order to analyze social and individual network densities. Results basically show that Izmir economics community exhibits local network properties based on geographical and cognitive distances.

Keywords: Research collaboration, Social Network, Economics Community, Izmir.

* This study has been presented at II. European Congress on Economic Issues – ECOEI 2, 2017 in Kocaeli.

ⁱ Assist. Prof. Dr., Ege University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, E-mail: utku.akseki@ege.edu.tr

ⁱⁱ Assoc. Prof. Dr., Ege University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, E-mail: burcu.turkcan@ege.edu.tr

1. INTRODUCTION

Simply, a network is ‘a structure where number of nodes is related to each other by some specific threads’ (Hakansson and Ford, 2002: 133). Networks create social capital in communities; create status and category differences in markets; increase the rate of innovation; increase trust and forbearance; inspire conformity in thought and action; shape the diffusion of knowledge; create individual tastes and preferences; and embed transactions in a social matrix (Owen-Smith and Powell, 2005: 6). Consequently, there is no doubt that networks are critical socio-economic concepts for communities. Since the network term includes a sociological soul, it’s important to mention briefly the development of Social Network Theory. In this sense, the first version of Social Network Approach to network analyses was introduced by Radcliffe-Brown. He defined the social relations between two units as a part of a wide social relationships network and he used “social structure” term to describe the social network (Radcliffe - Brown, 1940: 2-3) Then researchers constructed their studies on this “social structure” term.

By following the same framework, Jacob Moreno (1934) developed firstly the use of sociograms in order to identify the structure of relationships around a person, group or organisation. Sociograms were simply the diagrams of nodes and lines used to represent relationships among actors (Scott, 2000: 9). Then, in 1950s, a group of researchers from Manchester University developed the concept of “social network”. Slightly later, a group of researchers from Harvard University introduced two mathematical innovations as the algebraic models of groups using Set Theory and multidimensional scaling. Particularly multidimensional scaling was important since it was a mathematical technique to translate relationships into social distance and to map them in social space (Scott, 2000). These innovations stimulated efforts to map interpersonal and interorganizational relationships (Scott et al., 2008: 11) and nowadays social network phenomenon is still popular in the literature of economics.

Social Network Theory has three basic assumptions. First of all, the relationships of actors in economic and social life exhibit interdependence. Secondly, connections among actors are transmission channels for both tangible (e.g. money) and intangible assets (e.g. knowledge). And finally, social networks are mechanisms that both provide opportunities and bring about restrictions for actors (Wasserman and Galaskiewicz, 1994: xiii). Consequently, it’s widely accepted that as the density of relationships in a social network increases, the production of knowledge also increases. Production and transmission of knowledge are especially important in intellectual activities like scientific researches. Since contemporary communities are defined as information societies, knowledge dissemination across social networks has critical importance from now on. In this context, the main purpose of this study is to analyze the research network collaboration of economics community in Izmir. To the best of our knowledge, there is no study investigating this topic in the literature for this region. So this study may contribute to the related literature in the sense of research area. The paper is organized as follows. Following the introduction section, literature review is explained. In the third section, data, empirical model and method are explained. Then, a sociometric choices matrix is constructed for the research collaboration network of academicians in the field of

economics in Izmir. Moreover a social network graph is illustrated in order to analyze social and individual network densities. In the last section, empirical findings are evaluated.

2. LITERATURE REVIEW

After the Second World War, it is observed that research collaboration tends to increase for almost all disciplines in science. Price (1963) describes this circumstance as ‘one of the most violent transitions’ in science (MacDowell and Melvin; 1983). Within the last decades, research collaboration has become more important for the production of new knowledge in the world. Thus, authors have investigated social network from many perspectives. In this context, MacDowell and Melvin (1983) investigate the determinants of research collaboration in economics. The authors test whether economists collaborate more with each other or not. They find evidences in favor of rising of collaboration in economics. Following MacDowell and Melvin (1983), Barnett et. al. (1988) aims to test that economists tend to specialize or not. In other words, the increase of research collaboration level in economics between the years 1960-1985 is analyzed. For this purpose, numbers of the articles published in American Economic Review have been parsed. Using regression method, they find evidences in favor of the rising of research collaboration level too. Conducting social network analysis, Newman (2001a) investigated the patterns of research collaboration in the fields of physics, biomedical research, and computer science covering the period 1995-1999. Results show that scientists studying in experimental field are more connected than those studying in theoretical field.

Sebestyen and Varga (2013) aim to measure the network from the qualitative perspective in terms of ‘knowledge potential, local connectivity, global embeddedness’. In the study, spatial methods have been used to test network measure. Findings suggest that high quality in papers has strong impact on the production of knowledge. Badar et. al (2015) analyzes the relationship between network centrality - which is discussed in terms of degree, closeness and betweenness - and research performance in the fields of chemistry and related departments in Pakistan. Employing social network analysis and Poisson regression, they find inverted U-shaped between the dimensions of centrality and research performance covering the period 2010-2013. Berge (2016) aims to find the impact of network proximity on collaboration structure and also to explore the interaction between proximity and geography, conducting a network proximity measure and gravity model. The authors use the data of chemistry field between the years 2001 and 2005 in terms of the numbers of co-publications in France, United Kingdom, Germany, Italy and, Spain. Findings show that network proximity among regions is a crucial point for both regional collaboration opportunities and international research collaborations¹.

There are few papers analyzing research collaboration for Turkey. Al et. al. (2012) investigates performance of academicians covering the period 1968-2009 for Hacettepe University, employing social network analysis and bibliometric techniques. They find that publications are adequate in terms of quantitative perspective. However, the results show that

¹ For more information regarding literature, see Kumar (2015).

quality of papers is not sufficient. Also, the success levels of the departments are different from each other. Çavuşoğlu and Türker (2013) investigates research collaboration network for the period 1980-2010 in Turkey, using statistical and graphical analysis. Results show that collaboration attempts have been growing in Turkey. Also, researchers tend to make more collaborations with separated papers against ‘the opportunity cost of time’. Additionally, the authors find that network shows small network properties. Çavuşoğlu and Türker (2014) analyzes scientific collaboration network among the fields of engineering, mathematics, physics and surgery for the period 1980-2003. Karagöz ve Kozak (2014) analyzes research collaboration network in Anatolia Journal (Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi) for both institutional and individual level. In this context, using the data between the years 1997 and 2010 social network analysis is employed in the study. Results show that the number of interdisciplinary papers is so limited in the field of tourism. Nevertheless, researchers from the field of management, marketing, economics, education, accounting and finance are more connected than tourism. Also, findings show that collaboration level among universities is so low. Dokuz Eylül University and Mersin University have special role in the transmission of knowledge to the other universities. Türker and Çavuşoğlu (2016) reports the general view of Turkish co-authorship network of 33 years through engineering. Data are taken from ISI Web of Science and parsed covering the period 1980-2012. Using degree distribution plots, they find remarkable collaboration among researchers with similar careers. Tunçay et. al. (2016) analyzes the publication from social science quantitatively. Comparing the universities from EU and Turkey, publications in social science citation index have been analyzed in the period of 1980-2015. Basically, the authors recommend increasing the numbers of journals in SSCI and Scopus. Also, published original articles in Turkish must have been published in English. To the best our knowledge, there is no study investigating the research network collaboration in economics community in Izmir. Therefore, the current study likely aims to fill this gap in the literature.

3. DATA, METHOD AND EMPIRICAL ANALYSIS

3.1. Data

In this study, research collaboration network of economics community in Izmir is analysed. In this respect, the studies published in Izmir-originated journals and also published by academicians working in Izmir universities are taken into account. In this context, 6 journals are analyzed for the period of 2012.I – 2017.III. These journals are: Journal of Ege Strategic Research Center (ESAM), Ege Academic Review, Journal of Yaşar University, Dokuz Eylül University Journal of Graduate School of Social Sciences, Dokuz Eylül University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences (FEAS), Dokuz Eylül University Journal of Business Administration Faculty. Consequently, data covers 303 articles published in these journals and 56 academicians and 10 economists out of academy.

3.2. Method

Graphical illustration is a widely used tool to analyse and show a network’s type and properties. Basically, a social network graph consists of a finite set of agents and a finite set of

lines connecting those agents (Degenne and Forse, 1999: 63). In a graphical illustration there can be defined three types of networks as local network, random network and small-world network. As to theory, agents interact only with n most nearest neighbors in local networks. Hence the graph seems like a circle as in Figure 1(a). However in random network, agents set random relationships and network can seem in different types of shapes like in Figure 1(b). Lastly, small-world network consists of properties of both local and random networks and it seems like in Figure 1(c) (Cassar, 2007, 213–214). Small-world networks exist frequently in real life and they are critical for knowledge flows (Berthelemy and Amaral, 1999: 3183)

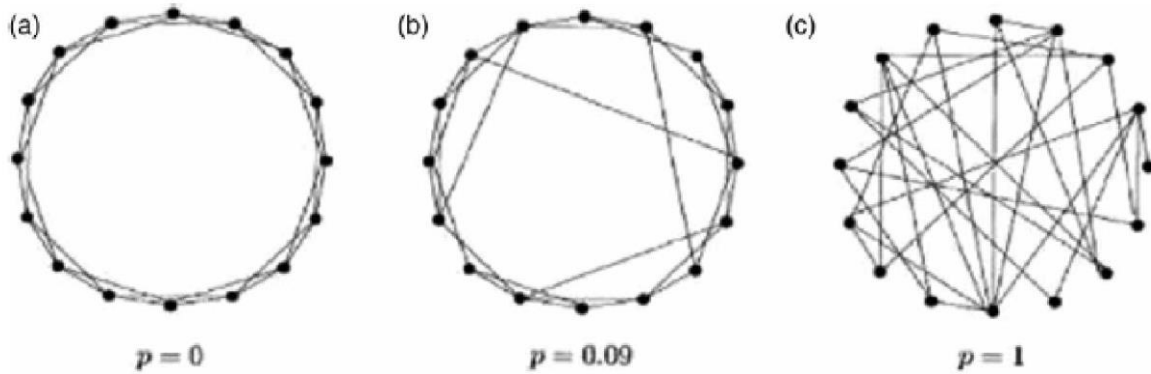

Figure 1: Graphical Illustrations of Three Basic Types of Networks
Source: Cowan and Jonard, 2004: 1560.

3.3. Empirical Findings

Social network graph of economics community in Izmir exhibits local network properties. It seems that academicians go into partnerships with other academicians working in their universities (mainly in their departments). Economists working in other institutions are MA or PhD students and it means they are also near to their supervisors by studying in the same department. Moreover, there exist only one study as interdisciplinary and this research collaboration arises from familial position of authors. All these results indicate that Izmir economics community exhibit local network properties that root in nearest neighbor relationships and exhibit also weak interdisciplinary collaborations. It seems from these results that geographical distance and cognitive distance are deterministic in Izmir economics community.

Figure 2 shows the social network graph of research collaboration in Izmir Economics Community. Network connections expressed in Figure 2 may also be exhibited by matrix notation. Such a matrix is characterized by the existence and absence of relationships and called as ‘sociometric choices matrix’ (Degenne and Forse, 1999: 65). Therefore, Table 1 is the sociometric choices matrix of our sample. It’s seen from Table 1 that this matrix is constructed by 0 and 1. 0 means ‘no connection’ and 1 means ‘connection’. Also this matrix is diagonal and symmetrical.

In Table A1 academicians are codified as to their universities. EGE means Ege University, DEU means Dokuz Eylül University, IEU means Izmir University of Economies, YAS means

Yaşar University, OI means Other Institutions and SIDD means Same Institution Different Department. In the table, both rows and columns show academicians from those institutions. Intersections of rows and columns exhibit the existence or absence of collaborations – 1 in the case of existence and 0 in the case of absence- between those academicians.

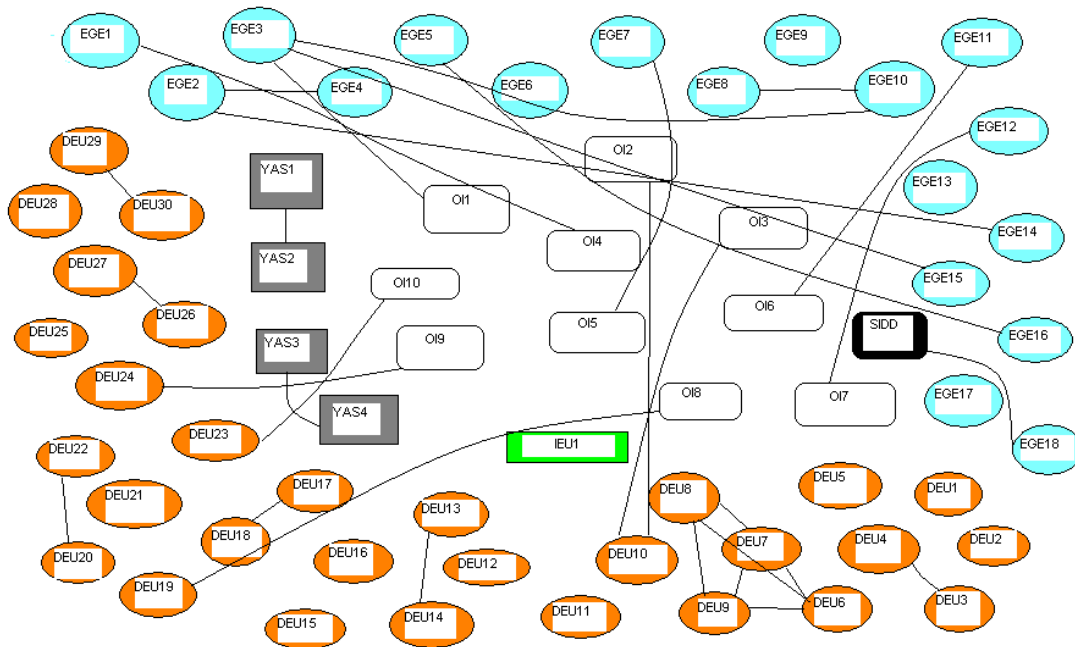

Figure 2: The Social Network Graph of Research Collaboration in Izmir Economics Community

This matrix is a tool to analyze the network density. ‘Overall network density’ and ‘Individual network density’ can be calculated with the information in Table A1. Overall network density exhibits the density of whole social network and it’s computed by the following formula:

$$Y = \frac{\sum L}{N(N-1)} \tag{1}$$

Here N is the number of agents and L is the number of connections (Birke and Swann, 2005: 10). Consequently, overall network density is 0.0158 for this social network. Since this value is quite close to 0, then it means this social network is not a dense network. Moreover, individual network density can be calculated by using the percentage of connections between an agent and its social partners (Birke and Swann, 2005, 11). In the formula below, n is the number of agents that an academician collaborates with and L represents the number that the number of connections that a researcher makes with others.

$$y = \frac{n(n-1)}{\sum L} \tag{2}$$

Here 5 academicians (EGE3, DEU6, DEU7, DEU8 and DEU9) have the same and highest value in number of connections. They have 3 partnerships in their researches. Since there are 66 connections in whole network, individual network densities of those academicians are

calculated as 0.0909. This result indicates that individual network densities of those people are quite low but instead they exhibit a higher network density than overall network.

4. CONCLUSION

Research collaboration network of Izmir economics community is analyzed in this study. In this context, the studies published in Izmir-originated journals by academicians working in Izmir universities have been taken into account. By parsing these data, sociometric choices matrix and social network graph have been constructed. Overall and individual network densities have also been computed. In this sense, results suggest that Izmir economics community social network exhibits local network properties. Academicians intend to make connections with their colleagues working in the same department and in the same field. This result proves that economics community in Izmir sets their collaborative relationships through geographical and cognitive distances. Moreover, calculated overall and individual network densities imply that social network of economics community in Izmir is not highly dense and networks of academicians are also weak. Although these results are remarkable to analyze social network of researchers in the field of economics in Izmir, further researches likely shed some more light on this issue in more detail. By analyzing all publications of economics community in Izmir, it might be possible to see whole social network and to develop some policy implications to enhance their social network relationships.

REFERENCES

- Al, U., Sezen, U., Soydal, İ. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Yayınlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters* 29(1), 53-71.
- Badar, K., Hite, J. M., Ashraf, N. (2015). Knowledge network centrality, formal rank and research performance: evidence for curvilinear and interaction effects. *Sciencetometrics*, 105, 1553-1576.
- Barnett, A. H., Ault, R. W. and Kaserman, D. L. (1988). The Rising Incidence of Co-authorship in Economics: Further Evidence. *The Review of Economics and Statistics*, 70 (3), 539-543.
- Bergé, L. R. (2016). Network proximity in the geography of research collaboration. *Papers in Regional Science*, 1-31.
- Berthelemy, M. and Amaral, L. A. N. (1999). Small-world networks: Evidence for a crossover picture. *Physical Review Letters*, 82(15), pp. 3180–3183.
- Birke, D. and Swann, G. M. P. (2005). Network effects, network structure and consumer interaction in mobile telecommunications, in: ITS: 16th European Regional Conference, Porto.

Cassar, A. (2007). Coordination and cooperation in local, random and small world networks: Experimental evidence. *Games and Economic Behavior*, 58, 209–230.

Cowan, R. and Jonard, N. (2004). Network structure and the diffusion of knowledge. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 28, 1557–1575.

Çavuşoğlu, A. and Türker, İ. (2013). Scientific Collaboration Network of Turkey. *Chaos, Solutions and Fractals*, 57, 9-18.

Çavuşoğlu, A. and Türker, İ. (2014). Patterns of collaboration in four scientific disciplines of the Turkish collaboration network. *Physica*, A413, 220-229.

Degenne, A. and Forse, M. (1999). *Introducing Social Networks* (London: Sage).

Hakansson, H. and Ford, D. (2002). How should companies interact in business networks?. *Journal of Business Research*, 55, 133 – 139.

Karagöz, D. ve Kozak, N. (2014). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş Birliğinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), 47-61.

Kumar, S. (2015). Co-authorship networks: a review of the literature, *Aslib Journal of Information Management*, 67(1), 55-73.

McDowell, J. M. and Melvin, M. (1983). The Determinants of Co-Authorship: An Analysis of the Economics Literature. *The Review of Economics and Statistics*, 65(1), 155-160.

Moreno, J.L. (1934). *Who shall survive?*. Beacon House Inc.:New York.

Newman, M.E.J. (2001a). Scientific collaboration networks. I. network construction and fundamental results, *Physical Review E*, 64(1), 1-8.

Owen-Smith, J. and Powell, WW. (2005). Knowledge networks as channels and conduits: the effects of spillovers in the Boston biotechnology community. *Organization Science*, 5 – 21.

Radcliffe-Brown, A. R. (1940). On social structure. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 70(1), pp. 1–12.

Scott, J. (2000). *Social Network Analysis: A Handbook*, 2nd ed. (London: Sage).

Scott, N. , Baggio, R. and Cooper, C. (2008). *Network Analysis and Tourism – From Theory to Practice*. Channel View Publications:Toronto.

Sebestyén, T. and Varga, A. (2013). Research productivity and the quality of interregional knowledge networks, *Ann Reg Sci*, 51, 155–189.

Tunçay, B., Kahriman, H. and Gökbnar, R. (2016). Sosyal Bilimler Atıf İndeksinde Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Adresli Ekonomi-İşletme Alanındaki Yayınların Analizi, *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 4-21.

Türker, İ. and Çavuşoğlu, A. (2016). Detailing the co-authorship networks in degree coupling, edge weight and academic age perspective, *Chaos, Solutions and Fractals*, 91, 386-392.

Wasserman, S. and Galaskiewicz, J. (1994). *Advances in Social Network Analysis: Research in the Social and Behavioral Sciences*, (Thousand Oaks, CA: Sage).

Appendix

Table A1: The Sociometric Choices Matrix of Economics Community in Izmir

	EG E1	EG E2	EG E3	EG E4	EG E5	EG E6	EG E7	EG E8	EG E9	EG E10	EG E11	EG E12	EG E13	EG E14	EG E15	EG E16	EG E17	EG E18	DE U1	DE U2	DE U3	DE U4
EGE 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
EGE 4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
EGE 6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 10	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 14	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 15	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 16	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE 18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
DEU 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
DEU 5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

18																						
DEU 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU 31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
IEU 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK5	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AKF B1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Table A1: The Sociometric Choices Matrix of Economics Community in Izmir (continued)

	DE U5	DE U6	DE U7	DE U8	DE U9	DE U10	DE U11	DE U12	DE U13	DE U14	DE U15	DE U16	DE U17	DE U18	DE U19	DE U20	DE U21	DE U22	DE U23	DE U24	DE U25	DE U26
EG E1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EG E18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U6	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U7	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U8	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U9	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U14	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

DE U19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
DE U21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
DE U23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
DE U28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DE U31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İEU 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
DK9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
DK10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
AK FB1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Table A1: The Sociometric Choices Matrix of Economics Community in Izmir (continued)

	DEU 27	DEU 28	DEU 29	DEU 30	DEU 31	YAS 1	YAS 2	YAS 3	YAS 4	İEU 1	DK 1	DK 2	DK 3	DK 4	DK 5	DK 6	DK 7	DK 8	DK 9	DK1 0	AKF B1	
EGE1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
EGE8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
EGE1 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
EGE1 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EGE1 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
DEU1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU1 9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
DEU2 0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
DEU2 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
DEU2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

5																					
DEU2 6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU2 9	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU3 0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEU3 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YAS4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İEU1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
DK3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DK10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AKF B1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

STRATEJİK İŞLETME KARARLARINDA KISIT, SÜREÇ VE MAMUL KARMASI² CONSTRAINTS, THROUGHOUT AND PRODUCT MIX IN STRATEGIC BUSINESS DECISIONS

Ahmet Erdal ÖZKOLⁱ

Öz

Kısıtlar teorisi, işletmenin temel amacının kar etmek olduğunu ve geleneksel maliyet yöntemlerinin üretim hacmine dayalı hesaplamalarının gerçeği yansıtmadığını savunur. Teori, değişken gider olarak sadece direkt ilk madde ve malzeme giderlerini kabul etmekte ve satış fiyatı, satış miktarını da dikkate alarak finansal performans ölçümü yapmaktadır. Teori, sistemi bir bütün olarak ele almakta ve üretim akışını yavaşlatan her türlü unsuru kısıt olarak kabul etmekte ve bu kısıtların kaldırılması ile karlılığın artırılabilceğini söyler. Süreç ise satışlar ile üretimde kullanılan direkt ilke madde ve malzeme tutarı arasındaki fark olup, en uygun mamul karmasının belirlenmesi açısından bir yönetim muhasebesi yöntemi olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Kısıtlar Teorisi, Süreç, Mamul Karması.

Abstract

Theory of constraints argues that the basic aim of an enterprise is to make profit and that the calculations of traditional cost methods based on the volume of production do not reflect the reality. The theory accepts only the cost of direct first raw materials and supplies as variable costs, and measures financial performance by taking into account the sales price and sales amount. The theory takes the system as a whole, considers every element that slows down the flow of production to be a constraint and argues that profitability can be enhanced by removing these constraints. The through put is the difference between sales and the cost of direct first raw materials and supplies , and it can be used as a management accounting method in terms of determining the most appropriate product mix.

KeyWords: Theory of Constraints, Throughput, Product Mix.

ⁱ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
E-posta: erdal.ozkol@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

Artan rekabet ve teknolojik ilerlemeler geleneksel maliyet yöntemlerinin yönetsel raporlamalarda yetersiz kalmaktadırlar. Daha hızlı ve kolay bir yöntem olarak işletme kısıtlarının ortadan kaldırılması ile işletmenin süreç katkısı artacak ve böylece karlılığı da yükselecektir. E. M. Goldratt tarafından yönetim felsefesi olarak geliştirilen kısıtlar teorisi, her sistemin en az bir kısıtına sahip olduğu ve bu kısıt ve/veya kısıtların işletmelerin performansını belirlediğini savunmaktadır (Ruhl, 1996, 43). Goldratt sistemden bahsederken işletmeyi bir bütün olarak ele alarak fonksiyonel işletme tasarımını değil süreç yönetimini vurgulamaktadır. Sürecin aksamadan sürdürülebilmesi için kısıtların belirlenip bertaraf edilmesi gerekmektedir.

Alternatifler arasında yapılacak seçim süreci olan karar alma, yönetim işlevlerini yerine getirmekteki en temel fonksiyonlardan biridir. Bunun yanında, bilgi de karar almanın en önemli faktörüdür. Yönetim muhasebesi sistemi de yöneticilere; yöneticilerin belirledikleri ilkelere göre, işletme içine ve geleceğine yönelik geçerli, zamanlı ve uygun bilgiyi sağlayarak karar almalarına yardımcı olur.

İşletmeler temel de kısa vadeli ve uzun vadeli kararlar olmak üzere iki tür karar verebilirler. Bunlardan kısa vadeli kararlar işletmenin günlük, sık sık karşılaştığı, işletmede önemli değişikliklere neden olmayacak taktik ve rutin kararlar; uzun vadeli kararlar ise işletmenin sık sık karşılaşmadığı, yapısında ve politikalarında önemli değişikliklere sebep olabilecek, işletmenin piyasadaki durumunu belirleyebilecek rutin olmayan stratejik veya yatırım kararlarıdır.

İşletmelerin uzun vadeli alabilecekleri kararlar; özel bir siparişin reddi veya kabulü, işletme içinde üretme veya dışarıdan satın alma, makine değişimi, bir mamulün üretilmesi veya üretilmemesi, sınırlı kaynakları etkin kullanma(mamul karması), vb. gibi kararlardır. Stratejik nitelikli kararlardan özel bir siparişin reddi veya kabul edilmesi kararında, işletmenin sabit giderlerinin oluşturduğu kapasitesini aşmadan(yeni sabit giderlere katlanmadan), birim üretim maliyetlerini karşılayabilecek fiyat düzeyindeki alıcı sipariş talebi, atıl kapasitenin değerlendirilmesi açısından işletmeye ilave kar sağlayacaktır. İşletmenin piyasadaki yerinin korunabilmesi için bu sipariş fiyatının sürekli olmaması istenir.

İşletme içinde üretme veya dışarıdan satın alma kararında işletme, her iki alternatif karar arasında kaçınıp/kaçınmayacağı maliyetleri dikkate alıp stratejik bir karar alarak üretime devam eder veya satın alır. Üretim işletmesinde üretimi sağlayan makinelerle üretime devam etme veya yeni makineler satın alma kararı da stratejik bir karar olup, mevcut makinenin net değeri ile hurda değeri arasındaki fark kadar karşılaşılabilecek zarar ile, yeni satın alınacak makinenin sağlayacağı maliyet tasarrufu karşılaştırılarak analiz gerçekleştirilir ve her iki alternatifteki geçerli maliyetlere göre makine değişimine gidilmez veya yeni makine satın alınır.

Farklı mamuller üreten işletme, tüm mamulleri üretme ve satma durumunda üretmiş olduğu bazı mamul veya mamullerin satışından zarar ediyor olabilir. İşletme, karını yükseltmek için zarar edilen mamullerin üretiminden vazgeçebilir. Bu stratejik kararı alabilmesi için zarar edilen mamulün sağladığı katkı payına bakıp, kaçınmayacağı maliyetler nedeniyle söz konusu mamul veya mamullerin üretiminden vazgeçebilir veya üretime devam edebilir.

Farklı mamuller üreten, kısıtlı kaynağa sahip olan ve kapasitesinin üzerinde taleple karşılaşan işletme, farklı mamullerin sağlayacakları birim zamanda katkı payı ile en yüksek getiriye sağlayan mamul karmasını üretme kararı alabilir. Çalışmada uygun mamul karması stratejik kararı ele alınmaktadır.

2. KISITLAR TEORİSİNE KISA BİR BAKIŞ

Kısıtlar teorisi, kısıtların yönetilmesi yoluyla sürekli gelişmeye odaklanan bir yönetim yaklaşımı (Ünal, vd, 2006, 331); kısıtların bir işletmenin performansını sınırlayıcı etkileri üzerinde olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacı ile yönetilmesi gerektiğini savunan bir yönetim anlayışı (Kaygusuz, 2005, 111); herhangi bir sistemin performansının artırılması için, sistem performansını olumsuz yönde en çok etkileyen faktörün bulunması, yönetilmesi ve ortadan kaldırılması konusunda oluşturulmuş yönetim felsefeleri, disiplinleri ve sektörlere özel en iyi uygulamaları içeren bir felsefe (Yaşa, 2013, 37); ürün karması sorunu dâhil olmak üzere çeşitli karmaşık sorunlara pratik çözümler öneren etkili bir yönetim felsefesi (Gupta, vd, 2015, 8423); bütün bir sistemin performansını geliştirmek için sistemin kendi kısıtları (darboğazları) üzerinde durarak bir iyileştirme çabalarıdır (Costas, vd, 2015, 2050).

Teoride sistem, tüm parçaları birbiri ile ilişkili bir bütün olarak ele alınır ve en düşük kapasiteli unsur (en zayıf halka) üretim düzeyini belirlemektedir. Teorinin esas amacı, etkiye anında tepki verebilmek düşüncesi ile eş zamanlı üretim sürecini gerçekleştirmek ve bunu sürekli iyileştirme politikası olarak sürdürmektir. Eş zamanlı üretim, işletmenin pazardan gelen talepleri hızlı hareket ederek karşılayabilecek bir üretim sistemine sahip olması demektir (Köse, 2005, 132). Teori, işletmelerin satış ve karlarının artırılması üzerine yoğunlaşmasını ve stok için üretim planı yapmamaları gerektiğini belirtir (Taylor, vd, 2004, 20).

Bu teoriye göre bir işletmenin temel amacı para yaratarak kar etmek olduğudur ve geleneksel yöntemlere göre hesaplanan maliyetler üretim hacmi ile ilintili olduklarından gerçek durumu yansıtmamaktadır. Teori, performans ölçümünü finansal nitelikli olarak gerçekleştirmekte olup, değişken anlamda maliyet olarak sadece direkt ilk madde ve malzeme giderlerini kabul etmektedir. İşletmenin performansını ölçebilmek için de satışlarla değişken gider olan direkt ilk madde ve malzeme giderlerini karşılaştırmakta ve böylece elde edilen karla işletmenin para yaratabilme gücünün önemli olduğunu belirtmektedir. Buna göre karın artırılmasında satışlar, maliyetlerin düşürülmesinden daha önemlidir ve satışların yetersizliği de işletmede var olan kısıtlar nedeniyle oluşmaktadır. Bu nedenle işletme, kısıtları tanımlamalı, kısıtların işletmeye olan olumsuz etkilerini belirlemeli ve kısıtları ortadan kaldırarak satışlarını arttırmalıdır. Kısıtların kaldırılması ile kısıt oluşturan unsurların oluşturduğu süreç olumsuz iş

akışları bertaraf edilmiş olacak ve etkin bir yönetimle işletme unsurlarının uyumlu olarak çalışması sağlanacaktır.

Süreç yönetiminde kısıtların kaldırılması ile elde edilecek finansal performans, işletmenin temel amacı olan kar elde etme durumunu göstermektedir. Burada bertaraf edilecek kısıtlar, sistemin faaliyetlerini değil performansını kısıtlayan unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Blackstone, 2001, 1053).

Teoriye göre, işletme performansını belirleyen ve bertaraf edilmesi gereken kısıt kavramı; işletmenin gelişmesini ve kar elde etme odaklı amaçlarına ulaşması doğrultusunda gerçekleştireceği performansı engelleyen unsur(lar) (Blocher, vd, 2002, 162); sistemin amacını gerçekleştirmesinde yüksek performans sergilemesini engelleyen her şey (Ünal, vd, 2006, 331); işletmenin gelişmesini ve kar elde etme odaklı amaçlarına ulaşması doğrultusunda gerçekleştireceği performansı engelleyen unsurlar (Kaygusuz, 2005, 112); herhangi bir sistemin hedefleri üzerinde daha iyi performans göstermesini kısıtlayan engeller olarak açıklanabilmektedir.

Teori bir kaynak kullanımı (utilization) ile kaynaktan yararlanmayı (activation) ayırmıştır. Kaynak kullanımında; kısıt bulunan/bulunmayan her kaynak arasındaki akış, sistemin amacına göre değil faaliyete göre işletilir ve böylece bundan tüm sistem etkilenir. Zira her kaynağı maksimum düzeyde kullanmak bütün bir sistemi maksimum seviyeye çıkarmak demektir. Kaynaktan yararlanma ise, kısıtlar teorisinin temel ilkesi olarak, önceliğin kısıt bulunan kaynaklara verilmesidir. Yani, bütün halinde tüm kaynakları kullanmaktansa, işletme amacına göre gerekli kaynaklar kullanılmalıdır (Akkaş, 2016, 12).

Diğer yandan kısıt, işletme performansını gösteren bir durum olduğu için bir fırsat olarak kabul edilebilir. İşletmenin üretimi de en zayıf halkaya göre gerçekleşeceği için sistemin iyileştirilmesinin nereden başlanması veya başlanmaması gerektiği de çok açık ortaya çıkmaktadır.

2.1. Kısıtlar Teorisinin Dayandığı Varsayımlar

Kısıtlar teorisinin dayandığı varsayımları işletme, mamul ve maliyetler açısından aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Kaygusuz, 2005, 135-137):

- *Direkt İşçilik Giderleri, Dönem Gideridir:* Teoride, direkt ilk madde ve malzeme gideri dışındaki tüm giderler dönem gideri olarak kabul edilmektedir. Buna göre mamul stokları bilançoda sadece direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile bulunacaktır. Satışlardan direkt ilkmadde ve malzeme giderleri çıkarıldığında ortaya çıkan fark, kısıtlı katkı payı (throughput) olarak tanımlanmaktadır. Kısıtlar teorisine göre yapılan maliyet hesaplama yöntemi süper değişken maliyet yöntemidir. Kısıtlı katkı payından, dönem giderleri çıkarıldığın kalan tutar da net kar veya zarardır.

- *İşletmenin Temel Amacı Kardır:* İşletmenin temel amacı kardır ve kar düzeyini, süreci yavaşlattığı için, işletmenin en yetersiz unsuru belirlemektedir. Bu unsur bulunmalı ve güçlendirilmelidir Bu sayede işletmenin süreç yeterliliği artacak, piyasaya daha etkin cevap verebilecek duruma gelecektir. Kısıtlar teorisi, zayıf unsurdaki çıktı miktarını artırmaya odaklanmaktadır.

- *Her Mamul İçin En Az Bir Kısıt Vardır:* Teoriye göre, işletme içi ve/veya işletme dışı, işletmenin daha çok kar etmesini kısıtlayan unsurlar mutlaka bulunmaktadır. Bu kısıtlar içerisinde hangilerinin geçici (darboğaz-bottleneck); hangilerinin uzun dönemli (kısıt-constraints) etkisinin olduğu belirlenmelidir.

- *Zincirde, Mamul Akışının Planlanması Zorunludur:* Kısıtlar var ise, zincirde öncelikler belirlenmeli ve buna göre planlama yapılmalıdır. Planlamanın amacı, kısıt oluşturan yerin çıktısının yükseltilmesidir.

2.2. Kısıtlar Teorisinin Uygulama Süreci

Kısıtlar teorisi, yinelenen beş aşamalı bir süreçten oluşur. Bu aşamalar (Gorldratt, vd, 2004, 307):

- Sistemin kısıt/larının tanımlanması,
- Sistemin performansını artırmak için tanımlanan kısıtların etkin bir şekilde yönetilmesi,
- Sistemin ikinci aşamadaki karara odaklanması,
- Performansın artırılması için kısıtların ortadan kaldırılması,
- Dördüncü aşamadaki kısıt ortadan kaldırıldığında birinci aşamaya dönmek.

Bir sistemde sürecin performansını etkileyen, işletme içinden veya dışarıdan gelebilecek, en az bir kısıt bulunur ve sistemin gücünü de sistemdeki en zayıf kısıt belirler. Kısıtlar, işlemenin temel işletme amacına ulaşmasını engeller (Murphy, vd, 1996, 243). Kısıt en zayıf halka olup, kısıdın işletme performansını nasıl etkilediğini belirlemek kısıdı tanımlamak demektir.

Kısıtlar beş farklı kategoride incelenebilir (Erol, 2008, 103):

- *Piyasa Kısıtları:* Yetersiz piyasa talebi nedeniyle işletme kapasitesinin kullanılamaması.
- *Kaynak Kısıtları:* Piyasa talebini karşılamayacak herhangi bir kaynak yetersizliği.
- *Politika Kısıtları:* Yönetimin karşısına çıkan fırsatları değerlendiremeyecek yapıya sahip olması,
- *Malzeme Kısıtları:* Dışarıdan tedarik edilen malzemelerin edinilmesindeki kısıtlar.
- *Lojistik Kısıtlar:* Malzeme tedariki ile mamullerin müşteriye ulaşıncaya kadar olan süreçlerde yaşanan kısıtlar.

Kısıtlar teorisinin ileri aşamasında, kısıtlar teorisinin varsayımları altında belirlenen kısıtların ve yönetiminin sayısal olarak analiz edilmesi gerçekleşmiştir. Geleneksel maliyetleme yöntemlerinin işletme sürekliliğine katkısının yetersiz olduğu düşüncesi ile kısıtlar teorisine bağlı olarak süreç muhasebesi oluşmuştur.

Küreselleşme ve teknolojik ilerleme, artan rekabet, piyasaya farkındalık ve uyum gibi faktörler nedeniyle, müşterilerin daha fazla piyasa bilgilerine sahip olabilmeleri ve buna ihtiyaç duymaları sonucunda müşteri memnuniyeti açısından mamullerin daha kaliteli üretilip müşteriye hızlı bir şekilde ulaştırılması için yetersizliği ortaya çıkan geleneksel maliyet muhasebesi sistemlerinin yerine yeni bilgi sistemlerine ihtiyaç duyulmuştur.

Para yaratma ile kar arttırılabilir düşüncesi hareket eden kısıtlar teorisine bağlı olarak, sadece işletme dışından satın alınan hammaddelerin değişken gider olduğu ve bu giderlerin mamule dönüştürülüp satışları ile karşılaştırılmaları sonucu elde edilen fark “nakit girdi”, “katkı” “dönüşüm”, “süreç” olarak adlandırılmaktadır.

3. SÜREÇ

Süreç, sistemin satışlar yoluyla para elde etme hızı (Balderstone, vd, 2006, 103); sistemin satışlar yoluyla ürettiği para (Corbert, 2000, 38); şirkete giren para ile dışarıdaki satıcılara ödenen para arasındaki fark (Yahya-Zadeh,1999, 11) olarak tanımlanmaktadır. Süreç muhasebesi satışların arttırılması ve/veya direkt ilk madde ve malzeme giderleri maliyetlerinin azaltılması ile karlılığın arttırılabileceğini savunur.

Karların en yüksekleştirilebilmesi için aşağıdaki unsurların dikkate alınması gerekmektedir (Bayazıtlı, 2005, 7-8):

- *Kısıtlar*: İşletme içi veya dışı faktörlerden kaynaklanabilen darboğazlar olup, tespit edilip engellenebilmeleri ile süreç muhasebesi başarılı olacaktır.
- *Kapasite*: Kapasite işletmenin üretim sınırlarını belirleyen bir faktör olduğu için, kapasitenin oluşan talebi karşılayıp karşılayamadığı önemlidir. Yetersiz veya atıl kapasitenin varlığı, talep ile kapasitenin dengeli olmadığını ve süreç muhasebesine göre potansiyel kazancı elde edemediğini gösterir. Talep işletmelerin davranış şeklini belirlemede hareket noktası olmaktadır.
- *Zaman*: İşletmede farklı birimler arasındaki üretim akışının dengesiz olması, darboğazları veya atıl kapasiteyi oluşturabilir. Aşırı kapasite darboğaz, atıl kapasite ise kar kaybı anlamına gelir. Bu nedenle birimler arasındaki üretim akış miktarları gerekli miktar ve zamanda üretilmelidir. Bu da işletmenin daha az stokla çalışması demektir.
- *Nakit Akışı*: Sağlanan nakit akış miktarının, katlanılan sabit yükleri karşılaması gerekmektedir.
- *Süreç*: İşletmenin satışları ile direkt ilk madde ve malzeme giderleri arasındaki fark olup, yaratılan katkıyı, parasal girdiyi gösterir. Sürecin yüksek olabilmesi için satışlar yükseltilmeli ve/veya direkt ilk madde ve malzeme giderleri düşürülmelidir.

Süreç muhasebesine göre, direkt ilk madde ve malzeme giderleri mamul maliyetlerinin içinde yüksek oranda bulunmakta olduğu için mamul maliyeti içinde önemli bir kalem olarak dikkate alınmalıdır. Bu yönetime göre şirketlerde giderlerin çoğunluğu sabit giderdir ve sadece direkt ilk madde ve malzeme giderleri değişken gider olarak kabul edilebilir. Sabit giderleri mamuller üzerine dağıtmak, üretim miktarına göre değişiklik göstereceği için, yanıltıcı olabilir (Demmy, vd, 1998, 22). Buna göre süreç muhasebesi, direkt ilk madde ve malzeme giderleri dışındaki bütün giderleri(direkt işçilik ve genel üretim giderleri) dönem gideri ya da faaliyet gideri olarak kabul eden maliyetleme yöntemidir (Erdemir, 2007, 74).

Süreç muhasebesi, kavramsal olarak örgüt içindeki darboğazları elimine ederek bir örgüt yoluyla taşınan ürünlerdeki hızı arttırmayı araştırır ve üç kritik parasal değişken (süreç, stok ve

faaliyet gideri) üzerindeki kararların etkisini daha yakından yansıtan ölçümleri kullanarak daha iyi yönetim kararları ile kâr performansını geliştirir.

Süreç muhasebesi performans ölçütleri faaliyet ölçütleri ve finansal ölçütlerdir. Faaliyet ölçütleri, “işletme ne kadar para yarattı?”, “işletmede ne kadar para tutulmaktadır?” ve “işletme faaliyetlerini gerçekleştirmek için ne kadar para harcanmalıdır?” sorularının cevabını veren süreç, stok ve faaliyet giderleridir. Bu unsurlardan süreç, işletmenin satışları aracılığı ile yarattığı ekonomik değeri, parayı; stok, işletmenin satış amacıyla satın aldığı her şeye harcadığı parayı, faaliyet giderleri ise işletmenin stoğu çıktıya dönüştürebilmek için katlandığı parayı açıklamaktadır. Finansal ölçütler ise net kar, yatırım karlılığı ve nakit akışından oluşmaktadır. Finansal ölçütlerden net kar, işletmenin faaliyet gösterdiği anda ve gelecekte para kazanma temel hedefini gerçekleştirme yeteneğinin mutlak ölçütü; yatırım karlılığı, mamullere olan yatırımların geri dönüşlerinin toplamı veya işletmenin para kazanma hedefinin oransal ölçütü ve nakit akışı, işletmenin finansal yükümlülüklerini karşılayabilmesi için mevcut para miktarıdır (Erdemir, 2007, 52). Buna göre süreç muhasebesinin sistem performans ölçütleri aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Çakıcı,2006, 07):

Süreç = Satışlar – Satışların Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri

Net Kar= Süreç – Faaliyet Giderleri

Yatırımın Karlılığı Oranı = Net Kar / Stoklar

Süreç muhasebesinin amacı, piyasa fiyatlarını veri kabul ederek piyasadaki en yüksek fiyatı bulup en yüksek süreci (nakit girdi) ve işletmenin mevcut kurulu değerlerinden hareketle değer akışını en yüksek düzeye çıkarmaktır (Erdemir, 2007, 70-71).

Geleneksel maliyet muhasebesi üretim faktörleri kullanımını en yüksekleştirerek, süreç muhasebesi ise yalnızca kısıt oluşturan üretim faktörleri kullanımını en yüksekleştirip akış verimliliğini yükselterek karlılığın artacağını savunmaktadır. Geleneksel maliyet muhasebesi belirli bir malın üretimi ve ölçek ekonomisine göre davranırken, süreç ekonomisi çoklu üretim, müşteri eksenli üretim ve mamul karmaşı kararlarına göre davranış göstermektedir. Süreç muhasebesi, kısıtlar teorisinin katkı payı, stoklar ve faaliyet giderleri ölçütlerini kullanarak işletmelerin karlılığını arttırmak için, mamul karmaşı vb. gibi karar alma dönemlerinde başvurulan yönetsel bir araç ve bir yönetim muhasebesi sistemidir. Stokların durumu değerlendirildiğinde; maliyetlerin azaltılarak akışın artacağını ve bu nedenle stokların azalacağını savunan geleneksel maliyet yönteminin aksine, süreç muhasebesi akışın satışlar arttırılması yolu ile artacağını ve stokların azalacağını savunmaktadır (Akkaş,2016,84-91).

Süreç muhasebesinin yönetim muhasebesi açısından unsurları mevcut kapasite ve süreç zamanıdır. Diğer yandan süreç muhasebesi, üretim ve diğer maliyetleri süreç ile ilgilendiren bir performans ölçüm yöntemi olan yönetsel araç olarak tanımlanmaktadır (Ersoy v.d., 2008, 1631). Performans ölçümünde süreç zamanı ve süreç katkısı önem kazanmıştır. Süreç zamanı, üretim veya hizmet sürecinde katlanılan zaman faktörünü; süreç katkısı ise işletmenin satışlar yolu ile elde etmiş olduğu geliri işaret etmektedir. Süreç katkısında kısıt kullanımı vurgulanmakta ve bir sistemin kısıtı kadar güçlü olabileceğinden hareketle kısıt kullanımının

en yükseğe çıkartılması ile üretkenlik anlamında verimlilik de yükselecektir (Akkaş, 2016, 96).

4. UYGULAMA

MRT işletmesi kereste direkt ilk madde ve malzemesini kullanarak üç tür(Sandalye, masa ve dolap) tek tip ahşap mamul üreten işletmedir. Mamullerin tümü sırasıyla işletmenin 6 adet işlem merkezinde (işlem 1, , ...işlem 6) işlem görmektedir. İşletmenin mamullerine ait satış fiyatları, ilk madde ve malzeme maliyetleri, üretim süreleri, dönem talepleri, üretim kapasite ve kısıtları aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

	İşlem Merkezlerinde Mamul Üretim Süreleri		
	Sandalye	Masa	Dolap
İşlem 1	20 dk/ad	35 dk/ad	25 dk/ad
İşlem 2	45 dk/ad	60 dk/ad	30 dk/ad
İşlem 3	25 dk/ad	30 dk/ad	30 dk/ad
İşlem 4	20 dk/ad	15 dk/ad	20 dk/ad
İşlem 5	35 dk/ad	30 dk/ad	15 dk/ad
İşlem 6	25 dk/ad	35 dk/ad	40 dk/ad
TOPLAM	170 dk/ad	205 dk/ad	160 dk/ad

İşletme çalışma kapasitesi = 22 gün/ay

Aylık hammadde tedariki kapasitesi 40 m³'tür.

	Sandalye	Masa	Dolap
Aylık(22gün/ay) Talep Miktarı	36 ad/ay	20 ad/ay	14 ad/ay
Günlük Üretim Kapasitesi	3 ad/gün	2 ad/gün	2 ad/gün
Toplam Mamul Üretim Süresi	12 gün/ay	10 gün/ay	7 gün/ay

İşletme üretim kısıtları:

1. Makine üretim kapasiteleri(zaman),
2. Hammadde yeterliliği.

Söz konusu kısıtlara göre işletme karın en yüksek olduğu mamul karmasını hesaplamak istersek, kısıtlar gözden geçirilmelidir.

4.1. Makine Üretim Kapasitelerine Göre

Birim işleme süresine göre işletme birim zamanda en yüksek süreci sağlayan masa mamulünü aylık talebe (20 ad/ay) göre, sonra dolap mamulünü aylık talebe (15 ad/ay) göre üretmeli ve kalan sürede de birim zamanda en düşük süreci sağlayan sandalye mamulünü (15 ad/ay) olarak üretmelidir.

İşlem Merkezi Günlük Toplam Kapasitesi		
İşlem 1	6 işçi, 6 levha kesim makinesi (6 makine(işçi) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	2.880 dk/gün
İşlem 2	5 işçi, 5 freze makinesi (5 makine(işçi) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	2.400 dk/gün
İşlem 3	4 işçi, 4 pres makinesi (4 makine(işçi) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	1.920 dk/gün
İşlem 4	2 işçi, 2 postforming makinesi (2 makine(işçi) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	960 dk/gün
İşlem 5	5 işçi (5işçi(makine) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	2.400 dk/gün
İşlem 6	5 işçi, 5delgi makinesi (5 makine(işçi) x 8 s/gün x 60 dk/saat)	2.400 dk/gün

Aylık Talebe Göre İşlem Merkezi Aylık Kapasitesi				
	Sandalye	Masa	Dolap	Toplam
İşlem 1	36 ad x 20 dk	20 ad x 35dk	14 ad x 25dk	1.770 dk
İşlem 2	36 ad x 45dk	20 ad x 60dk	14 ad x 30dk	3.240 dk
İşlem 3	36 ad x 25dk	20 ad x 30dk	14 ad x 30dk	1.920 dk
İşlem 4	36 ad x 20 dk	20 ad x 15dk	14 ad x 20dk	1.300 dk
İşlem 5	36 ad x 35dk	20 ad x 30dk	14 ad x 15dk	2.070 dk
İşlem 6	36 ad x 25dk	20 ad x 35dk	14 ad x 40dk	2.160 dk

Üretim Önceliği						
Mamul	Satış Fiyatı -	Hammadde Maliyeti	= Süreç /	Birim İşleme Süresi	=Birim Zamanda Süreç	Üretim Öncelik Sıralaması
Sandalye	200.-TL/ad	140.-TL/ad	60.-TL/ad	170 dk/ad	0,3529.-TL/dkgün	3.
Masa	500.-TL/ad	190.-TL/ad	310.-TL/ad	205 dk/ad	1,5121.-TL/dkgün	1.
Dolap	380.-TL/ad	150.-TL/ad	230.-TL/ad	160 dk/ad	1,4375.-TL/dkgün	2.

Aylık masa üretim süresi = \sum masa üretim miktarı xgünlük masa üretim kapasitesi

Aylık masaüretim süresi = 20 ad/ay / 2 ad/gün

Aylık masaüretim süresi = 10 gün/ay

Aylık Dolap üretim süresi = \sum dolap üretim miktarı xgünlük dolap üretim kapasitesi

Aylık Dolap üretim süresi = 14 ad/ay / 2 ad/gün

Aylık Dolap üretim süresi = 7gün/ay

[22 gün/ay] – [(20 ad/ay : 2 ad/gün) + (14 ad/ay : 2 ad/gün)] = \sum sandalye üretim günü

[22 gün/ay] – [(10 gün/ay) +7 gün/ay] = 5 gün/ay

Aylık sandalye üretim miktarı = \sum sandalye üretim günü x günlük sandalye üretim kapasitesi

5 gün/ay x3 ad/gün = 15 ad/ay

Üretim Öncelik Sıralamasına Göre Üretim Kapasitesi				
		Aylık(22gün/ay) Talep Miktarı /	Günlük Üretim Kapasitesi =	Gün Kısıtına Göre Üretim Kapasitesi
1.	Masa	20 ad/ay	2 ad/gün	10 gün/ay
2.	Dolap	14 ad/ay	2 ad/gün	7 gün/ay
3.	Sandalye	15 ad/ay	3 ad/gün	5 gün/ay
TOPLAM				22 gün/ay

$$\sum \left(\begin{array}{c} \text{Süreç} \\ \text{Zamanında} \\ \text{Üretilen} \\ \text{Mamul} \\ \text{Miktarı} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Mamul} \\ \text{Birim} \\ \text{Satış} \\ \text{Fiyatı} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Mamul} \\ \text{Süreç} \\ \text{Zamanı} \end{array} \right) = \begin{array}{c} \text{Toplam} \\ \text{Süreç} \end{array}$$

Üretim Sıralamasına Göre Toplam Süreç

Katkısı:

Masa	20 adx 500 TL x10 gün=	100.000.-TLgün
Dolap	14adx380 TL x 7gün=	37.240.-TLgün
Sandalye	15adx200 TL x 5gün=	15.000.-TLgün
		152.240.-TLgün

4.2. Hammadde Yeterliliğine Göre

Mamul Birim Hammadde Tüketimi			
	Sandalye	Masa	Dolap
m ³ /ad	0,25 m ³ /ad	1,00 m ³ /ad	1,25 m ³ /ad

Üretim Önceliği						
Mamul	Satış Fiyatı -	Hammadde Maliyeti	= Süreç /	Birim İşleme Süresi	= Birim Zamanda Süreç	Üretim Öncelik Sıralaması
Sandalye	200.-TL/ad	140.-TL/ad	60.-TL/ad	0,25 m ³ /ad	240.-TL/ m ³	2.
Masa	500.-TL/ad	190.-TL/ad	310.-TL/ad	1,00 m ³ /ad	310.-TL/ m ³	1.
Dolap	380.-TL/ad	150.-TL/ad	230.-TL/ad	1,25 m ³ /ad	184.-TL/ m ³	3.

Aylık hammadde tedariki kapasitesi 40 m³ olduğundan hareketle;

Üretim Öncelik Sıralamasına Göre Üretim Kapasitesi				
		Aylık(22gün/ay) Talep Miktarı x	Birim Hammadde Kullanımı =	Hammadde Kısıtına Göre Hammade Kullanımı
1.	Masa	20 ad/ay	1,00 m ³ / ad	20 m ³ / ay
2.	Sandalye	36 ad/ay	0,25 m ³ / ad	9 m ³ / ay
3.	Dolap	8 ad/ay	1,25 m ³ / ad	10 m ³ / ay
TOPLAM				39m³/ay

$$\sum \left(\begin{array}{c} \text{Süreç} \\ \text{Zamanında} \\ \text{Üretilen} \\ \text{Mamul} \\ \text{Miktarı} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Mamul} \\ \text{Birim} \\ \text{Satış} \\ \text{Fiyatı} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Mamul} \\ \text{Süreç} \\ \text{Hacmi} \end{array} \right) = \text{Toplam Süreç}$$

Üretim Sıralamasına Göre Toplam Süreç Katkısı:

Masa	20 ad x 500 TL x 20m ³ =	200.000.-TL.
Sandalye	36 ad x 200 TL x 9m ³ =	64.800.-TL.
Dolap	8 ad x 380 TL x 10m ³ =	30.400.-TL.
		295.200.-TL.

Bu durumda kısıtlar karşılaştırıldığında makine üretim kapasitesi kısıtına göre üretim yapılmasının hammadde yeterliliği kısıtına göre daha yüksek kar (298.100.-TL. > 186.400.-TL.) sağlamakta olduğu görülmektedir. Kısıtların birisi kaldırılıp, diğer kısıtın varlığı devam ederse, karlılıklar ve üretim önceliği değişecek ve hammadde kısıtına göre üretim yapılması, makine üretim kapasitesi kısıtına göre üretim yapılması kısıtından daha yüksek çıkacaktır (481.600.-TL. > 450.340.-TL.). Kısıtların öncelik sırasına göre işletmenin toplam karlar hesaplandığında:

Üretim hammadde yeterliliği kısıtına göre yapılır ise, makine kapasite üretimi:

Masa	20 ad x 500 TL x 10gün =	100.000.-TL	(üretecek)
Sandalye	36 ad x 200 TL x 12 gün =	86.400.-TL	(üretecek)
Dolap	---x ---x --- =	---	(üretmeyecek)
	Makine Kapasite Süreci	186.400.-TL	
	Hammadde Yeterlilik Süreci	295.200.-TL	
	<u>İşletme Toplam Süreci</u>	<u>481.600.-TL</u>	

Üretim makine kapasite kısıtına göre yapılır ise, hammadde yeterliliği üretimi:

Masa	20 ad x 500 TL x 20m ³ =	200.000.-TL	(üretecek)
Dolap	14 ad x 380 TL x 17,5 m ³ =	93.110.-TL	(üretecek)
Sandalye	10 ad x 200 TL x 2,5 m ³	5.000.-TL	(üretecek)
	Hammadde Yeterlilik Süreci	298.100.-TL	
	Makine Kapasite Süreci	152.240.-TL	
	<u>İşletme Toplam Süreci</u>	<u>450.340.-TL</u>	

5. SONUÇ

İşletmenin kapasitesine göre yetersiz olan karının arttırılabilmesi, mamul satış maliyetlerinin azaltılması veya satışların arttırılması ile sağlanabilir. Geleneksel maliyet yöntemlerinin yönetime yetersiz bilgi yaratması sebebiyle, işletmenin performansını düşüren kısıtları bertaraf etmek karlılığı arttıracaktır. Kısıtlar teorisi ve süreç muhasebesine göre kar satışların arttırılması ile sağlanabilir. Diğer yandan teori, satılan mamullerin maliyetlerine, sadece değişken nitelikteki direkt ilk madde ve malzeme giderlerini yüklemekte ve bu da satışların maliyetini düşürmekte ve kara olumlu yansımaktadır. Bunun yanında, yaratılan birim zaman (hacim, ...) da süreç katkısı da, birden fazla türde mamul üreten işletmenin uygun mamul karmasını üretebilmesi için, yönetime hangi mamulün satışının kara daha çok olumlu etkilediğine ilişkin doğru bilgi sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akkaş, S., (2016), “Kısıtlar Teorisi Temelli Süreç Katkı Muhasebesinin Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Kullanımı Ve Bir İmalat İşletmesinde Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Balderstone, S, Keef, S., P., (1999), “Throughput Accounting: Explanding An Urban Myth”, *Management Accounting Magazine Forchartered Management Accountants*, October, Vol:77, Issue:9. Pp:26-28.
- Bayazıtlı, E, Gürel, E, Yayla, H, E.,(2005), “Yönetim Muhasebesinde Güncel Bir Yaklaşım: Dönüşüm Muhasebesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:7, Sayı:4, Aralık, Ss:1-20.
- Blackstone, J, H.,(2001), “Theory Of Constraints - A Status Report”, *International Journal Of Production Research*, 39(6): 1053– 1080.
- Blocher, E, J., Chen, K, H, Lin, T, W.,(2002), *Cost Management: A Strategic Emphasis*, Mc Graw-Hill, 2nd Ed.
- Cakıcı, C., (2006), “Süper Değişken Maliyetleme (Throughputcostting)”, *Muhasebe Ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim Ve Araştırma Derneği(Mufad), Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 30: 102-111.
- Corbert, T, (2000), “Throughput Accounting And Activity-Based Costing: The Driving Faktors Behind Ech Methodology”, *Journal Of Cost Management*, January/February: 37-45.
- Costas, J, Fuante, D, Pino, R.,(2015), “Applying Goldratt’s Theory Of Constrains To Reduce The Bull Whip Effect Through Agent-Based Modeling”, *Expert Sytems With Applications*, 42: 2049-2060.
- Demmy, S, Talbott, J., (1998), “Improve Internalreporting With Abc And Toc”, *Management Accounting*, 80(5): 18-24.
- Erdemir, A, (2007), “Süreç Muhasebesi Ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulanması”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Erol, M, (2008) “Kısıtlar Teorisi(Yaklaşımı) Ve Teorisinin Stratejik Maliyet Yönteminde Kullanımı”, *Mufad*, 19: 101-109.

Ersoy, A, Utku, B., (2008), “Kısıtlar Teorisi Ve Süreç Katkı Muhasebesinin Geleneksel Ve Çağdaş Yönetim/Maliyet Muhasebesi Yöntemleri İle Karşılaştırılması”, *Journal Of Yaşar University*, 3(11):1627-1661.

Goldratt, E, M, Cox, J.,(2004), *The Goal: A Process Of Ongoing Improvement*, North River Pres, 3th. Ed.

Gupta,M, Hilmola, O, (2015), “Throughput Accounting And Performance Of A Manufacturing Company Under Stochastic Demand And Scrap Rataes”, *Expert Sytems With Applications*, 42: 8423-8431.

Horngren, C, T, Foster, G, Datar, S, M, (2001), *Cost Accounting A Managerial Emphasis*, Prentice-Hall Of India, Tenth Edition, New Delhi.

Ima, (1999), “Theory Of Constraints (Toc) Management Systemfundamentals”, Statement On Management Accounting, Statement No:4hh. (Ima:Institute Of Management Accountants).

Kaygusuz, S.,Y.,(2005), “Faaliyet Tabanlı Maliyet Yönetimi Ve Kısıtlar Teorisinin En Uygun İşletme Kararlarının Verilesinde Birlikte Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 7(3): 105-128.

Kaygusuz, S, Y.,(2005), “Kısıtlar Teorisi: Varsayımlar, Süreç Ve Bir Uygulama, *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*,60(4): 133-156.

Köse, T, (2005), “Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Ve Kısıtlar Teorisinin Bütünleştirilmesi”, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, 14: 127-148.

Macarthur, J, B, (1996), “From Activity-Based Costing To Throughput Accounting”, *Management Accounting*, 77(10): 30-38.

Murphy, R, E, Dederac, R.,(1996), “Holistic Toc For Maximum Profitability”, *Ieee/Semı Advanced Semiconductor Manufacturing Performance*, Ss. 242–249.

Ruhl, J, M.,(1996),“An Introduction To The Theory Constraints”, *Journal Of Cost Management*, 10(2): 43-48.

Sheu, C, Chen, M, H, Kovar, S., (2003), “Integrating Abc And Toc For Better Manufacturing Decision Making”, *Integrated Manufacturing Systems*, 14(5): 433-441.

Taylor, L, J., Nunley, A, M., Flock, M,D., (2004), “Wıp Inventory: Asstsor Liability”, *Cost Engineering*, 46(8):19-25.

Tollington, T, (1998), “Abc V Toc: “Same Cloth As Absorption V Marginal, Different Style And Cut?”, *Management Accounting*, 76(4): 44-45.

Ünal, E, N., (2006), “Optimal Ürün Karması Belirlemede Faaliyete Dayalı Maliyet Sistemi Ve Kısıtlar Teorisi Uygulaması”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, İibf, Adana.

Ünal,E,N, Demircioğlu, M, Küçüksavaş, N, (2006), “Optimal Ürün Karması Belirlemede Faaliyete Dayalı Maliyet Sistemi Ve Kısıtlar Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2): 327-344.

Yahya-Zadeh, M.,(1999), “Integrating Long-Run Strategic Decisions Into The Theory Of Constraints”, *Journal Of Cost Management*, 14(4):11-19.

Yaşa, A., (2013), “Kumaş Etiket Basma Sürecinde Yalın Teknikler Ve Kısıtlar Teorisinin Birlikte Uygulanabilirliği”, Yüksek Lisans Tezi, Hava Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.

NEO-CON YAKLAŞIMIN GEORGE W. BUSH DÖNEMİNDEKİ ETKİSİ VE DONALD J. TRUMP DÖNEMİ OLASI BEKLENTİLER*

THE IMPACT OF NEO-CONS APPROACH DURING GEORGE W. BUSH ERA AND POSSIBLE EXPECTATIONS OF DONALD TRUMP ERA

Onur GÜRELⁱ

Öz

Uluslararası ilişkiler açısından Soğuk Savaş ertesini dönemin dönüm noktası olarak tanımlanan, 11 Eylül saldırıları sonrası, yönetim kademesinde üst düzey mevkilerde bulunan Neo-conlar, realizm ve idealizm teorilerinin sentezinden oluşan perspektifleri çerçevesinde oluşturdukları geleneksel realist bakış açısının önüne geçen politikalarını George W. Bush döneminde uygulamaya sokarak belirleyici etkiye sahip olmuşlardır. Çalışma, geleneksel olarak ABD dış politikasının şekillenmesinde öncü teoriler realizm ve idealizm ile George W. Bush dönemi dış politikasında önemli rol oynayan Neo-con yaklaşımın değerlendirilmesini ve 8 Kasım 2016 tarihinde ABD’de yapılan başkanlık seçimi sonucunda zafere ulaşan Donald J. Trump’ın günümüze kadar olan süreçte izlediği politikalarının analizine dayalı olarak olası beklentilerin değerlendirilmesini hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: İdealizm, Realizm, Neo-con Yaklaşım, G. W. Bush, D. J. Trump.

Abstract

After the September 11 attacks that is defined as the turning point of the Cold War era, in terms of international relations, Neo-cons which is at the top level of management, they have a decisive influence by putting their politics in front of the traditional realist view that they created within the perspective of the synthesis of theories are realism and idealism in the period of George W. Bush. This study aims to evaluate the realist and idealist approach which has shaped the US foreign policy, and aims to evaluate Neo-con approach which has a significant role in George W. Bush's presidential era, and also which aimed to assess possible expectations based on an analysis of the policies of Donald J. Trump who became the US president with the election of 8 November 2016.

Keywords: Idealism, Realism, Neo-con Perspective, G. W. Bush Era, D. J. Trump Era.

* Bu makale kısmen yazarın “Yeni Muhafazakârlar’ın Dış Politik Perspektifi Bağlamında İkinci Körfez Krizi’nin Türk–Amerikan İlişkilerine Etkisi” (2014) başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır ve 26-27 Ekim 2017 tarihlerinde, Karadeniz Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen “I. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi”nde sunulmuş, bildiri özetleri kitabında yer almıştır.

ⁱ Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi. E-posta: 711716010@ogr.uludag.edu.tr

1. GİRİŞ

ABD dış politika yönetimleri tarafından alınan kararlarda ve uygulamalarda uluslararası ilişkiler teorilerinin önemli bir yere sahip olduğu, belli bir düşüncenin/bakış açısının da politik amaçlar doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dış politika konusunda uygulayacağı stratejiler bağlamında, siyasi düşünür ve akademisyenler, düşünceleri ile geleceğe yönelik farklı yaklaşımlarını yansıtmışlardır. Francis Fukuyama, 1989 yılında ele aldığı “*Tarihin Sonu*” (Fukuyama, 1989) adlı çalışmasıyla liberalizmin ve Batı'nın üstünlüğünü vurgularken, Samuel Huntington, “*Medeniyetler Çatışması*” (Huntington, 1993) adlı çalışmasında Batı'yı bir arada tutacak ortak düşman arayışına giderek, bundan sonra asıl çatışmanın din ve kültürler arasında olacağını vurgulamıştır.

Bu çalışma, Amerikan dış politikasının öncü teorileri realizm ve idealizm ile her iki teoriyi birleştiren anlayışlarıyla Neo-con yaklaşımın, G. W. Bush dönemi dış politikasındaki etkisini ve ABD'nin 45. devlet başkanı seçilen Donald J. Trump döneminde gerçekleşebilecek olası, benzer politikaların analizini hedeflemiştir.

Çalışmanın giriş bölümü sonrası, ikinci bölümde, teorik çerçeveyi kurmak bakımından, uluslararası ilişkiler disiplinindeki temel yaklaşımlar idealizm ve realizm ile 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası Amerikan yönetimde belirgin bir şekilde etkinliğini arttırmış olan Neo-con yaklaşım, teorik dinamikler kapsamında incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Başkan G. W. Bush yönetiminin fikir kadrosunu oluşturan Neo-conlar tarafından ortaya konan yaklaşım, yaşanan gelişmeler kapsamında teorik yaklaşımlar ışığında incelenmiş ve Amerikan dış politikasına etkisi tartışılmıştır. Dördüncü bölümde, 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan ABD başkanlık seçimi sonuçlarına göre (<http://edition.cnn.com/election>), Barack Obama'dan görevi devralan D. J. Trump'ın, başkanlık dönemi güncel gelişmeleri bağlamında yaklaşımları irdelenmiştir. Sonuç bölümünde, günümüz gelişmeleri ve gelecek varsayımları ile birlikte genel bir değerlendirme yapılmış, çalışmanın eleştirel kısımları göz önünde bulundurularak eksik yanları tartışılmış ve oluşabilecek yeni bir politikanın açıklanabilmesi hedeflenmiştir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Devletlerin birbirleriyle ya da devlet olmayan aktörlerle olan ilişkileri, dış politik yaklaşımları; ekonomik, sosyal ve siyasal çıkarlar doğrultusunda işbirliği ya da gerginliklere neden olabilmekte, bu durum da kaotik bir dünya düzeninin oluşmasına yol açmaktadır (Karadeli, 2006: 109). Bu nedenlerle, tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de konuları açıklayabilmek için teorilerden yararlanılmaktadır (Uzer, 2006: 55).

Teori, bilinen yaklaşımların ve bakış açılarının ötesine geçerek, sorunları daha derin irdelememiz gerektiğine işaret etmektedir. Bunun nedeni, genel olarak sorunların basite alındıklarında ve iyi analiz edilmediklerinde zaman içerisinde derinleşerek çözümün güç bir hal almasıdır (Yılmaz, 2010: 35-36). Bu çerçevede teoriler, belirli amaçlar ve işlevler üstlenirler. Örneğin, Aziz Augustine'nin realist Hristiyanlık açılımı olarak kabul görülebilecek haklı savaş doktrinleri, Machiavelli'nin kuralsız realizmine, Thomas

Hobbes'un realist egemenlik anlayışından Wilson idealizmine; Morgenthau realizminden, Kenneth Waltz neo-realist teorisine kadar tümünde politik bir amaç söz konusudur (Arıboğan, 2007: 329-330).

2000'li yılların başlangıcından itibaren uluslararası ilişkiler disiplini teorik anlamda dış politik amaçlar açısından çok farklı düzlemlerde arayışlara girmiştir. Ancak temel olarak politik amaçlara dayalı, bağımsız bir değişken olarak uluslararası sistem içerisinde dış politika kavramını analiz etmeye çalışan iki temel teoriden bahsedebiliriz. Bunlar, uluslararası sistemin anarşik bir yapısı olduğunu savunan realist yaklaşım ve barışın nasıl tesis edileceğine odaklanmış olan idealist yaklaşımdır (Waltz, 1996: 307). ABD dış politikasında belirli bir dönem yer edinmiş olan Neo-con yaklaşım ise, realistlerin güce yaptığı vurgu ile idealistlerin gelişmeye yaptığı vurguyu bir araya getirerek uluslararası ilişkiler literatüründeki teorik tartışmalara katkıda bulunmuştur (Lynch, 2008: 182-183). Bu çerçevede, çalışma, realizm ve idealizm teorileri temelinde ve Neo-con yaklaşım bağlamında değerlendirilmiştir.

2.1. Realist Yaklaşım

Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından en eski ve temel ekollerden biri olarak görölen, klasik realizmin temeli, 16. yüzyılda "*Prens*"i yazan, üstünlük arayışı ile güç sahibi olmaya vurgu yapan Niccolo Machiavelli (1532/2008) ve "*Leviathan*"ı yazan Thomas Hobbes'e (1651/2003) dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonu idealizme tepki olarak kendini tekrar gösteren realist teorinin gelişimi, realist okulun babası olarak da anılacak olan 1948'de yayınlanan ve uluslararası ilişkilerde güce ulaşma mücadelesini vurgulayan kitabı "*Politics Among Nations*"ı yazan Hans J. Morgenthau (1948/1970) ve Morgenthau'nun fikirlerine destek veren "*Diplomacy*" isimli eseriyle tanınan Henry Kissinger (1994/2011), "*American Diplomacy, 1900–1950*" alışmasıyla bilinen George Kennan (1951), "*Theory of International Politics*" kitabı ile Kenneth Waltz (1979) gibi ABD kökenli yazarlar tarafından sağlanmıştır.

Realist teorinin temeli, güç ve çıkara dayanmaktadır (Jahn, 2000: 15). Bu anlamda çıkar, güç ilişkileri çerçevesinde tanımlanmaktadır (Aydın, 1996: 93). Realistler, insanoğunun varoluşundan beri kötü ruhlu olduğuna dayanarak doğası itibariyle gücün ve çıkarın cazibesinden etkilendiğini savunmuşlardır (Haas, 1999: 605-607). Realist okul mensupları politikayı bir çatışma süreci olarak görmekteyler ve bu süreç, politikanın temelini oluşturmaktadır (Arı, 2004: 36-37). Bu anlayışı savunanlara göre, uluslararası sistem bir merkezi devlet, bir üst otorite ve bir hegemonik kapitalist güç bulunmaması nedeniyle anarşiktir. Bu nedenle, devletler arasındaki mücadele olağandır (Arı, 2004: 50). Klasik realizme göre, devletler kendi çıkarlarını kendileri tayin ederler ve uluslararası arenada ulusal çıkarın takip edilmesi devletler için ahlaki bir gerekliliktir. Aktörlerin güvenebilecekleri tek dayanak sahip oldukları güctür. Anarşi kavramını vurgulayan klasik realistler, devletler arasında çıkan savaşların nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır (Ateş, 2013: 62-64).

Hans J. Morgenthau'ya göre, uluslararası sistem içerisinde devletler arasında sürekli çıkar ve güç mücadelesi vardır. Devletler bu mücadele de uluslararası sistemin temel aktörleridir;

ayrıca üniter ve rasyoneldirler (Morgenthau, 1946: 192). Realizme göre, devletlerin kendi aralarındaki ilişki sadece ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenir ve bu çıkarlar ancak diğerlerine karşı elde edilecek üstünlükle sağlanabilmektedir (Jackson, 2007: 162).

Realist yaklaşımda, klasik realistler sonrasında neo-realistler (Yapısalcı realistler) karşımıza çıkmaktadır. Neo-realizm, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan, uluslararası ilişkileri yine anarşi ve devlet temelinde değerlendiren bir yaklaşımdır (Ateş, 2013: 65). 1979 yılında Kenneth Waltz tarafından kaleme alınan "*Theory of International Politics*" isimli eserde, uluslararası ilişkiler literatüründe yapısalcı, sistemsal yaklaşım olarak geliştirilen neo-realizmi, klasik realizmden ayıran özellik, sistemin devlet ve diğer aktörlerin bir toplamı olarak ele alınmış olmasıdır. Buna göre Kenneth Waltz, uluslararası sistemle ilgili değerlendirmelerini bu aktörlerin davranışlarının etkileşimleri çerçevesinde ortaya koymuş, uluslararası politikayı, uluslararası sistem düzeyinde işleyen nedenler üzerinde yorumlamıştır (Waltz, 1979).

Kenneth Waltz'a göre anarşi, uluslararası ilişkileri düzenleyebilecek bir dünya devletinin var olmadığı olgusudur ve dünya uluslararası anarşi ortamında yaşamaktadır. Bu nedenle, devletlerin birincil hedefi var olmaktır ve merkezi bir otoritenin olmadığından dolayı da kaçınılmaz olan krizlerin de etkisiyle aktörlerin kendi başlarının çaresine bakması gerektiğini savunmuştur (Karadeli, 2006: 111-112). Neo-realist kuramcılar Robert Gilpin (Gilpin, 1983) ve Robert Keohane'ye (Keohane, 1986) göre, sistemde var olan anarşik yapıya rağmen işbirliği mümkündür (Waltz, 1979: 71-72). Bu rejimlerin, iktidarların yaklaşımları sayesinde olmaktadır ve tek bir hegemon gücün varlığı barış ve istikrar adına daha faydalı olacaktır (Arıboğan, 2007: 267-269).

2.2. İdealist Yaklaşım

Aristo ve Platon'dan başlayarak Hugo Grotius'tan Immanuel Kant'a uzanan idealist ve liberal düşünürler politikayı işbirliği ile çıkarların uyumlaştırılması süreci olarak görmüşlerdir (Arı, 2004: 36). Bu çerçevede, idealist uluslararası ilişkiler kuramcıları, devletlerarası barış ve uyumun sağlanabilmesi için uluslararası örgütlerin oluşturulması gerekliliği ile devletlerarası işbirliğinin artarak, askeri gücün önemini azalacağını savunmuşlardır (İşyar, 2013: 300). John Locke ve Immanuel Kant, her ülkenin var olma hakkı olduğunu ve buna saygı duyulması gerektiğini vurgulayarak barışçıl bir sistemi savunmuşlardır (Haynes, 2008: 143).

İdealistler, realist düşünürlerin insan doğası ve uluslararası sistem hakkındaki kötümser düşüncelerine karşılık, iyimser bir vizyona sahiptirler. İdealistlere göre insan tabiatı, bencillik ve saldırganlık içerse de, esas itibarıyla akılcıdır; uluslararası hukuk, uluslararası örgütler ile dünya kamuoyu, devletler arasındaki güvensizliğin aşılacak barış ve işbirliğinin kurumlaştırılmasını sağlayabilirler. İdealistler, insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda karşılıklı çatışma olmadan, bireysel değerlere saygı duyarak işbirliğine açık bir uluslararası sistem yaratmak amacıyla hareket etmişlerdir (Waltz, 1979: 307-308).

İdealist görüş, materyalist bir bakış açısı ile politikayı ekonominin şekillendireceğini savunarak, uluslararası sistemin küresel anlamda işbirliği, uluslararası kurumlar, uluslararası

hukuk ve yaygın bir şekilde benimsenmiş silahsızlanma antlaşmaları ile yeniden düzenlemenin mümkün olduğuna inanarak ve sistemdeki her bir aktörün ortaklıktan sağlayacağı kazanç üzerinde durarak, ekonomik meselelerin güvenliğe göre daha kolay çözülebileceğine vurgu yapmıştır (İşyar, 2013: 292-293).

Uluslararası ilişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığı iki savaş arası dönemde, idealistler, iyimser bir yaklaşımla dünyanın gerçekte nasıl olduğundan çok, nasıl olması gerektiğiyle ilgilenmiş ve ikisi arasındaki farkı hem teoride hem de pratikte ayıramayacak kadar ahlakçı; devletlere neler yapmaları gerektiğini söyleyecek ve yaptıklarını koydukları kurallar çerçevesinde değerlendirecek kadar da hukukçu bir yapıda hareket etmişlerdir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nı öngörme ve engellemedeki başarısızlıkları idealistleri derinden etkilemiş ve realist yaklaşımın uluslararası ilişkilerde yükselmesini sağlamıştır (Aydın, 1996: 92). İdealizme şekil veren en önemli gelişme, Birinci Dünya Savaşı sonu yaşanan felaketin tekrarlanmaması amacıyla alınabilecek önlemler için yayınlanan Wilson ilkeleridir (http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/fourteen_points.shtml). Başkan Woodrow Wilson'a göre, Milletler Cemiyeti yeni bir anlayış olan kolektif güvenlik anlayışına bağlı olacak ve eski güç dengesi unsurları ortadan kalkarak barışa dayalı bir dünya düzeni ile savaşlar yaşanmayacaktır (Kissinger, 2011: 218).

Bu dönemde kendisini idealist olarak tanımlayan düşünür yoktur. İdealizmin bu anlamda felsefi temelini liberalizmden almaktadır. Detaylandırmak gerekirse iki yaklaşım arasındaki temel fark, idealizmin devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederken, liberaller birey odaklı bir görüşle uluslararası ilişkilerin çok aktörlü bir etkileşim olduğunu savunmaktadırlar. Ancak her iki anlayışta barış ve işbirliğine vurgu yaparak demokrasinin önemine değindiklerinden beraber değerlendirilmişlerdir (Arı, 2004: 90).

İdealist yaklaşımın bir başka kolu olan neo-liberalizme göre, devletler arasında “karşılıklı bağımlılık” söz konusudur. Bu bağımlılık devletlerin dış politik davranışlarına, savaş ve barış konusunda aldıkları kararlara da yansımaktadır.(Ateş, 2013: 78-79) Neo-liberaller yalnızca kendi kazandıklarına odaklanırken, Neo-realistler diğerlerinin ne kazandığıyla da ilgilenirler. Neo-liberalizmin kurucuları kabul edilen Robert Keohane ve Joseph Nye'e göre “*karşılıklı bağımlılık*” kavramı gerçek hayatta önem arz eder (Keohane ve Nye, 1977: 23). Neo-liberal teorinin “*rekabet*” olarak adlandırdığı kavram neo-realist teori tarafından “*çatışma*” olarak tanımlanmaktadır (Arıboğan, 2007: 265-266). Neo-liberallere göre, Ulusal güvenlik ile ekonomik refah devletlerin önceliğidir ve niyet, çıkar, iletişim gibi kavramlar güç dağılımından daha önemlidir (Arıboğan, 1998: 230-231).

2.3. Neo-Con Yaklaşım

Troçki'nin sürekli devrim tezi ile George W. Bush'un dış politikasında uygulamaya çalıştığı demokrasiyi tüm dünyaya yayma düşüncesi arasındaki paralelliği sağlayan Neo-con görüşün fikir ve felsefesinin temelini (Muravchik, 2003: 26-28), 1899–1973 yılları arasında yaşamış, Yahudi asıllı sosyoloji profesörü Leo Strauss (Strauss, 1985) ve askeri stratejist ve akademisyen Albert Wohlstetter (Wohlstetter, 1977) oluşturmuştur. Her iki isim de siyasal sistemler içinde ABD demokrasisinin en uygulanabilir seçenek olduğunu savunmuşlardır

(Fukuyama, 2006: 32). Kurucu iki düşünürüne göre, Amerika en iyi düzendir ve aynı zamanda bu iyi olanın sürdürülebilirliğini sağlamak için Niccolo Machiavelli'nin "*hedefe giden her yol mubahtır*" düşüncesine uygun hareket edilmelidir (Yanardağ, 2004: 88).

1960'lı ve 1970'li yıllarda Demokratlar'ı destekleyen Neo-conlar, ABD iç politikasında yaşanan çok kültürlülük, sosyal bozukluk, materyalizm ve anarşi; zenciler, öğrenciler, kadınlar, eşcinseller ve kültürel azınlıklar için yeni özgürlükleri savunan karşı-kültürel devrim niteliği taşıyan liberal gelişmeler nedeniyle, parti içinde bir mücadele başlatarak kendi fikirlerinin hâkim olmasını sağlamaya çalışmışlar ancak Demokratlar'ı kontrol etmek için verdikleri mücadele de anti-komünizm karşıtı kesime karşı başarılı olamamışlardır. Katı bir komünizm karşıtı olan, son dönemlerini yaşamakta olan Sovyetler Birliği'ni "*kötülük imparatorluğu*" olarak nitelendiren ve Soğuk Savaş'ın kan dökülmeden kazanılacağını iddia eden Neo-conlar, Ronald Reagan'ın 1981 yılında Cumhuriyetçi Parti'den başkan seçilmesi ve Demokratlar'ın karşı kültüre karşı direnmekte başarısız olması nedeniyle Cumhuriyetçi sağ kanadı tercih ederek, 1981-1985 yılları arasında Ronald Regan hükümetinde örgütlenme imkânı bulmuşlardır (Johnson, 2007: 267-268).

1980'lerde etkili olan Neo-liberal politikalar ve post-modern akımlar ile demokrasinin tüm dünyaya yayılması düşüncesi içerisindeki Neo-conlar, Theodore Roosevelt'in askeri emperyalizmi ile Woodrow Wilson idealizminin bir birleşimi izlenimi veren dış politik anlayışları nedeniyle "*demokratik emperyalistler*" olarak anılmaya başlamışlardır. SSCB'nin dağılması ile birlikte ABD'nin Komünizm ile olan savaşının sona ermesi Neo-conlar için de sonun başlangıcı olmuş, tek süper güç olarak demokrasinin yayılması tezi ile 1990'lı yıllarda yönetimlerin yönlendirilmesinde belirli bir misyona sahip olmuşlardır (Kurtbağ, 2010: 293-294).

Soğuk Savaş'ın sona erişinden 1990'ların ikinci yarısına kadar geçen zaman diliminde Daniel Patrick Moynihan, Irving Kristol ve Nathan Glazer gibi isimler tarafından yürütülen Neo-con anlayış, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'ye yeni bir dış politika vizyonu kazandırmayı amaçlayan, Charles Krauthammer, Joshua Muravchik, Michael Novak, Norman Podhoretz, Paul Wolfowitz, Richard Perle, Robert Kagan ve William Kristol gibi isimlerden oluşan genç kuşak tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Genç kuşak, bu dönemde Neo-conlar'ın dış politikadaki öncelikleri olarak siyasal ve ekonomik özgürlüğün yayılması, ABD'nin güvenliği, refahı ve ilkeleri açısından elverişli bir uluslararası düzen oluşturulması için küresel anlamda sorumluluk alınması, ABD'nin çıkarlarına ve değerlerine karşı düşman rejimlerle mücadele edilebilmesi için savunma harcamalarının artırılması gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Yanardağ, 2004: 69-70).

Neo-conlar için 11 Eylül saldırıları önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bunun nedeni, ideolojik tehdit olarak komünizmin yerini "*radikal İslami terörizm*"in almış olmasıdır (Krauthammer, 2004: 20). Radikal İslam'ın caydırılmasının veya yatıştırılmasının mümkün olmadığını savunan Neo-conlar, bu tehdidi ideolojik olarak komünizme benzetmekle birlikte yürütülecek mücadelenin farklı olması gerektiğini savunmuşlardır (Frum ve Perle, 2003: 41).

11 Eylül saldırılarının ardından, temeli 1992 yılında Paul Wolfowitz ve Dick Cheney tarafından atılmış fakat dönemin kamuoyu tarafından eleştirilerek uygulanmayan “*Ulusal Güvenlik Stratejisi*”, hızlı bir şekilde “*Bush Doktrini*” adı altında işlerliğe kavuşturulmuştur (Yanardağ, 2004: 47). Neo-conlar, sorunun kaynağının, Ortadoğu’nun siyasal kùltüründe yattığını, bölgedeki baskıcı yönetimlerin insanları terörist eylemde bulunmaya veya bu eylemleri desteklemeye teşvik ettiğini ileri sürmüşler, çözüm olarak ise demokrasinin Ortadoğu’da bir yönetim biçimi olarak yayılmasını, bu sürecin insanları terörist eylemlere başvurma düşüncesinden uzaklaştıracığını, siyasal ve barışçıl yolların aranmasına yönlendireceğini savunmuşlardır (Johnson, 2007: 270-271).

Neo-conlar, George W. Bush döneminde yeni bir sağ koalisyonun kurulması ve bu koalisyonun da özellikle 11 Eylül sonrasında Bill Clinton’ın bıraktığı “*kötü*” mirası tersine çevirip ABD’nin tek kutuplu hegemonyasını sürdürmesi için tek taraflı, saldırgan ve militarist bir dış politika gütmesini savunmuşlardır. Ancak iki dönemlik George W. Bush yönetimi sonunda ÷lke, ekonomide derin bir krize sürüklenmiş ve dış politikada da iki yıkıcı savaşın yönetilmesi gerçeğiyle yüz yüze kalınmıştır (Kurtbağ, 2011: 15). Bu nedenlere bağlı olarak, yapılan başkanlık seçiminde kamuoyu tercihini Barack Obama’dan yana kullanmıştır.

3. GEORGE W. BUSH DÖNEMİ - NEO-CON ETKİ (20 OCAK 2001–20 OCAK 2009)

3.1. George W. Bush’un Birinci Dönemi (2001-2004)

2000 yılı Kasım ayında ABD başkanlığı için yapılan seçimlerde George W. Bush rakibi Demokrat Parti adayı Albert Arnold “*Al*” Gore karşısında yaklaşık 600 bin daha az oy almasına rağmen, en çok eyalette delegelikleri kazananın başkanlık koltuğuna oturduğu iki dereceli Amerikan seçim sisteminin özelliği sayesinde seçimleri kazanmışsa da, oylar konusunda çıkan sorunlar nedeniyle sonuçlar mahkeme kararıyla belirlendikten sonra başkan seçilebilmiştir (Oran, 2013: 249). Bu olay, muhalif kesimler tarafından “*Neo-conlar’ın darbesi*” olarak değerlendirilmiştir (Yanardağ, 2004: 48-49).

George W. Bush iktidara gelirken Bill Clinton’ın idealist yaklaşımlarını eleştirerek realist söylemlerin ağırlıklı olduğu bir politika güdeceği vurgusuyla başkanlık koltuğuna oturmuş fakat 11 Eylül olaylarından sonra idealist görüşlerin ağırlık kazandığı, aynı zamanda ulusal çıkar ve askeri güç kavramlarının eklenerek idealizm ve realizm kavramlarının bütünleştiği bir sentez ile Neo-conlar’ın etkisinde bir dış politika yaklaşımı oluşturmuştur (Leffler, 2004: 11-13). George W. Bush yönetiminin devrim niteliğinde tanımlanan bu yaklaşımının ana hedefi, Amerikan hegemonyasının demokrasi düşüncesi ile yayılmasını sağlamak ve uluslararası ilişkileri kendi değerleri ile düzenleme isteği olmuştur (Tolson, 2003: 36).

İlk dönemi itibariyle 11 Eylül’e kadar olan süreçte, Bill Clinton yönetiminin uyguladığı politikardan çok fazla sapmadan ilerleyen George W. Bush ve eski Genelkurmay Başkanı Colin Powell’in Dışışleri Bakanı, daha önce Savunma Bakanlığı yapmış olan Donald Rumsfeld’in yeniden Pentagon’un başı, baba George Bush yönetiminde yer almış olan Condoleeza Rice’in Ulusal Güvenlik Danışmanı ve eski Savunma Bakanı Dick Cheney’nin

başkan yardımcısı olduğu üst yönetim ekibi, uyguladıkları politikalarla Neo-conlar'dan tatmin edici bir dış politika sergileyemediklerine dair eleştiri almışlardır (Kurtbağ, 2010: 270-272).

17 Eylül 2002 tarihinde “*Bush Doktrini*” olarak da adlandırılan “*National Security Strategy*” isimli belgede (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>), ABD'nin bundan sonra neler yapacağı ile ilgili yol haritası ilan edilmiştir. Bu belgeye göre, özgürlükleri kısıtlayanların bertaraf edilmesi vurgulanırken, İslam ülkeleri “*öteki*” yani “*düşman*” olarak tanımlanmıştır.(Oran, 2013: 250-251) Böylece, Neo-conlar'ın görüşleri devlet politikası haline gelmiştir (Erhan, 2003: 30).

Bush Doktrini, Amerikan değerlerinin idealleştirilip evrenselleştirilerek, Wilsoncu bir retorik ve Francis Fukuyama'nın “*Tarihin Sonu*” tezini hatırlatır nitelikler taşımaktadır. Ayrıca, bu yaklaşım Neo-liberal küreselleşme ile askeri gücü birleştiren Neo-con anlayışın diğer devletlerin demokratikleştirilerek Amerikan değerlerinin paylaşılması ve bu işbirliğini sağlayan “*demokratik barış teorisi*”ni benimsediğini göstermektedir. Askeri gücün ön plana çıkarılarak dış politikanın buna dayandırılması, caydırıcılık ve çevreleme gibi geleneksel doktrinler yerine askeri güç üzerinden hegemonyaya tâbi ulusların bağlılığının sürmesi ile müttefiklerin bir dünya hâkimiyeti için sonsuz bir savaş stratejisi hedeflenmiştir (Kurtbağ, 2010: 317-319).

George W. Bush, iyimser bir yaklaşım ile girdiği başkanlık seçim süreci sonrası, ekibi Neo-conlar'ın etkisiyle, planlamasının çok daha öncelere dayandığı Orta Doğu'ya yönelik yapılan operasyonlarda demokrasi getirme amacı bahane edilen idealist bir yaklaşım ile silahlı güce dayalı realist anlayışın sentezi getirili, Körfez Krizi'nin başlamasına neden olmuştur. Dönem itibarıyla ABD'nin dış politik geleneksel yaklaşımı ve George W. Bush'un başkanlık inisiyatifinin önüne geçmiş gibi gözükten Neo-con yaklaşımın sonuçları istenildiği gibi olmasa da, 1991 Körfez Krizi döneminde George Bush'a yaptırmadıkları Saddam Hüseyin'in devrilmesi düşüncesini George W. Bush dönemine mal ederek gerçekleştirmişlerdir.

3.1.1. 11 Eylül Saldırıları (11 Eylül 2001)

El Kaide terör örgütünün 11 Eylül 2001 günü New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'da bulunan Savunma Bakanlığı Pentagon'a yaptığı saldırılar, 21. yüzyıl uluslararası sisteminin milâdı olarak kabul edilmiştir. Uluslararası politikadaki ilişkiler, 11 Eylül'den önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Tolson, 2003: 38).

Samuel Huntington'un, “*The Clash Of Civilizations?*” (Huntington, 1993) başlıklı makalesinde, Soğuk Savaş sonrasındaki “Yeni Dünya Düzeni”nde, ABD'ye hedef, “*ötekileştirme*” kavramı ile yenik komünizmin yerine İslam işaret edilmiş; terörizm sanki yeni bir hedefmiş gibi gösterilip uluslararası meşruiyet ikinci plana atılarak, tüm sistemin bu çerçevede belirleneceği bir senaryo ile Samuel Huntington'un tezini doğrulayan Hristiyan–Müslüman karşıtlığı ile radikal terörizm vurgusu yapılarak, saldırgan stratejiler ortaya koyulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, saldırılardan sonra Neo-conlar'ın görüşlerini yansıtan, tek taraflı ve otoriter bir müdahalecilik düşüncesi ile “*Yeni Dünya Düzeni*” güç eşitsizliğinin doruğa çıktığı yeni bir sistem halini almıştır (Türkmen, 2005: 178).

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin dış politik algısı ve hedefleri yeniden şekillenmiş, dñnyada din, güvenlik ile terör kavramlarını ve algılarını topyekñn değiştirmiştir. Neo-conlar'ın agresif bakış açısı doğrultusunda ABD dış politikası bu anlayışa gñre şekillendirilmiştir. 11 Eylül olayları Neo-con bakış açısının politik anlamda uygulamaya konulacağı Orta Doğu için bir bahane niteliği taşımış, saldırılar sonucunda Neo-conlar'ın George Bush döneminden kalma Saddam Hüseyin'in devrilmesi dñřñncesi için engel tanımaz yaklaşımları ile zaman kaybetmeden Orta Doğu'ya yñnelinmiřtir.

3.1.2. ABD'nin Afganistan Mñdahalesi (7 Ekim 2001)

Uluslararası terörizm açısından, ABD'nin asimetrik tehditle mñcadelesinin başladığı ilk yer Afganistan olmuştur. NATO, birlik ÷lkeler anlaşmasının 5. maddesi gereğince, 11 Eylül saldırılarını tñm üye ÷lkelere yapılmış olarak kabul edip, kendi plan ve komutasında Afganistan operasyonunu ABD öncñlñęñnde başlatmıştır. Bñylece, Afganistan mñdahalesi, uluslararası terörizmle mñcadeleyi bir NATO gñrevi haline getirmiştir (Canbolat, 2003: 160).

Hem El-Kaide, hem de Taliban rejimini ortadan kaldırmayı hedefleyen “*Sñrekli Özgñrlñk Operasyonu*” (Operation Enduring Freedom) olarak adlandırılan rejim değişikliğine yñnelik başlatılan bu mñcadeleye ABD açısından stratejik anlamda bakıldığında, enerji açısından zengin olan Ortadoğu coğrafyasında kalıcı olarak yer edinerek, gelecekte kendisine rakip olabilecek yñkseliřte olan ÷lkelere karşı ÷nlem niteliği taşımaktadır. Bu stratejik hedef doğrultusunda ABD yñnetimi, Afganistan-Pakistan sınırı ile Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da ÷sler kurmuş ve bu ÷lkelere de destek almıştır. Afganistan operasyonu sonrası 2001 Aralık ayı içerisinde BM nezdinde alınan kararlar doğrultusunda, Hamid Karzai liderliğindeki geçici yñnetim, 2004 Ekim ayında devletin başına getirilmiş, 2005 yılı Eylül ayında ise genel seçimler sonrası meclis oluşturulmuştur. Ancak ÷lke de istenilen istikrar ve dñzen sağlanamamıştır (Kurtbağ, 2010: 312-313).

Neo-conlar açısından sonuçları istenildiği gibi olmasa da, ABD'nin kñresel liderlik, terör örgñtlerinin etkisiz hale getirilmesi, İşlami bñlgelerinin yeniden yapılandırılması ve enerji kontrolñ hedefleri ile başlattığı Afganistan operasyonu sonucunda, Taliban ve El-Kaide'nin kontrol altına alınması “*sñzde*” sağlanmış, yakın coğrafyadaki belirli ÷lkelere radikal İşlam'ın yayılması ÷nlenerek, İşan doğudan çevrelenmiş ve enerji koridoru olarak kabul edilen Çin, Hindistan ve Rusya'nın etkili olduğu bñlgelere mñdahale edilmesiyle kamuoyu desteği de alınmıştır.

3.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgali (20 Mart 2003)

George W. Bush yñnetimi içerisinde gñrev alan realist dış politik perspektifini savunan Condolizza Rice ve Colin Powell, Irak'a askeri operasyon dñzenlenmesine karşı durarak, Avrupa, Çin ve Rusya ile olan ilişkilere dayalı, ulusal çıkarlara odaklanılması gerekliliğini savunurken, yñnetim içerisinde alt kademelerde gñrev alan Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz gibi isimler ise Irak'a operasyon dñzenlenmesi için Neo-conlar'ın dış politik yaklaşımının hayata geçirilmesini savunmuşlardır (Okur, 2010: 463).

ABD, İngiltere, İspanya ve Portekiz'in de desteği ile Irak'a yönelik müdahale BM kararına başvurulmadan 20 Mart 2003 tarihinde başlatılmış ve kısa bir süre içinde de Irak işgal edilmiştir (Acer, 2003: 325). BM ve Uluslararası Atom Enerjisi gibi uluslararası örgütlerin karar alma ile uygulamalarında pasif olmaları ve uluslararası hukukun Soğuk Savaş koşullarına göre düzenlenmiş kural ve uygulamaları bahanesiyle yetersiz kaldığını ileri süren ABD ile yakın müttefiklerinin, Irak'ta olduğu iddia edilen nükleer silahların etkisiz hale getirilmesi, küresel terörizm tehdidinin önüne geçilebilmesi ve bu iki unsurun başat nedenleri olarak görülen Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin yıkılması gibi gerekçeler gösterilerek, BM'nin 1441 sayılı kararının müdahale için yeterli olduğu ileri sürülmüştür (Bal, 2006: 174). Irak operasyonu, Nisan ayı sonunda Bağdat dahil tüm Irak'ın işgal edilmesi ve Saddam Hüseyin rejiminin iktidardan uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Neo-con yaklaşımın demokrasi getirme amacı ile ABD dış politik yönetimince uygulanan politikalara entegre edilerek uluslararası kamuoyuna sunulması, Körfez Krizi'nin gerçek anlamda illegal olarak patlama noktasını oluşturmuştur. İdealist ve realist yaklaşımların istenildiği yönde kullanılması, Neo-con anlayışın yarattığı sentezinin ne olup olmadığını da gözler önüne sermiştir.

3.2. George W. Bush'un İkinci Dönemi (2004–2009)

11 Eylül sonrası popülaritesi iyice yükselmiş olan Neo-conlar'ın Irak'taki olumsuz gidişatı, 4000'den fazla asker kaybı ve harcanan 500 milyardan fazla kaynak ile başarısızlığın açıkça gözler önüne serilerek hızla düşüş sürecine girmiş olmalarını dış etkenlere ve George W. Bush'un kötü yönetimine bağlamışlarsa da, savundukları ilkeler ve gerçeklik arasındaki açığın büyümesiyle çok yakından ilgilidir (http://www.economist.com/world/na/disp_laystory.cfm?story_id=9043308).

Francis Fukuyama'nın Neo-con politikaları desteklemediğini açıklayarak tepkisini ortaya koyması, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in Dünya Bankası başkanlığına gönderilmesi, Müsteşar Douglas Fetih'in görevinden ayrılması, bir CIA ajanının adının basına sızdırılmasıyla ilgili skandala adı karışan Lewis S. Libby'nin görevini bırakmak zorunda kalması gibi gelişmeler sonucunda George W. Bush, Neo-conlar'a karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir (http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/us_and_americas/article1812924.ece). Ancak birçok kez bu tür durumlardan kendisini kurtarıp yeniden eski etkinliğine kavuşan bir hareket olarak Neo-conlar, 2008'de başkanlığa aday olan ve Neo-con dış politikayı benimseyen Cumhuriyetçi John McCain'i destekleyerek bu türden bir dirilişi sağlama çabası içine girdiyse de Barack Obama'nın seçilmesiyle başarılı olamamışlardır (Kurtbağ, 2011: 18).

Irak İşgali'nin özellikle ekonomik yönden götürüleri ve uluslararası ilişkiler ortamı açısından yaratmış olduğu olumsuz imaj sonrası Neo-conlar'ın yönetim anlamında geri planda tutulmaları, Cumhuriyetçi kanadın yerini Demokratlar'a bırakmasına neden olan gelişmeler olmuştur. Eleştirilerin yüksek düzeyde olduğu George W. Bush'un ikinci dönemi itibariyle BOP kapsamında Irak dışında İran ve Suriye'ye yönelik yaklaşımların bölgedeki

muhafiflerinde etkisiyle çatışmalara dönüşmesi, geleceğe yönelik düşünölen adımlarda daha farklı formöller ile yola devam edilmesi gerektiğini göstermiştir.

3.3. Neo-Con Etki

11 Eylül'den sonra George W. Bush idealist politikalarına, realist yaklaşımın temel unsurlarından ulusal çıkar ve askeri güç kavramlarını da eklemiştir. George W. Bush'un dış politikası da bu yaklaşımın temelleri üzerine kurulmuştur. Irak müdahalesi, bu öлке ile beraber bölgedeki diğer otoriter devletlere demokrasi ve refah getirme amacı Neo-conlar tarafından öne sürölmüştür (Leffler, 2004: 13-15).

Neo-conlar, Irak operasyonu karar aşamasında kendi inisiyatiflerini kullanarak uluslararası hukuk ve örgötlere bağlılığı en aza indirerek, askeri potansiyele bağlı olarak güvenlik odaklı, real-politik bir politika benimsemişlerdir. Ancak operasyonlar sonrası istenen hedeflere varılamaması ya da kısaca "evdeki hesabın çarşıya uymaması" önce Neo-conlar'ın düşünüşüne neden olmuş, akabinde George W. Bush'un koltuğunu Demokrat Barack Obama'ya devretmesiyle Neo-conlar'ın sentez politikasının realist politik yaklaşıma kaymasının göstergesi olmuştur.

4. DONALD J. TRUMP DÖNEMİ – OLASI BEKLENTİLER (9 KASIM 2016 /20 OCAK 2017 - ...)

4.1. Donald J. Trump Dönemi (2017-...)

2016 ABD başkanlık seçimlerine resmi adı "Büyük Eski Parti" (Grand Old Party-GOP) olan (<https://www.gop.com/>), kamuoyunda "Cumhuriyetçi Parti" olarak bilinen siyasi partinin adayı olarak giren, 1980 yılında eski başkan Ronald Reagan'ın da seçim kampanyalarında kullandığı "Bir Kez Daha Amerika'yı Görkemli Yapalım" (Make America Great Again) ana seçim sloganını kullanarak (<http://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5>), rakibesi Hillary Clinton'ı, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in yönlendirmesi ile Rus hackerlerin siber müdahalesi sayesinde (<http://www.ntv.com.tr/dunya/abd-istihbarat-raporu-putin-trumpin-secilmesi-icin-sibermudah-alede-bulundu,JvDg6lDqM06wh03qfC9AHA>) mağlup ettiği iddaa edilen Donald Jefferson Trump'ın, ABD'nin seçilmiş 45. devlet başkanı olarak 20 Ocak 2017 tarihi itibariyle resmen koltuğu devralması Amerikan Kongresi tarafından onanmıştır (<http://www.nytimes.com/elections/results/president>).

Donald J. Trump, Hillary Clinton ile girdiği başkanlık seçim rekabeti kampanyası sırasında güvenlik, vergi sistemi, silah taşıma, yürütme ve yasama, gibi iç politika ağırlıklı konular üzerinde durmuşsa da (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/01/22/here-are-76-of-donald-trumps-many-campaign-promises/?utm_term=.3cb115a01f8e), Kuzey Amerika Ölkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesini ve gerekirse anlaşmaların feshedilmesini, bazı NATO üyelerinin ödemelerini yapmadığından dolayı ABD'nin NATO liderliği konusunda

temkinli yaklaşması gerektiğini, küresel ısınma konusunun doğru analiz edilmediğinden yapılmış olan iklim anlaşmalarının iptal edilmesini, yasadışı göçmenlerin ve uyuşturucunun ülkeye girmesini engellemek için güney sınırında bir duvar örülmesini ve duvarın parasını da Meksika'nın ödemesi gerektiğini, ABD'de yasadışı bulunan iki milyon göçmeni sınır dışı ederek, göçmenlere yönelik güvenlik kontrollerini arttırılmasını ve Müslümanları ülkeye almak istemediğini vurgulamıştır (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2016/jul/15/donald-trumps-top-10-campaign-promises/>). Donald J. Trump'ın özellikle göçmenler için öne sürdüğü ABD ile Meksika sınırına duvar örülmesi (<http://www.reuters.com/article/us-usa-election-trump-immigration-idUSKCN1173F7>) ve müslümanların ABD'ye girişlerinin engellenmesi (https://www.washingtonpost.com/politics/trump-pushes-expanded-ban-on-muslims-and-other-foreigners/2016/06/13/c9988e96-317d-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html?utm_term=.3eb944d50957) hakkındaki söylemleri belirli kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır (<http://www.cnbc.com/2016/07/28/kareem-abdul-jabbar-donald-trumps-ideas-on-muslims-are-tyrannical.html>).

Donald J. Trump, en önemli önceliğinin siber güvenlik saldırı kapasitesini geliştirmek olduğunu, temel hedefinin “*radikal İslam'ın zemin kazanmasını durdurmak*” olduğunu ve bu yolda NATO ile İsrail, Mısır, Rusya, Ürdün vb. devletlerin desteğinin alınabileceğini, Asya politikası konusunda Çin'e karşı sert bir tutum sergilenilmesini ve Orta Doğu'da bulunan terör örgütleri ile ABD'nin değil, Rusya'nın uğraşması gerektiğini savunarak Barack Obama yönetim tarzına yakın olmayan bir dış politik yaklaşım içerisinde olacağını sinyallerini vermiştir (<http://www.politico.com/story/2016/11/donald-trump-new-world-order-231513>).

Donald J. Trump, özellikle ulusal güvenlik ve savunma alanları danışmanlıklarını emekli askerlerden kurarak, ülkeyi savaşa sürükler kaygısı güden yazarlar tarafından eleştiri olsa da (https://www.nytimes.com/2016/11/30/opinion/why-donald-trump-shouldnt-fill-the-cabinet-with-generals.html?_r=0), Savunma Bakanlığı'na 2003 Irak işgali sırasında kilit rol oynayan, Felluce'de 2004'teki kanlı çatışmaları yöneten, “*kuduz köpek*” (Mad dog) lakaplı, (<http://www.turkererturk.com.tr/kuduz-kopek>) emekli orgeneral James Mattis'i (<http://edition.cnn.com/2016/12/01/politics/james-mattis-trump-secretary-of-defense>), İç Güvenlik Bakanlığı'na, oğlunu 2010 Afganistan Savaşı'nda kaybetmiş, Obama yönetimini Orta Doğu politikası nedeniyle başarısızlıkla itham eden emekli deniz piyade general John Kelly'i (<http://www.nytimes.com/2016/12/07/us/politics/john-kelly-dhs-trump.html>), Ulusal Güvenlik Danışmanlığı'na başkanlık seçimi kampanya sürecinde güvenlik ve istihbarat başdanışmanı olarak görev yapan, daha önce Afganistan ve Irak'ta görev almış olan ve İslam'ın “*reform edilmesi*” gerektiğini savunan emekli korgeneral Michael Flynn'i (<http://www.economist.com/news/united-states/21710812-jim-mattis-would-be-reassuring-choice-mike-flynn-alarming-one-donald-trumps>), Merkezi İstihbarat Örgütü'nün (CIA) başına Irak Savaşı'nda yer almış ve sonrasında siyasete katılmış olan Mike Pompeo'yu (<https://greatagain.gov/president-elect-donald-j-3e652b8d0d07#.osgou79qh>) ve baş danışman ve stratejist olarak ABD Deniz Kuvvetleri'nde ve Pentagon'da görev almış olan Steve Bannon'u (<http://www.militarytimes.com/articles/trumps-controversial-new-adviser-promoted-conservatism-even-in-the-navy>) getirmek istemiştir. 2017 yılı Ocak ayında açıklanan kabinesine Donald J. Trump, başkan yardımcısı olarak, “*evanjelist kilise*” mensubu ve koyu

muhafazakar görüşleriyle tanınan, eski radyo programcısı Mike Pence'i, ABD'nin en büyük enerji şirketi ExxonMobil CEO'su olan ve Rusya devlet başkanı Vladimir Putin ile tanışıklığı bulunan Rex Tillerson'ı, savunma bakanlığına daha önce açıklandığı üzere emekli General James Mattis'i ve İç Güvenlik Bakanlığı'na emekli general John Kelly'i seçmişse de (<https://www.nytimes.com/interactive/2016/us/politics/donald-trump-administration.html>), süreç içerisinde yaşanan sürtüşmeler ve Donald Trump'ın fevri çıkışları başta olmak üzere, özellikle yakın dönem de Orta Doğu'da uygulanmaya başlanan dış politikaya duyulan gereksinimler nedeniyle dışişleri bakanı Rex Tillerson'u twitter hesabından yaptığı bir duyuru ile görevden almış ve yerine 2003 döneminde sıcak çatışma ortamı tecrübesi edinmiş mevcut CIA başkanı Mike Pompeo'yu (<http://www.businessinsider.com/trump-fires-secretary-of-state-rex-tillerson-2018-3>); Pompeo'dan boşalan CIA'nın başına ilk kadın direktör olarak atanan, el-Kaide üyelerine yaptığı işkenceler ile nam salmış olan Gina Haspel'i atamış (<https://www.nytimes.com/2018/03/13/us/politics/gina-haspel-cia-director-nominee-trump-torture-waterboarding.html>), ardından Suriye Operasyonu öncesinde, emekli general Herbert Raymond McMaster yerine, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevine George W. Bush döneminde BM Elçisi olarak görev yapmış olan ve Orta Doğu bölgesi için hiçte iyimser olmayan, neo-con görüşlere sahip John Bolton'u getirmiştir (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/04/20/john-bolton-begins-to-shape-national-security-council-staff/?noredirect=on&utm_term=.95aa21be0784).

Kadroların sürekli olarak değiştirilmesi, sadece ABD yürütme sistematığı açısından değil, diğer devletlerin dış politika yönetimlerinde de öngörülmezliğe neden olduğundan, istikrarlı bir siyaset yürütülmesi daha da meşakkatli hale gelmektedir. Donald Trump'ın, neo-con isimleri yönetimine dahil etmesi, G. W. Bush döneminde izlenen politikalara benzer, agresif bir tutum ile hareket edilebileceğini işaret etmektedir denilebilir.

4.2. Trump Doktrini

Uluslararası sistemi fevri ve değişken yaklaşımları ile yapılan antlaşmalardan cayarak, belirsiz, güven zedeleyici, bozucu nitelikte hamleleri ile başkanlık koltuğuna oturduğu tarihten itibaren günümüze kadar ki süreçte Donald Trump'ın, 2017 yılı Aralık ayında açıklanan ulusal güvenlik stratejisinde "*herşey Amerika için*" konsepti bağlamında, güvenlik, refah, küresel ittifak, barış için güç kullanma vurgusu yapılırken, Berlin Duvarı'nın çöküşünden beri süregelen tek kutuplu dünya halinin sona erdiği, artık Çin ve Rusya ile birlikte üç büyük gücün ve bölgesel güçlerin rekabeti olacağı üzerinde durulduğu görülmekle birlikte, Trump Doktrini'nin ana ilkesinin, Amerikan üstünlüğüne dayalı, tek kutuplu bir dünyanın oluşması ve bunu yaparken de, dost-düşman ile savaş-müzakere kavramlarını "*pragmatik*" bir bakış açısıyla kullanması gerekliliği vurgusu gösterilebilir (Arı, 2017: 162-163).

ABD, Çin ve Rusya'ya karşı, bölgesel güçlerden destek almayı ummakta ve daha fazla silahlanmadan bahseder gözükmektedir. Özellikle Orta Doğu'da askeri güç kullanımı için limitsiz "*zaman, mekan, yetki*" isteği bazı kesimlerce "*doktrinsizlik*" ya da "*sınırsızlık*" olarak tanımlanırken (<https://www.strategic-culture.org/news/2017/06/01/trump-doctrine-non-doctrine-foreign-policy.html>), bazıları için ise "*oyunbozan*" (Dealbreaker) olarak

nitelendirilmiştir (<http://indianexpress.com/article/opinion/columns/the-deal-breaker-donald-trump-us-iran-nuclear-deal-5151808/>).

Donald J. Trump, K. Kore ve İran'ı tehdit unsuru olarak ilan etmesi başta olmak üzere; Devlet başkanı Şi Cinping'in yükselişi göz önünde bulundurularak, Çin'in dengelenmesine, Afganistan ile bölgesel işbirliği bağlarının artırılmasına, Pakistan ile Hindistan ile arasındaki çizginin korunmasına, Singapur, Malezya, Vietnam vb. ülkelerin füze savunması, siber güvenlik, uzay teknolojileri gibi savunma yeteneklerinin geliştirilmesine, Avustralya, Japonya, Güney Kore, Filipinler ve Tayland ile mevcut ittifakların geliştirilmesine önemle vurgu yapmıştır (<https://setav.org/assets/uploads/2017/01/Analiz188.pdf>).

Bununla birlikte, Donald Trump'ın Orta Doğu politikasındaki temel öncelikleri, DAES ile mücadele, İran'ın bölgedeki etkisinin azaltılması, Esad'ın başkanlığı devretmesi ve ABD dış politikasının vazgeçilmez başat unsuru, İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. Donald Trump ilk yurt dışı gezisini Suudi Arabistan'a yapmış ve 120 milyar dolarlık silah anlaşması ile ABD tarihinin en büyük silah satışı anlaşmasına imza atarken, Arap ve Müslüman ülke temsilcileri ile yaptığı toplantıda teröre karşı birlik mesajı verirken, balistik füzelerin yayılmasına karşı önlemler alınması, Yemen'deki çatışmaların bitirilmesi gerekliliği ve Kızıl Deniz'in güvenliği gibi konular üzerinde durarak, bölge ülkelerin desteğini almanın yollarını aramıştır (Arı, 2017: 166-167).

Nükleer bilgi birikimi ve altyapısı ile İran'ın kilit tesislerinin, enerji altyapısının yok edilmesi ile Suriye-İrak benzeri bir politika ile ülkenin rejim değişikliğine yol açacak hamleler ile bölge de ilerlemek sağlamak isteyen Trump yönetiminin, bu planlamayı yaparken İsrail ve Suudi Arabistan kışkırtmalarını kullanarak hareket etmesi ile bölgede kısa ya da orta vadeli bir savaş olasılığını arttırmaktadır denilebilir.

4.3. Asya Pasifik Politikası

Donald Trump'ın 5-13 Kasım 2017 tarihinde beş ülkeyi kapsayan Asya turu, George W. Bush'tan bu yana ABD siyasi tarihinin en uzun Asya ziyareti olmuştur. Çin, Filipinler, Güney Kore, Japonya ve Vietnam turu özellikle ABD-Çin ilişkileri açısından da önemlidir. Trump'ın Çin'i ziyaret eden ilk yabancı devlet adamı olması da dikkat çekicidir. Çin, ticaret anlaşmaları ağırlıklı geçen görüşmelere rağmen, Asya-Pasifik'te kendisini çevreleme politikası yürüten ABD'ye karşı; diğer taraftan da nükleer denemeleriyle küresel ve bölgesel anlamda tehdit oluşturan Kuzey Kore arasında kırılğan bir yapıda doğru politik adımlar ile denge tutturmak durumunda kalmaktadır (<http://time.com/5006936/donald-trump-china-vietnam-philippines-korea-japan-apec-asean/>).

1950-1953 yıllarında, Kuzey Kore ve Güney Kore arasında meydana gelen iç savaş sonunda Güney Kore'nin yanında yer alan ABD ile Kuzey Kore'ye destek veren Çin arasında 1953'te imzalanan ateşkes anlaşmasına göre, hangi taraf karşı saldırı yaparsa, o taraf ateşkesi ihlal etmiş sayılacaktır (<http://www.bbc.com/news/10165796>). Bu nedenle iki tarafta ateşkes antlaşmasını ihlal etmek istemeyecektir. Ayrıca, dünya ekonomisinin % 40'ının iki devlet

arasında döndüğü düşünöldüğünde iki büyük ticaret ortağının rekabetsel işbirliğinin sürdürölmesi olağan gözökmektedir. Çin ile olan ilişkilerin bozulmadan devam etmesi, bölge istikrarı açısından önem arz etmektedir. Son yapılan açıklamalar doğrultusunda, 12 Haziran 2018 tarihinde Singapur'da yapılan Donald Trump - Kim Jong-un görüşmesi (<https://edition.cnn.com/2018/05/10/politics/singapore-donald-trump-kim-jongun/index.html>) uluslararası sistemde yeni dengelere işaret etse de, Donald Trump'ın anlık olarak değeriendirilebilecek politikaları ve Kuzey Kore devlet başkanının da taviz vermez yaklaşımları verilen kararlardan cayılmasına engel teşkil etmemektedir. Büyük güçlerin kıskacında, “*danışıklı dövüş*” olarak değeriendirilebilecek, yıllardır çözümsüzlük üzerine şekillendirilmiş Kıbrıs konusuna benzer bir durum, doğalgaz, petrol rezervleri ve bölge hakimiyeti açısından stratejik önemi düşünöldüğünde, son gelişmeler ışığında, Kuzey Yarımadası açısından da çok farklı olmayacak bir durum izlenimi vermektedir.

Çin ve Güney Kore ile yapılan milyar dolarlık silah antlaşmaları, Donald Trump'ın diplomatik bir kişilikten çok, iş adamı kimliğini ön plana çıkaran “*antlaşma yapıcı*” özelliğinin de sürdüröldüğünü ve yeni bir yaklaşım olarak, buna “*ticarete bağlı politika diplomasisi*” tanımı yapılabilir. Ancak, Suudi Arabistan başta olmak üzere diğeri Arap devletleri ile yapılan antlaşmalar, ABD'nin bölgesel aktörler ile işbirliğini sürdürme politikasından sapmadan, hakimiyetini devam ettirme isteğinin en bariz göstergesidir.

4.4. Orta Doğu Politikası

ABD eski CIA direktörü John Brennan'ın izlenen dış politikalar ile ilgili eleştirilerine (<https://www.npr.org/sections/parallels/2018/04/26/606021805/free-to-speak-ex-cia-chief-john-brennan-takes-on-trump>) ve ABD eski Dış İşleri Bakanı John Kerry'nin, İran nükleer antlaşmasının iptal edilmemesi için çağrıda bulunmasına rağmen, Donald Trump, daha önce dünyadaki en tehlikeli nükleer gücün sahibi Kuzey Kore için sarf edilen agresif sözlerini benzer şekilde İran'dan esirgemeyerek, uluslararası hukuk kurallarını ihlal edecek şekilde, karşı tarafın illegal bir durumuna ait bir kanıt olmamasına rağmen ve tek taraflı olarak diğeri beş üyenin uyarılarına kulak asmadan, büyük bir sorumluluğun altına girerek, İran ile olan nükleer antlaşmadan çekildiklerini açıklamıştır (<https://edition.cnn.com/2018/05/08/politics/iran-deal-john-kerry-trump-intl/index.html>).

ABD'nin görüş ayrılıkları yaşadığı aşikar iken, Donald Trump'ın özellikle İran ile olan son açıklamalarına bakıldığında, 11 Eylül Saldırıları sonrası sarf edilen açıklamalar ile benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeni olarak, George W. Bush döneminde Birleşmiş Milletler Elçisi olarak görev almış ve 2003 Irak Operasyonu sırasında şahin kanadının en acımasız isimlerinin başında gelen, Suriye Operasyonu öncesinde Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak göreve getirilerek İran ve Kuzey Kore'nin bombalanması gerekliliğine dair sert açıklamalarda bulunan John Bolton gösterilebilir (<https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/22/who-is-john-bolton-trump-national-security-adviser>).

Donald Trump'ın soruşturma geçiriyor olmasının da etkisiyle İsrail'i de yanında destekçisi olarak yönlendirmesi ile güdülen Orta Doğu politikası, Avrupa Birliği ve çevre müttetik

ülkeler açısından tedirginlik yaratmış ve endişelere neden olmuştur. Bunun nedeni olarak 2003 itibariyle yaşanan Körfez Krizi'nin yarattığı olumsuz tablo ve destek verilen terör örgütlerinin istenilenin dışında seyrettikleri silahlı politikalar sonucu El-Kaide sonrası DAESH'in gelmesi sadece isim olarak değişikliklere yol açmakta ve süresiz bu sirkülasyonunun kontrolsüzlüğün oluşmasına neden olmaktadır (<https://www.cnn.com/2018/05/11/after-trumps-iran-move-the-eus-chief-says-its-now-time-for-europe-to-shine.htm>).

1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi'nden itibaren planlanan, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkmasının ardından 1990 yılı itibariyle daha da belirginleşen İran'ı parçalama düşüncesi, siyasal rejimini değiştirme planı öncü yaklaşımıyla, İsrail devletinin savaş ilan etme yetkisi verdiği başbakan Binyamin Netanyahu'nun, ABD destekli yönlendirilmiş olan bu görevi, İslam medeniyetinin çatışma haline sokularak, Şii-Sünni karşılaşmasının körüklenmesi istenmektedir. İran, Irak, Suriye, Lübnan gibi ülkelerde son dönem de güç kazanan Şii unsurlarının, ağırlıklı olarak büyük güçlerin ekonomi yönünden ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğunun getirisi olarak bölge de savaş çıkartılması planlamaları, örneğin, İngiltere'nin desteği ile Suudi Arabistan'da yaratılmış olan Vahabilik, Sünnilik ve Şiilik önceliğinde İslam'ın diğer unsurlarına da içine katacak şekilde düşmanlık gözle değerlendirilmekte ve savaş ihtimallerini arttırmaktadır (Yıldırım, 2018).

Bankacılık sektörünün paranın petrol açısından değerlendirilmesi nedeni, agresif politikaların getirileri sonucu, İran'ın kara listeye alınması ile Barack Obama döneminde imzalanan ve Orta Doğu'ya barış getirmesi planlanmış olan nükleer antlaşmanın Donald Trump tarafından daha iyisini yaparım mentalitesi ile tersine bir politika izlenmesi gelecekte hem ABD açısından hem de bölge açısından riskli sonuçlar doğurabilir. Trump yönetiminin, 11 Eylül ve Arap Baharı sonrası Yeni Dünya Düzeni bağlamında tehditlerin devamlılığı açısından terörizm vurgusu ile Suriye'de değişik stratejik yaklaşımlar uygulaması, Avrupa Birliği'nin ikinci plana atılarak, ABD'nin Suudi Arabistan'a milyonlarca dolara sattığı silahlar gibi gelişmeler ve İsrail'in de desteğini alması bölge de huzursuzluk yaratılmasına neden olmuştur.

Alınan kararlar açısından bakıldığında, 11 Eylül Saldırıları sonrası Irak'ın hedef gösterilerek neo-con isimlerin ısrarcı, müdahaleci yaklaşımları ile yoğrulan George W. Bush'un Orta Doğu Politikası'na benzer şekilde, günlük, fevri ve anlık alındığını düşündürten kararları, "evanjelist" isimleri tatmin edici yaklaşımlarıyla Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak kabul edilmesi, ambargo kararlarının arttırılması ile günümüzde İran'ı hedef alan Donald Trump politikaları, kriz yaratacak boyutta gelişmelerin yaşanması her daim olası olarak değerlendirilebilir.

5. SONUÇ VE OLASI BEKLENTİLER

Günümüze kadar olan süreçte, ABD'nin liderliğini muhafaza etmek ve küresel hegemonyasını sürdürmek isteyen ABD başkanları, dünyadaki etkin hakimiyet hedefleyen emperyal yaklaşımları ile istedikleri stratejilere uygun isimler ile yönetimlerini şekillendirmişlerdir. Radikal çıkışları ile popülizm sayesinde başkanlığa seçilen Donald J.

Trump'ın varlıklı isimlerden ve radikal İslam karşıtlığı vurgusunu sıkça yapan, Irak ve Afganistan Savaşları'nda aktif rol oynayan, eski ordu mensuplarından oluşan kabinesi, dış politika konusunda öngürülemez yaklaşımları, dünyayı kaotik ve tehditkar algısı, ötekileştirici bakış açısı, ABD'nin çıkarlarını tek taraflı bir güç kullanarak sürdürmesi gerektiği söylemleri ve değişken politikalarının John Bolton gibi şahin isimlerin tutumlarıyla pekiştirmesi, George W. Bush'un “ötekileştirici” ve “müdahaleci” görüşüne yakın, idealist ticaret kapitalizmi anlayışını kullanarak, saldırgan realizme odaklı bir izlenim yaratmakta ve benzer bir politika sürdüreceği izlenimi vermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD güvenlik stratejisine bağlı olarak belirlenen, çevreleme politikasına göre, Avrupa kıtasında İngiltere, Almanya; Orta Doğu'da İran, Türkiye, Irak ve Uzak Doğu'da Japonya, ABD'yi temelde koruyan ülkeler iken, günümüzde Suriye, Irak, İran ve Türkiye ile ilişkilerin vasat ilerliyor olması, ekonomik açıdan Rusya ile özellikle doğalgaz konusunda antlaşmalar yaparak, dostane ilişkiler yürüten Almanya ve Fransa'yı uyguladığı politikalar ile zor durumda bırakması, Japonya'nın çatışmaya izin veren anayasa değişikliğine rağmen halkın İkinci Dünya Savaşı tecrübesi ile Kore müdahalesine sıcak bakmamasına rağmen çatışmalara müdahil etmeye çalışması, özellikle Avrupa kıtası üzerindeki ağırlığını kaybetmeme düşüncesi ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin İpek Yolu Projesi'ne sıcak bakmaması, Trans-Pasifik antlaşmalarının reddedilmesi, NAFTA'da Meksika ve Kanada'ya karşı duruş gösterilmesi gibi gelişmeler ABD dış politikası açısından geleneksel olarak hedeflenen müttefiklik anlayışından uzak bir şekilde hareket edildiğinin göstergeleridir. Bu açılardan değerlendirildiğinde, devletlerin üçüncü dünya savaşının çıkmaması için sarf ettikleri çaba doğrultusunda Suriye'de Fransa'nın çözüm önerileri sunması, Rusya'nın nükleer silahlanma konusunda İran ile yaptığı pazarlıklara dayalı iyimser yaklaşımlarına rağmen Donald Trump'ın anlaşılmaz tutumu tüm devletleri zor durumda bırakabilecek niteliktedir.

İsrail lobisi ile şekillenen ABD derin devletinin yönlendirmesine dayalı, Donald Trump'ın iç politikaya dönük, “vurmak” ya da “bombalamak” gibi tehditkar söylemli, korkutma politikası, dış politika açısından silah satarak, ülkeleri kışkırtma politikasının yansımaları, ortak savunma sistemi ile Avrupa'yı tehlikelerden koruma amaçlı düşünölen NATO'nun Avrupa dışındaki bölgelerde, farklı işlevsellikte hareket etmesi, savaş çıkartma düşüncesi ile Türkiye ile Yunanistan'a uçak satılması gibi konular düşünöldüğünde devletlerin artık birlikten çok kendi güvenliklerini daha sağlama alır vaziyette hareket etmeleri gerektirmektedir sonucuna varılabilir.

Farklı bir açıdan değerlendirildiğinde ise Donald Trump'ın koltuğunu koruma amaçlı sürdürdüğü medyatik, reyting amaçlı agresif politikalarına karşın, ABD dış politika karar alımında en belirleyici aktör olarak başkan ve yönetimleri ön plana çıkarılmış olsa da, geleneksel olarak tüm ABD başkanlarının karar alım süreçlerinde, strateji ve yöntem geliştirme-düşünce merkezleri, think-tank kuruluşlarının etkisi, baskı ve çıkar grupları, silah, havacılık, enerji, etnik ve dinsel lobiler çok önemli bir yere sahiptir. Başkan hangisi ile yakın ilişkiler içerisinde ise önceliklerini ona göre şekillendirmek zorunda kalmaktadır.

Diğer bir nokta ise, Amerikan anayasası yürütmenin tüm gücünü başkana vermiştir ama anayasa sınırsız gücü dengeleyecek ve kontrol edecek kendisine has karar alma mekanizmasına sahiptir. Örneğin, devlet başkanı savaş kararı verirse, senatonun 3/2'sinin savaşa onay vermesi gerekir. Yani, başkanın dönemsel etkisi olabilir ama ABD anayasası ne öngörür ise o doğrultuda karar alınır. Kısaca, ABD politik yaklaşımı tek kişi ile sınırlı değildir.

KAYNAKLAR

ABD İstihbarat Raporu: “Putin Trump’ın Seçilmesi İçin Siber Müdahalede Bulundu”:<http://www.ntv.com.tr/dunya/abd-istihbarat-raporu-putin-trump-secilmesi-icin-sibermudahalede-bulundu,jvdg6ldqm06wh03qfc9aha> (erişim tarihi: 07.01.2017).

Acer, Yücel (2003). “Irak Savaşı Ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, (Der. Ümit Özdağ, Serhat Erkmen), “*Irak Krizi 2002–2003*”, Asam Yayınları, Ankara.

After Trump’s Iran Move, The EU’s Chief Says It’s Now Time for ‘Europe To Shine’:
<https://www.cnbc.com/2018/05/11/after-trumps-iran-move-the-eus-chief-says-its-now-time-for-europe-to-shine.html> (erişim tarihi: 11.05.2018).

Arı, Tayyar (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 5. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

Arı, Tayyar (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, C. 2, Alfa Akademi Yayınları, Bursa.

Arıboğan, Deniz Ülke (1998). *Kabileden Küreselleşmeye: Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Sarmal Yayınları, İstanbul.

Arıboğan, Deniz Ülke (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ateş, Davut (2013). *Uluslararası Politika Nedir? Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Dora Yayınları, Bursa.

Aydın, Mustafa (1996). “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1): 71–114.

Bal, İdris (2006). “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Önemi” (Der. İdris Bal), *21. Yı’da Türk Dış Politikası*, Agam Yayınları, Ankara.

Canbolat S. İbrahim (2003). *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, 1. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Donald Trump Picks John Kelly, Retired General, to Lead Homeland Security:
<http://www.nytimes.com/2016/12/07/us/politics/john-kelly-dhs-trump.html> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump to Nominate James Mattis for Secretary of Defense: <http://edition.cnn.com/2016/12/01/politics/james-mattis-trump-secretary-of-defense/> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump's Cabinet is Complete, Here's The Full List: <https://www.nytimes.com/interactive/2016/us/politics/donald-trump-administration.html> (erişim tarihi: 10.05.2018).

Donald Trump's National-Security Team Takes Shape: <http://www.economist.com/news/united-states/21710812-jim-mattis-would-be-reassuring-choice-mike-flynn-alarming-one-donald-trumps> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump's Top 10 Campaign Promises: <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2016/jul/15/donald-trumps-top-10-campaign-promises> (erişim tarihi: 25.12.2016).

Erhan, Çağrı (2003). "Yeni Muhafazakârların Gözüyle Türkiye'nin Değişen Vizyonu", *Görüş Dergisi*, 55: 25–34.

Everything You Need To Know About President Trump's Grueling Asia Tour: <http://time.com/5006936/donald-trump-china-vietnam-philippines-korea-japan-apec-asean/> (erişim tarihi: 12.05.2018).

Free To Speak, Ex-CIA Chief John Brennan Takes On Trump: <https://www.npr.org/sections/parallels/2018/04/26/606021805/free-to-speak-ex-cia-chief-john-brennan-takes-on-trump> (erişim tarihi: 02.05.2018).

Frum, David; Perle, Richard (2003). *An End To Evil: How To Win The War On Terror*, Random House, New York.

Fukuyama, Francis (2006). *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*, (Çev. Hasan Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul.

Fukuyama, Francis (1989). "The End Of History?", *National Interest*, 16: 3–18.

Gilpin, Robert (1983). *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Nov 25, Cambridge.

Gina Haspel, Trump's Choice for C.I.A., Played Role in Torture Program: <https://www.nytimes.com/2018/03/13/us/politics/gina-haspel-cia-director-nominee-trump-torture-waterboarding.html> (erişim tarihi: 16.05.2018).

Grand Old Party-Gop: <https://www.gop.com/> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Haas, L. Mark (1999). "Reinhold Niebuhr's Christian Pragmatism: A Principled Alternative to Consequentialism", *The Review of Politics*, 61(4): 605–635.

Haynes, Jeffrey (2008). "Religion And Foreign Policy Making In Usa, India, Iran Towards A Research Agenda" *Third World Quarterly*, 29(1): 143-165.

Here are 76 of Donald Trump's Many Campaign Promises: <https://www.washingtonpost.com/politics/trump-pushes-expanded-ban-on-muslims-and-other-foreigners/2016/06/13/c9988e96->

[317d-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html?utm_term=.3eb944d50957](http://www.3eb944d50957_story.html?utm_term=.3eb944d50957) (erişim tarihi: 24.12.2016).

Hobbes, Thomas (2003). *Leviathan-Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (İlk Baskı 1651).

Huntington, Samuel (Yaz 1993). “The Clash of Civilizations”, *Foreign Affairs*, 72(3): 22–49.

İşyar, Ömer Göksel (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler – Modeller – Örnekler Ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayıncılık, Bursa.

Jackson, Robert; Sorensen (2007). George. *International Relations Theory And Approaches*, Oxford University Press, New York.

Jahn, Beate (2000). “*The Cultural Construction Of International Relations*” Palgrave, New York.

John Bolton Begins To Shape National Security Council Staff: http://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/04/20/john-bolton-begins-to-shape-national-security-council-staff/?noredirect=on&utm_term=.95aa21be0784 (erişim tarihi: 10.05.2018).

John Kerry Urges Trump Not to Ditch Iran Nuclear Deal: <https://edition.cnn.com/2018/05/08/politics/iran-deal-john-kerry-trump-intl/index.html> (erişim tarihi: 09.05.2018).

Johnson, Alan (2007). “The Neoconservative Persuasion and Foreign Policy: An Interview with Joshua Muravchik”, *Demokrasiya*, 11(1): 260–287.

Karadeli, Cem (2006). “Uluslararası Sistem: Tanımlar, Teoriler, Kurallar” (Ed. İdris Bal), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, 1. Baskı, Lalezar Yayınları, Ankara.

Kareem Abdul-Jabbar: Donald Trump’s Ideas On Muslims Are Tyrannical: <http://www.cnbc.com/2016/07/28/kareem-abdul-jabbar-donald-trumps-ideas-on-muslims-are-tyrannical.html> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Kennan, George Frost (1951). *American Diplomacy, 1900–1950*, Chicago University Press, Chicago.

Keohane, Robert O. (1986). *Neorealism And Its Critics*, Columbia University Press, New York.

Keohane, Robert O.; Nye, Joseph S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little Brown And Company, Boston.

Kıssinger, Henry (2011). *Diplomasi* (Çev. İbrahim. H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul (İlk Baskı 1994).

Krauthammer, Charles (2004). “In Defense of Democratic Realism”, *The National Interest*, 77(1): 115–135.

Kuduz Köpek: <http://www.turkererturk.com.tr/kuduz-kopek> (erişim tarihi: 27.12.2016).

Kurtbağ, Ömer (2010). *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*, Uçak Yayınları, Ankara.

Kurtbağ, Ömer (2011). “Dış Politikaya Yansımalarıyla Amerikan Sağının Yükselişi ve Düşüşü: ay Partisi nclğnde Bir Yeniden Diriliş Mi?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(26): 1–28.

Leffler, Melvyn P. (Kasım-Aralık 2004). “Bush’un Dış Politikası”, *Foreign Policy Türkiye Baskısı*, 30: 10–16.

Lynch, J. Timothy (2008). “Kristol Balls: Neoconservative Visions of Islam and The Middle East”, *International Politics*, 45(2): 182–211.

Machiavelli, Niccolo (2008). *The Prince*, Oxford University Press, New York (İlk Baskı 1532).

Make America Great Again: <http://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Morgenthau J. Hans (1970). “Politics Among Nations”, New York: Alfred Knopf., (ev. B. Oran, O. Oskay), *Uluslararası Politika Türk Siyasi İlimler Derneği*, Ankara (İlk Baskı 1948).

Morgenthau, J. Hans (Ed.) (1946). *Peace, Security, And The United Nations*, University Of Chicago Press, Chicago.

Muravchik, Joshua (September 2003). “The Neoconservative Cabal”, *Commentary*, 116(2): 26–33.

Okur, Mehmet Akif (2010). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Binyıl Yayınevi, Ankara.

Oran, Baskın (Ed.) (2013). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: 3, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

President-Elect Donald J. Trump Selects U.S. Senator Jeff Sessions for Attorney General, Lt. Gen. Michael Flynn as Assistant to The President for National Security Affairs and U.S. Rep. Mike Pompeo as Director of The Central Intelligence Agency: <https://greatagain.gov/president-elect-donald-j-3e652b8d0d07#.osgou79qh> (erişim tarihi: 26.12.2016).

President-Elect Trump, <http://edition.cnn.com/election> (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

Presidential Election Results: “Donald J. Trump Wins”: <http://www.nytimes.com/elections/results/president> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Sarah Baxter, “Decline and Fall of The Neocons: http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/us_and_americas/article1812924.ece (erişim tarihi: 17.12.2016).

Strauss, Leo (1985), *Studies in Platonic Political Philosophy Political Philosophy*, University of Chicago Press, Chicago.

The Deal Breaker: <http://indianexpress.com/article/opinion/columns/the-deal-breaker-donald-trump-us-iran-nuclear-deal-5151808/> (erişim tarihi: 10.05.2018).

The Economist: “Sidelined by Reality: http://www.economist.com/world/na/displaystory.cfm?story_id=9043308 (erişim tarihi: 16.12.2016).

The Korean War Armistice: <http://www.bbc.com/news/10165796> (erişim tarihi: 22.04.2018).

The National Security Strategy of The United States of America September 2002: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (erişim tarihi: 16.12.2016).

The Trump Doctrine: A Non-Doctrine of Foreign Policy: <https://www.strategic-culture.org/news/2017/06/01/trump-doctrine-non-doctrine-foreign-policy.html> (erişim tarihi: 11.05.2018).

Tolson, Jay (September 2003). “The New American Empire?”, *U.S. News World Report*, 134: 35–40.

Trump Announces North Korea Summit Will Be in Singapore: <https://edition.cnn.com/2018/05/10/politics/singapore-donald-trump-kim-jong-un/index.html>, (erişim tarihi: 11.05.2018).

Trump Ousts Secretary of State Rex Tillerson: <http://www.businessinsider.com/trump-fires-secretary-of-state-rex-tillerson-2018-3> (erişim tarihi: 10.05.2018).

Trump Pushes Expanded Ban on Muslims Entering The U.S.: https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/01/22/here-are-76-of-donald-trumps-many-campaign-promises/?utm_term=.3cb115a01f8e (erişim tarihi: 25.12.2016).

Trump Returns to Hardline Position on Illegal Immigration: <http://www.reuters.com/article/us-usa-election-trump-immigration-iduskcn1173f7> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Trump Yönetiminin Politika Öncelikleri: <https://setav.org/assets/uploads/2017/01/analiz188.pdf> (erişim tarihi: 20.04.2018).

Trump's Controversial New Adviser Promoted Conservatism Even in The Navy: <http://www.militarytimes.com/articles/trumps-controversial-new-adviser-promoted-conservatism-even-in-the-navy> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Trump's New World Order: <http://www.politico.com/story/2016/11/donald-trump-new-world-order-231513> (erişim tarihi: 25.12.2016).

Türkmen, Füsün (2005). “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık Ve Değişim”, *Doğu Batı Dergisi*, 32: 157–181.

Uzer, Umut (2006). “Uluslararası İlişkiler Teorileri” (Ed. İdris Bal), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, 1. Baskı, Lalezar Yayınları, Ankara.

Waltz, Kenneth N. (1979). “*Theory of International Politics*”, Ma: Addison-Wesley Pub. Co., Reading.

Waltz, Kenneth N. (1996). “From Theory of International Politics” (Ed. John A. Vasquez), *Classics of International Relations*, Upper Saddle River, Prentice Hall.

Who is John Bolton, Trump's New National Security Adviser: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/22/who-is-john-bolton-trump-national-security-adviser> (erişim tarihi: 08.05.2018).

Why Donald Trump Shouldn't Fill The Cabinet With General?, http://www.nytimes.com/2016/11/30/opinion/why-donald-trump-shouldnt-fill-the-cabinet-with-generals.html?_r=0 (erişim tarihi: 26.12.2016).

Wilson Fourteen Points, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/fourteen_points.shtml, (erişim tarihi: 14.12.2016).

Wohlstetter, Albert (1977). “Racing Forward? or Ambling Back?”, (Ed. Robert Conquest) *Defending America*, Ny: Basic Books, New York.

Yanardağ, Merdan (Ed.). (2004). *Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons) Amerika'nın Kara Kitabı*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Deniz (2018). “Orta Doğu'da Vehhabi-Şii Mücadelesi”, *Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of Tesam Academy*, 5 (1): 63 – 95.

Yılmaz, Muzaffer Ercan (2010). *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Nobel Yayınları, İstanbul.

YENİLENEN AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI PERSPEKTİFİNDEN AVRUPA BİRLİĞİ’NİN DOĞU KOMŞULARINA YÖNELİK YAKLAŞIMI

THE EUROPEAN UNION’S APPROACH TOWARDS THE EASTERN NEIGHBOURS FROM THE PERSPECTIVE OF THE RENEWED EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY

Siret HÜRSOYⁱ

Erdi KUTLUⁱⁱ

Öz

Bu alışma, Avrupa Birliği’nin (AB) 2004 yılında resmi olarak Avrupa Komşuluk Politikası’nı (AKP) oluşturduktan sonra belirlediği Doğu komşuları ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin günümüzdeki durumu ve ilişkilerin geleceği konusunda çeşitli analizler içermektedir. AKP’nin oluşturulma nedenleri, siyasi açıdan gelişim süreci, politikanın boyutları, araçları ve amaçları da açıklanmaktadır. Öte yandan, AB’nin Doğu komşuları ile olan ilişkilerinde Rusya Federasyonu’nun (RF) etkisi tarihsel, ekonomik ve toplumsal bağları açısından öne çıkmaktadır. AB’nin Doğu komşuları amaçlarını gerçekleştirebilmeleri açısından AB ve RF arasında bir tercih yapmak zorunda kalmaları veya karşılaştıkları ikilemler AKP’nin gidişatını belirleyen en önemli faktörlerdendir. Bu bağlamda, Doğu Avrupa ülkelerinin AB ve RF ile olan karşılıklı bağımlılıkları da önem taşımaktadır. 2015 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan AKP belgesinde doğu Avrupa ülkelerinin siyasi önceliklerine dayalı olarak AKP’nin güncellenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yeni yaklaşıma göre, işbirliğine ve bütünleşmeye günümüzde fazla istekli olmayan Doğu komşuları ile olan ilişkilerinde AB “koşulluluk politikası” yerine daha çok “farklılaştırma” ve “esneklik” politikaları benimseyecektir. Sonuç olarak bu çalışmada AKP’nin hangi yöne doğru ve nasıl evirileceği konusunda bir süreç analizi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AKP, Doğu Avrupa, Doğu Ortaklığı, koşulluluk, farklılaştırma, Rusya Federasyonu.

Abstract

This study includes various analyses of the relations of the European Union (EU) with its Eastern neighbours, which is established after creating the European Neighbourhood Policy (ENP) as an official policy output in 2004, the current situation and the future of these relations. The causes of the creation of the ENP, its political development process, the dimensions of the policy, tools and aims are also explained. On the other hand, the impact of the Russian Federation (RF) on the EU’s relations with its Eastern neighbours is in the

ⁱ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: siret.hursoy@ege.edu.tr

ⁱⁱ Ege Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi, E-posta: erdikutluu@gmail.com

foreground from the perspectives of their historical, economic and social ties. In order to fulfil their aims, the EU's Eastern neighbours have to choose in between the EU and the RF, or the dilemmas they face are the most important factors determining the course of the ENP. In this context, the interdependence between the Eastern European countries with the EU and the RF is also important. The ENP document published by the European Commission in 2015 stated that the ENP should be updated based on the political priorities of the Eastern European countries. According to the new approach, the EU will adopt more "differentiation" and "flexibility" policies instead of "conditionality policy" in its relations with Eastern neighbors that are currently less willing to cooperation and integration. As a result, in this study, a process analysis about the ENP is carried out on which direction and how it will evolve.

Key Words: ENP, East Europe, Eastern Partnership, Conditionality, Differentiation, Russian Federation.

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) tarihte uluslararası sistem içerisinde ekonomik bütünleşme modelleri arasındaki en ileri düzeyde bütünleşme başarısı göstermiş tek örnektir. Bu ulusüstü örgüt, kendisine üye olmayan ancak onu çevreleyen ülkeler açısından da cezbedici bir durumu ortaya çıkarmaktadır. AB'nin kara ve deniz komşuları, dünyanın bu en başarılı ve büyük ekonomik birliği ile karşılıklı ticaret engellerinin kaldırılmasını ve bağımlılığın arttırılarak bir dizi ekonomik kazanımlar elde edebilmek amacıyla AB ile ekonomik veya siyasi entegrasyonu destekledikleri gözlenmektedir. Bu bağlamda, ekonomik bütünleşmenin başladığı günden itibaren komşu ülkeler, AB ile siyasi yakınlaşma içerisine girerek bir dizi ekonomik ödünler elde etmeye çalışmışlardır. Bu siyasi ve ekonomik yakınlaşma, ödünler veya bütünleşme, geçmişte komşu ülkelerle gerçekleştirilen işbirliği ve bütünleşme modelleri çerçevesinde kapsamlı bir bütünleşme yolu ile AB'ye tam üyelik veya istikrar girişimleri kapsamında bölge ülkeleri ile imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları vasıtası ile elde edilmiştir. AB'ye üyelik şartları Birliğe üye olmak isteyen Avrupa kıtasındaki ülkelere yönelik olarak belirlenmiş ve gerçekleştirilen kapsamlı müzakereler yolu ile Avrupa kıtasında bulunan komşu ülkeler Birliğe katılmaya hak kazanmışlardır. AB gerçekleştirdiği 2004 ve 2007 genişlemelerinden sonra çoğu Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkesi olan 12 adayı üye olarak bünyesine katmış, geriye kalan üç Doğu Avrupa ülkesi (Ukrayna, Moldova ve Belarus) ile de komşu olmuştur. Bu ülkelerin ekonomik sistemlerindeki geri kalmışlık, gelişmemiş ve ciddi ihlallerin gerçekleştiği demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi siyasi konular, zayıf sosyal ve toplumsal yapılarının kıta çapında bir güvenlik sorunu yaratma ihtimaline karşı AB'yi resmi bir politika oluşturmaya yöneltmiştir. AB, 2003 yılında *Geniş Avrupa – Komşuluk: Doğu ve Güney Komşularımız ile İlişkilerde Yeni bir Çerçeve* (Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours") belgesini oluşturmuş (Commission of the European Communities, 2003), komşu ülkelerin hangileri olduğunu açıkça belirtmiş ve onlarla daha kapsamlı bir ilişki kurma hedefinin olduğunu beyan etmiştir. Başlangıçta sadece Ukrayna, Belarus ve Moldova'nın dahil edilmek istendiği belgeye, Fransa ve İspanya gibi Akdeniz ülkelerinin Birlik içinde yürüttükleri lobi faaliyetleri ve çalışmalarının ardından 10 güney Akdeniz ülkesi de dahil edilmiştir. 2004 yılında ise AB komşuları ile olan ilişkilerini tek bir sepette toplayarak 16

ülkeyi içine alan yeni bir politika olan Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) Avrupa Komisyonu tarafından ilan edilmiştir (Commission of the European Communities, 2004).

Çalışmanın ilk bölümünde AB'nin AKP'yi oluşturma gerekçelerinin ve AKP'ye dahil olan ülkelerin yer aldığı AKP Strateji Belgesi incelenecektir. Ayrıca bu bölümde, AKP Strateji Belgesi'nin üzerine inşa edildiği AKP'nin temel ilkeleri ve araçları değerlendirmeye dahil edilecektir. İkinci bölümde, makalenin esas kısmını oluşturan AKP'nin Doğu boyutunu içeren Doğu Ortaklığı girişimi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde, AB'nin Doğu Ortaklığı'nın başarısı karşısında RF'nin bölge ülkeleri üzerindeki olumsuz etkisi öne çıkarılmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2015 yılında değişen ve gelişen koşullara bağlı olarak AKP'nin yenilenmesi kararı alması sonrasında AB'nin Doğu Ortaklığı ülkeleri ile ilişkilerinin gelecekte hangi alanlara ve yöne evrileceği dördüncü bölümde belirtilmektedir. Sonuç bölümünde ise, yenilenen AKP perspektifi ile birlikte AB'nin Doğu Ortaklığı ülkeleri ile sahip olduğu ilişki düzeyleri doğrultusunda iki çeşit yol izleneceği açıklanmaktadır.

2. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI STRATEJİ BELGESİ

2003 yılında Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı *Geniş Avrupa* (Wider Europe) belgesinde (Commission of the European Communities, 2003) komşular ile ilişkilerin iyi komşuluk temelinde gerçekleştirileceği ve hangi hususlar üzerinde kurulacağı açıklandıktan sonra, 2004 yılında Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi (European Neighbourhood Policy Strategy Paper) ilan edilmiştir (Commission of the European Communities, 2004). Bu belge ile AB, resmi çerçevesini oluşturduğu komşuluk politikasını ilan etmiştir. *Geniş Avrupa* belgesine ek olarak üç Güney Kafkasya ülkesi de bu politika içine dahil edilmiştir. Böylece, Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilen tüm ülkeler şunlardır: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Ukrayna. Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu ve Güney Avrupa boyutları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ukrayna, Belarus, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Gürcistan AKP'nin Doğu boyutunda yer alırken; Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Filistin, Fas, Suriye ve Tunus AKP'nin Güney boyutu ülkeleri olarak değerlendirilmektedir (European Commission, 2013).

AKP ile Güney Akdeniz ve Doğu Boyutu olarak AB'yi çevreleyen iki bölge birleştirilip tek bir politika içerisine alınırken üye ülkeler arasında hangi ülkelerin veya bölgelerin resmi komşuluk politikasına alınacağı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. İlk olarak komşuluk politikasına yalnızca Ukrayna, Gürcistan ve Belarus'u kapsayan Doğu Avrupa ülkelerinin alınması kararlaştırılmıştır. İngiltere ve Polonya başta olmak üzere AB'ye 2004 ve 2007 yılında katılan ülkeler bu durumu desteklemişlerdir. Daha sonrasında ise İspanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerin başını çektiği ülkeler Akdeniz'in güneyini çevreleyen Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin de AKP içine alınmasını sağlamışlardır. Son olarak Güney Kafkaslarda yer alan üç ülke bu politika içinde yer alabilmek için lobi faaliyetleri yürütmüşler ve AKP kapsamına alınmışlardır (Smith, 2005:763).

AKP, AB'nin 2004 yılından önce komşuları ile ilişkilerinde oluşturduğu politikaları ortadan kaldırmayan, aksine onları geliştiren, tamamlayan ve tek bir potada toplayan politika olarak adlandırılmaktadır. Güney Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerin geliştirilmesi için 2008 yılında oluşturulan *Akdeniz için Birlik* (Union for the Mediterranean) platformunu daha sonraları ortadan kaldırmamış ve yine Doğu Avrupa ülkeleri ile 2004 öncesi gerçekleştirilen ortaklık ve işbirliği anlaşmaları ile TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States and Georgia) yardım programını ilk aşamada ortadan kaldırmayarak ilişkilerin revize edilmesini ve geliştirilmesini amaçlamıştır.

AKP'nin üzerine inşa edileceği bölgesel istikrar, refah ve güvenlik hususları doğrultusunda AB'nin komşu ülkeler ile reformların sürdürülmesini sağlayabilmek için kısa ve orta vadeli önceliklere göre her ülke ile ikili reform ajandaları oluşturulmaktadır. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar ekonomisi, iyi yönetim, sürdürülebilir kalkınma gibi ortak değerler üzerine inşa edilen AKP, AB tarafından komşu ülkelere yönelik Ortaklık Antlaşması'ndan daha üst seviyede ancak tam üyeliğin altında ayrıcalıklı ilişkilerin oluşturulmasını teklif etmektedir (Caritas Europa, 2012: 2-3).

AKP, AB ile Doğu Avrupa ve Güney Akdeniz'de bulunan komşuları arasında ulusüstü bir bütünleşme süreci öngörmemektedir. AB ve katılımcı ülkeler arasında hükümetler arası ikili düzeyde belirli hedefler üzerine dayalı işbirliği ve ortaklık içeren bir politikadır. Bu politika stratejisine dahil ülkeler kurumsal ve yasama sistemlerini AB müktesebatına uyumlaştırdıkları ölçüde AB tarafından kendilerine sunulacak ödüllere sahip olacaklardır. AB iç pazarına giriş ve Schengen bölgesine vizesiz seyahat rejimi bunların en önemlilerini oluşturmaktadır. AKP kapsamında sürdürülen ilişkiler AB'ye üyelik sürecini içermediğinden kısa ve orta vadede komşuların üyeliği de söz konusu değildir. Ancak AKP özellikle Doğu Avrupa'daki komşu ülkeler bağlamında ele alındığı zaman, Güney Akdeniz komşu ülkelerinden farklı olarak AB'nin genişleme sürecinde yürüttüğü müzakere sürecine benzer bir süreci Doğu komşuları için yürüttüğü görülmektedir (Commission of the European Communities, 2003:7).

2004 yılında AB genişlemesi gerçekleştiikten sonra dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi AKP'nin oluşturulma amacının, AB'nin komşuları ile iyi ilişkiler kurarak kendisine güvenli bir halka yaratması olduğunu açıklamıştır (European Commission, 2002). Birlik, kendi etrafında oluşturulması amaçlanan bu güvenlik halkasını komşuları ile işbirliği yaparak ve onlarla birlikte çalışarak, siyasi diyalog ve ekonomik bütünleşme bağlamında gerçekleştireceğini açıklamıştır. Bu doğrultuda, AB'ye üye olmayan ancak Birlik ile yakın ekonomik, sosyal ve siyasi ilişki içerisinde olan Avrupa Ekonomik Alanı³ ülkelerinde (Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn) olduğu gibi bazı AKP ülkeleri ile de ortaklık kurmanın

³ Avrupa Toplulukları ile EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması) üyesi 7 ülke (Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç) arasında 2 Mayıs 1992'de imzalanan ve 1 Ocak 1994'de yürürlüğe giren Anlaşmadır. Anlaşmanın amacı, taraflar arasında, iç pazara ilişkin Topluluk müktesebatı temelinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasıdır. İsviçre, 6 Aralık 1992'de yapılan referandumun olumsuz sonuçlanması üzerine Avrupa Ekonomik Alanı'nın dışında kalmıştır. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in AB'ye katılmaları üzerine, söz konusu Anlaşmaya taraf olarak yalnızca İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç kalmıştır.

ötesine geçilebileceği düşünölmektedir. Koşulluluk prensibi, AKP'nin Doğu boyutundaki ölkeler ile olan ikili ilişkilerinde daha çok uygulanabilir olması, özellikle bu ölkeler ile ortaklık kurmanın ötesine geçilebileceği hedefinin de daha açık bir şekilde ortaya konmasına neden olmuştur (Milcher ve Slay, 2005: 6).

AB yetkilileri 2004 yılında gerçekleşen büyük genişlemeden sonra güvenliği tam anlamı ile sağlayabilmek adına güvenlik algısını sınırlarının ötesinden başlatma söylemini gündeme getirmiş ve bunu güvenlik politikalarını yürütürken uygulayacağı bir amaç olarak ortaya koymuştur (Kahraman, 2005: 15-16). 2003 yılında Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı *Geniş Avrupa* belgesinde de belirtildiği gibi, "Geniş Avrupa'nın" ancak güvenli bir çevrede iyi yönetim ile sağlanabileceği açıkça beyan edilmiştir. Sınırlarının hemen ötesinde yaşanacak çatışma ve sorunların AB'ye olumsuz yansımaları düşünöldüğünde, AKP kapsamında yürütölen ilişkilerin hükümetler arası bir dış politika alanının ötesinde, Birlik düzeyinde güvenlik konusunun ortak siyasi bir alana dönüştürölmesini ve daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gündeme getirecektir. Bu doğrultuda AB, komşularıyla olan karşılıklı bağımlılık ilkesinin yönetişimini sağlama hedefi ile önemli bir bölgesel dış aktör olma amacı gütmektedir. Böylece, iyi yönetim hedefine ulaşabilmek için öncelikli olarak yakın komşularından olan Doğu Avrupa ölkelerinden başlayarak, bu ilkeyi tüm komşuları üzerinde etki sahibi olabilmek için bir araç olarak kullanmak istemektedir. Bu yüzden AKP, dış politika aracı olarak AB'nin komşuları ile ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi üyelik perspektifi olmaksızın daha da derinleştirilmesinin sağlanması hedefini güden bir politika olarak görölmelidir (Kahraman, 2005: 15-16).

2.1. Avrupa Komşuluk Politikası'nın Araçları

AKP'nin araçları uygulama ve finansal araçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uygulama araçları; eylem planları, ölkeler raporları ve ilerleme raporlarıdır. Komşularla karşılıklı karar alınarak gerçekleştirilecek reformların kapsamının ve süreçlerinin belirlenmesi ile eylem planları oluşturulmakta, bu eylem planları belirlenmeden önce de Avrupa Komisyon'unun yayımladığı komşu ölkelerin genel ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerinin açıklandığı ölkeler raporları oluşturulmaktadır. Reformlar konusunda gerçekleştirilen durumu analiz edilebilmesi için de yıllık olarak Avrupa Komisyonu ilerleme raporları yayımlamaktadır.

Finansal araçlar ile kastedilen ise, AB'nin komşularına sağladığı mali yardım araçlarıdır. AKP öncesinde ve AKP'nin başlangıcından 2004 yılından 2007 yılına kadar TACIS⁴ ve MEDA⁵, 2007-2013 yılları arasında AKP Ortaklık Aracı⁶ ve 2014-2020 döneminde ise Avrupa Komşuluk Aracı ile yardımlar yürütölmektedir. TACIS yardım programından AKP'nin Doğu boyutunda yer alan ölkeler yararlanırken, MEDA yardım programından ise AB'nin Güney Akdeniz'de bulunan komşuları istifade etmişlerdir. 2007 yılından sonra ise tek bir komşuluk mali yardım programı kapsamında yardımlar sürdürölmektedir.

⁴ AB'nin Bağımsız Devletler Topluluğu ölkeleri ve Gürcistan'a tahsis ettiği teknik yardım programı.

⁵ MEDA (Mediterranean Economic Development Area), Avrupa-Akdeniz Ortaklığu yardım programı.

⁶ AKP kapsamında AB'nin 2007-2013 yılları arasında komşularına destekler sağladığı mali yardım aracı.

2014-2020 dönemi için AKP'nin mali boyutu Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı'nın yerine oluşturulan, onun devamı niteliğindeki Avrupa Komşuluk Aracı'na dayandırılmıştır. Yaklaşık 15,4 milyar Avro bütçeye sahip olan bu yeni finansal araç, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı'nın sınırlı esneklik, yavaş finansman ve farklılaştırma prensibinin yeterli düzeyde uygulanmaması gibi eksikliklerini tamamlamak ve onu güçlendirmek için inşa edilmiştir (The European Neighbourhood Instrument (ENI), 2017). Avrupa Komşuluk Aracı, komşu ülkeler ile AB'nin ilişkilerindeki siyasi farklılaşmalarla dikkat çekerek ilişkilerin sürdürülebilir olabilmesi açısından koşulluluk politikasının daha etkin bir şekilde uygulanması hedefine yardımcı olmaktadır. Avrupa Komşuluk Aracı altında dört temel program desteklenmektedir:

- Komşu ülkeler ile sürdürülen ikili programlar;
- Doğu ve Güney Boyutu için bölgesel programlar;
- Erasmus+ ve Komşuluk Yatırım Aracı'nın finansmanı için geniş bir AKP Programı;
- Üye devletler ve komşu ülkeler arasındaki sınır-ötesi işbirliği programları.

Komşu ülkelerin Avrupa Komşuluk Aracı dışında kalan diğer tamamlayıcı AB araç ve programlarından yararlanmaları da söz konusu olmaktadır. Bunların en önemlilerinden bazıları ise Kalkınma-İşbirliği Aracı, Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı, İstikrar Aracı gibi küresel politikaları kapsayan tematik programlardır. Avrupa Komşuluk Aracı'nın temel öncelikleri şu şekilde özetlenebilir:

- İnsan hakları ve hukuk kurallarının teşvik edilmesi, sivil toplum ve demokrasinin komşu ülkelerde geliştirilmesi;
- Sürdürülebilir ve kapsamlı ekonomik, sosyal ve coğrafi büyümenin sağlanması;
- AB iç pazarı ile bütünleşmenin geliştirilmesi;
- Öğrenci değişimi ve sivil toplumu kapsayan halklar arasındaki iletişim ve hareketlilik;
- Sınır-ötesi işbirliğini kapsayan bölgesel bütünleşme (European Union External Action Service, 2014a).

2.2. Avrupa Komşuluk Politikası'nın Temel İlkeleri

AKP; koşulluluk, siyasi farklılaştırma, ortak sahiplenme, karşılıklı hesap verebilirlik, sivil toplum ortaklığı ve kadının toplumdaki özel rolünün belirlenmesi ilkeleri üzerine kurulmuştur (European Commission and European Union External Action Service, 2011: 2). Koşulluluk ile komşuların AB mevzuatına uyumu ve/veya bu mevzuata yakınlaştırılması hedeflenmektedir. AB mevzuatına uyum gösterildiği ölçüde komşu ülkelere AB nezdinde sunulan kazanımlar söz konusu olabilmektedir. Bu durum, ulusüstü bütünleşme için AB'nin aday ülkelerle gerçekleştirdiği müzakere süreçlerindeki koşulluluk prensibi ile benzerlikler içerse de, hükümetler arası düzeyde gerçekleşen “yumuşak” düzeyli bir koşulluluktur. Siyasi farklılaştırma ile her bir komşu ülkenin kendi kapasiteleri doğrultusunda reform süreçlerinin belirlenmesini ifade edilmektedir. Komşu ülkelerin reform süreçlerini içselleştirerek ulusal iç reform stratejilerine dönüştürmesi ise ortak sahiplenme olarak açıklanmaktadır. Sivil toplum ortaklığı ise komşu ülkelerdeki sivil toplumun sesinin daha gür çıkması ve kamuoyu oluşturulması ile siyasal elitlere baskı ve karşılıklı hesap verebilirliğin artırılması olduğundan, AKP'nin yürütülmesi ve başarısı için önem arz etmektedir. Özellikle sivil toplum ortaklığı ile AB, ekonomik ve siyasal elitlerin yanında ülke halklarına da ulaşmak

istediğini açıkça belirtmekte ve AB ile bütünleşme sürecinde toplumlararası iletişimin önemine vurgu yapmaktadır. Komşu ülkelerde toplumun nerdeyse yarısını oluşturan kadınların gelişmemiş ekonomik, sosyal ve siyasal yapı içinde kendilerini öne çıkartmaları imkansızdır. Kadınların siyasal ve ekonomik hayata katılımlarının artırılması, toplumların gelişimleri ve dönüşümleri açısından önemlidir. Bu ilkeler 2011 yılında değişen komşuluk ilişkileri çerçevesinde yayımlanan yeni komşuluk politikası strateji belgesinde bir kez daha vurgulanmıştır (European Commission ve European Union External Action, 2011: 2).

3. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI'NIN DOĞU BOYUTU VE DOĞU ORTAKLIĞI

AKP'nin Doğu boyutunda Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Moldova ve Gürcistan yer almaktadır (European Union External Action Service, 2013). AB bir "yumuşak güç" (soft power) olarak bu ülkelere çeşitli siyasal ve ekonomik yaklaşımlarda bulunmaktadır. AB'nin Doğu Avrupa'da bulunan ortakları ile münasebetinde karşılıklı bağımlılık ilkesi göze çarpmaktadır. AKP'nin Doğu boyutunda bulunan Belarus hariç, diğer beş ülke AB ile tam olarak resmi ilişki içerisindedirler. Belarus'daki demokrasi ve insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek bu ülke ile imzaladığı ortaklık ve işbirliği anlaşmasını 1997 yılında askıya alan AB, Belarus'u AKP kapsamına almasına rağmen, ülkede halen ciddi insan hakları ve demokrasi ihlallerinin bulunması sebebiyle Belarus ile AKP Eylem Planı ve Ülke Raporu oluşturulmamıştır. Belarus sadece Doğu Ortaklığı kapsamında çeşitli panellere katılmakta ve sivil toplum ortaklığı gibi birkaç programdan yararlanmaktadır (European Union External Action Service, 2014b).

AKP'nin ikili çerçevede yürütülmesi konusunda ortaya çıkan güçlükler ve Doğu boyutunda yer alan ülkelerde reformların istenilen düzeyde gerçekleştirilememesinden dolayı, AB'yi çeşitli farklı platformlar oluşturmaya yöneltmiştir. Bunun sonucunda AB, AKP içinde yer alan altı Doğu komşusunu kapsayan, bu ülkeler arasında karşılıklı fikir alışverişlerinin, deneyimlerinin ve reform süreçlerinin paylaşılmasını ve taraflar arasında ortaklık ve danışma platformlarının oluşturulmasını sağlayacak Doğu Ortaklığı mekanizmasını kurmuştur (Huff, 2011: 7).

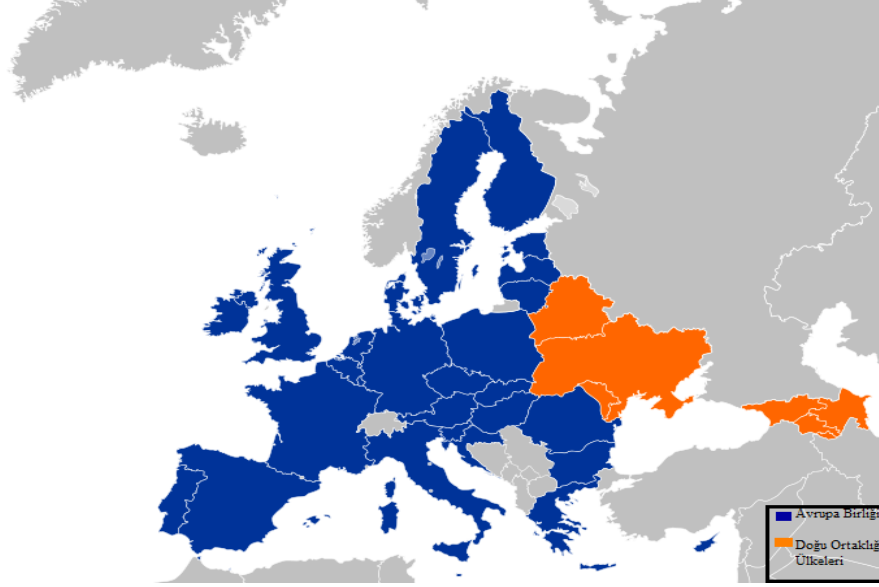
2009 yılında Prag Zirvesi'nde kabul edilen Doğu Ortaklığı, AKP kapsamında ikili boyutta yürütülen ilişkileri çok taraflı platformlara aktararak AKP'yi tamamlayıcı bir görevi yerine getirmesi hedeflenmektedir. Yine bu zirvede AB, ilişkilerin siyasal farklılaştırma ve koşulluluk politikasına dayalı olarak yürütüleceğini açıklamıştır. AKP'nin ikili boyutuna ek olarak Doğu Ortaklığı kapsamında çok taraflı boyutu oluşturan dört platform bulunmaktadır. Bunlar;

1. Demokrasi, İyi Yönetişim ve İstikrar Platformu: Sivil toplumun, etkili demokratik devlet yapılarının oluşturulması hedeflenmektedir.

2. Ekonomik Bütünleşme ve Mevzuat Uyumu: Etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgeleri oluşturulması için müzakerelerin yapılması ve AB pazarına uyumun gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

3. Enerji Güvenliği: Enerji arzı, geçiş yolları, çeşitliliği ve bu konuda AB ve komşu ülkeler arasındaki bağlantının artırılmasını hedeflemektedir.

4.İnsandan İnsana İletişim: Bilgi toplumu, medya, kültürel işbirliği, eğitim ve araştırma gibi konularda taraflar arasındaki ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır (European Union External Action Service, 2014).

Şekil 1: Doğu Ortaklığı Ülkeleri

Kaynak: European Dialogue “*Eastern Partnership Map*”, <http://eurodialogue.org/Eastern-Partnership-Map>, (05.07.2018).

Doğu Ortaklığı kapsamında AB tarafından doğu komşularına ortaklık anlaşmaları önerilmektedir. Komşularla daha önce imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşmalarının yerini, daha derin bir bütünleşmeyi mümkün kılacak olan ortaklık anlaşmalarının alması için müzakerelerin yapılması, Doğu Ortaklığı'nın en önemli amaçlarındandır. Ortaklık anlaşmaları, komşu ülkelerdeki yatırım ve ticaretin geliştirilebilmesi için etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgelerinin kurulmasını hedeflemenin yanında, AB müktesebatı ile yasama uyumunu, iyi yönetim ve istikrarlı bir devlet ve siyaset yapısını tesis etmeyi amaçlamaktadır (Börzel, 2009: 31). Ortaklık Anlaşmaları, etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgeleri ile Doğu Ortaklığı ülkelerinin yasama mevzuatının AB müktesebatına uyumlaştırılması hedefi AB'nin sunacağı ödüllere eşgüdümlü olmaktadır.

AB, komşu ülkelerdeki reformların sürdürülmesini sağlamak amacı ile 2010-2013 yılları arasında bu ülkelere 2,5 milyar Avro mali yardım yapmıştır. Bu kapsamda ikili programlar doğrultusunda Ukrayna'ya 389, Moldova'ya 308, Gürcistan'a 208, Azerbaycan'a 75, Ermenistan'a 182, Belarus'a ise 41,5 milyon Avro yardım yapılmıştır. Mali yardımların ve reformların devamlılığı konusundaki önem dikkate alındığında, AB'nin orta ve uzun vadede Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyal, siyasi ve ekonomik sistemi dönüştürücü etkisi kaçınılmaz olacaktır. 2014-2017 yıllarında da Doğu Ortaklığı ülkeleri 2,8 milyar Avro yardım almıştır. 2018-2020 döneminde mali yardımlar Avrupa Komşuluk Aracı kapsamında sürdürülecektir (European Union External Action Service, 2018b).

4. RUSYA FEDERASYONU'NUN AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

AB'nin Doğu boyutunda yer alan lkeler Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) bağımsızlıklarını kazanmışlardır. SSCB'nin parçalanmasından sonra kurulan RF'nin bu ülkelerle güçlü tarihsel, sosyal, toplumsal ve ekonomik bağlara sahip olması, AB ile daha ileri bütünleşme aşamasına geçmek isteyen Doğu Ortaklığı lkeleri açısından bir ikilem oluşturmaktadır. Nitekim, bağımsızlığını kazanan lkeler dahil bu lkeler üzerindeki kontrolünü kaybetmek istemeyen RF bir tarafta, bu ülkelerle mevzuat uyumu ve işbirliği gerçekleştirerek daha da yakınlaşmak isteyen AB ise diğer tarafta, bir rekabet içerisinde oldukları gözlenmektedir. RF zaman zaman ülkelerin kendisine olan borçlarını koz olarak kullanmakta, ihracat yasakları uygulamakta ve neredeyse tüm ülkelerin içinde veya aralarında mevcut olan çatışmaları körüklemektedir (Schffer, 2011: 5-6).

RF, AB'nin coğrafi ve demografik açıdan en büyük komşusu, ticari anlamda nc büyük ortağı ve AB'nin en büyük enerji ortaklarındandır. RF'nin dünyanın en büyük enerji ihracatlarından biri olması yanında AB'nin de dünyanın en büyük enerji ithalatlarından olması iki taraf arasındaki karşılıklı bağımlılık dengesini keskinleştirmektedir (Eufocus, 2010:1). AKP'yi sıfır toplamly oyuna benzeten RF, bu yüzden AKP'ye dahil olmak istemediğini açıklamıştır. AKP'ye dahil olmadığı gibi AKP içinde olan Doğu komşularının da AB ile bütünleşmelerini veya yakınlaşmalarını istememektedir. Öte yandan, RF'nin Doğu Ortaklığı'ndaki komşu ülkelerde yaşanan i çatışmaları zaman zaman körüklemesi AB'yi ve bölge ülkelerini rahatsız etmektedir. RF'nin 2013 yılında AB'nin önerdiği ortaklık anlaşmasını imzalamaması için Ukrayna'ya baskı yapması, Ukrayna toprağı olan Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın kendisine olan borcu konusunda baskı yapması, AB'nin Ukrayna için ek yardım programını oluşturmasına sebep olmuş ve AB Ukrayna'ya en az 11 milyar Avro'luk kredi ve hibeyi kapsayan programı 5 Mart 2014'te oluşturmuştur (European Union External Action, 2014b). Yine AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamasından dolayı Moldova'dan RF'ye gerçekleşen şarap ithalatını yasaklamış ve bu ülkeyi cezalandırmak istemiştir (BBC News, 2013).

ıkarları doğrultusunda bölge istikrarını bozmayı dahi göze alan ve komşu ülkelerin hükümetlerini zora sokmak isteyen RF, bu ülkelerdeki ayrılık hareketlere destek vermektedir (Emerson, 2004:4). Ukrayna'nın doğusundaki ayrılık birimler, Moldova içindeki ayrılık Transdinyester, Gürcistan içindeki ayrılık Güney Osetya ve Abhazy gibi birimler RF'den destek almaktadır.

AB'nin Doğu Ortaklığı içinde işbirliği ve entegrasyonu en ileri düzeyde oluşturduğu lkeler i karışıklığa veya RF'nin açıkça askeri müdahalesine uğramış ülkelerdir. AB ile daha yakın ilişki kurma isteği ülkelerin karışıklıklarının daha da artmasına sebep olmuştur. 2008 yılında Gürcistan'ın sınırları içindeki ayrılık Güney Osetya'ya sert askeri müdahalede bulunması RF'nin Gürcistan'a olan müdahalesini doğurmuş ve 5 gün süren Rusya-Gürcistan Savaşı yaşanmıştır. Bunun sonucunda Gürcistan Güney Osetya ve Abhazy'dan çekilmiştir. RF ise ayrılık birimler Güney Osetya ve Abhazy'yı bağımsız devlet olarak tanımıştır (Reuters,

2009). Ukrayna'nın AB ile yakın işbirliği de RF müdahalesine ve ülkenin bölünmesine yol açmış, Batı Ukrayna AB yanlısı, Rus kökenli vatandaşların çoğunlukta bulunduğu Doğu Ukrayna RF yanlısı ayrılıkçı bir pozisyon almıştır. AB Ukrayna krizinin başladığı günden bu yana yumuşak güç enstrümanlarını kullanarak Rusya'ya ekonomik yaptırımlar gerçekleştirmiş ve Ukrayna hükümetine ekonomik yardımları arttırarak karşılıklıta bulunmuştur. Bu süreçte 15 Milyar Avro'luk mali yardım paketi Ukrayna'ya sunulmuştur (Carnegie Endowment for International Peace, 2018). 2020-2027 AB bütçesinde de Ukrayna için mali yardımın daha da arttırılması beklenmektedir.

AB ile Ortaklık Anlaşması gerçekleştireceğini açıkladıktan Rusya'dan gelen baskıların daha artması ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi Ukrayna'nın AB'yi tercih etmesiyle Ukrayna zor durumda kalmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı bölgeler olan Donetsk ve Luhansk bölgelerinde şiddetli çatışmalar Ukrayna'nın parçalanmış bir devlet durumuna düşürmüştür. Çatışmalar sonrası Donetsk ve Luhansk bağımsızlık ilan etmişlerdir. Ukrayna'nın AB ile daha yakın ilişki kurması durumunda RF bu bölgeleri de bağımsız cumhuriyetler olarak tanıması krizin daha da büyümesine vesile olacaktır. Nitekim RF 2017 yılından itibaren ayrılıkçı birimlerin bastırıldığı pasaportların geçici olarak kabul etmiştir. (BBC News, 2017)

Enerji arzı, taşımacılığı ve güvenliği açısından da Doğu Ortaklığı AB için önemlidir. AKP'nin Doğu boyutunun ve Doğu Ortaklığı'nın başarısının önündeki en büyük engellerden biri olarak görülen RF'ye karşı olan enerji bağımlılığını AB azaltmalıdır. Alternatif enerji arzı ve yollarını geliştirmek amacıyla çeşitli projeler üzerinde bölge ülkeleri ile istişarelerde bulunmaktadır. 2017 yılının Haziran ayında Moldova'da Doğu Ortaklığına dahil ülkelerin dış işleri ve enerji bakanları ile AB Komisyonu yetkilileri ve AB'nin genişlemeden ve komşuluk politikasından sorumlu komiserinin katıldığı toplantıda enerji ve sektörel işbirliği konularında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Enerji arzı, güvenliği, iletimi ve maliyeti konularında 2020 yılı ve sonrasında Doğu Ortaklığı nezdinde işbirliğinin arttırılması kararı alınmıştır (European Commission, 2017d). Bu sayede AB'nin Doğu komşularının istikrarını bozma girişiminde bulunacak RF'ye karşı daha etkin ve hızlı cevap verebilmesi mümkün olabilecektir. AB'nin Doğu Ortaklığı projesinin başarısı RF ile dengeli ve yönetilebilir ilişkiler kurulabilmesinden geçmektedir.

RF ile AB arasındaki ilişkiler, 2003 yılında St. Petersburg Zirvesi'nde ilan edilen Stratejik Ortaklık kapsamında sürdürülmektedir. 1997 yılında imzalanan RF-AB Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması üzerine dört alan daha inşa edilerek Stratejik Ortaklık kurulmuştur. Bu dört alanın kapsamı ise şöyledir: Ortak ekonomik alan; ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı; ortak dış ve güvenlik alanı; ortak araştırma, eğitim ve kültür alanı. Bu alanlar doğrultusunda ortak mevzuat uyumu gerçekleştirilip iki taraf arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, başta enerji olmak üzere ulaşım, telekomünikasyon ve çevre alanlarında işbirliği yapılması, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, yasa dışı göçün önlenmesi, sınır ötesi suçlar ve terörizm gibi konularda ortak politikalar üretilmesi hedeflenmektedir (Eufocus, 2010: 7).

Enerji bağımlılığı açısından değerlendirilecek olunursa, AB ve Rusya doğal enerji ortaklarıdır. AB'nin komşuluk politikası ilan edilmeden önce %50 olan enerji bağımlılığının 2030 yılında %70'e çıkacağı hesaplanmaktadır (European Security Strategy, 2003: 3) Avrupa Komşuluk Politikası ilan edilmeden kısa süre önce Avrupa Enerji Güvenliği Strateji Belgesinde ilan edilen bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu 2014 yılında yayımladığı Avrupa Enerji Güvenliği Strateji belgesinde AB'nin tükettiği enerjinin %54'ünü ithal ettiğini açıklamıştır. (European Energy Security Strategy, 2014:1). 2030 itibari ile dünya enerji talebinde %27 artış öngörülmesi, AB'nin de enerji talep ve bağımlılığının artması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda günümüzde enerji ithalatının tüm AB ithalatı içindeki payının %20 olması enerji başlığının en önemli politika alanlarından biri olduğunu göstermektedir. AB'nin toplam tükettiği petrol ve doğalgazın %33'ünü RF'den ithal etmesi Doğu Ortaklığı projesinin hassasiyetini ortaya koymaktadır. RF gaz kartını öne sürerek AB'nin komşuları ile ilişkilerini frenlemesi için baskı ve tehditlerde bulunmaktadır. RF bunu Ukrayna ile AB'nin kendisine olan enerji bağımlılığını kullanarak ve Ukrayna'daki transit boru hatlarına gaz akışını keserek gerçekleştirmektedir (Reuters, 2018). Yüksek oranda enerji bağımlısı olan AB'nin bu durumu bertaraf etmek amacıyla alternatif enerji yatırımlarını ve enerji arzı çeşitliliği ile buna müteakip enerji güvenliğinin sağlanması için daha etkili ve sonuca dayalı politikalar üretmesi gerekmektedir (European Energy Security Strategy, 2014:1-3). Bu bağlamda RF'yi dışarıda bırakan Güney Gaz Koridoru'nun başarısı için Azeri petrol ve doğalgazının AB açısından önemi büyüktür. Güney Kafkasya'daki siyasi ve askeri sorunların çözümü de ayrıca Azeri doğal gaz ve petrolünün arz ve taşımacılığını da kolaylaştıracaktır. Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 sahasındaki doğal gazın Gürcistan üzerinden Güney Kafkasya Petrol boru hattı ile Batı'ya taşınabilmesi ve bölgesel istikrarın sürdürülmesi, AB'nin bu ülkeler ile olan ilişkilerinin güçlendirilmesi sonucunda mümkün olabilecektir (Azernews, 2017).

5. DOğU ORTAKLIğI İLE İLİŞKİLER VE YENİLENEN AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

AKP'nin oluşturulduğu 2004 yılından bu yana politikanın sürdürülebilirliği konusunda bir takım olumlu ve olumsuz yönler ortaya çıkmıştır. AKP kapsamında bu yönlerin ortaya çıkartılabilmesi ve böylece AB'nin Doğu komşuları üzerindeki başarı veya başarısızlık değerlendirmesi yapılabilmesi için, bu ülkelerin ne derece reformları gerçekleştirip içselleştirdikleri ve ulusal stratejilerine dahil ettikleri önem kazanmaktadır.

Komşu ülkeler açısından olumlu gelişmelere bakıldığı zaman, AKP kapsamında gerçekleştirilen sivil toplum ortaklığı, demokrasi ve insan hakları konusunda zayıf olan ülkelerde sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi önemlidir. Yine sürekli olarak AB mali yardımlarının arttırılması reformların itici gücü olarak değerlendirilmektedir. Reform yürütülürken ortak sahiplenme ile tarafların reformlara destek çıkması başarı açısından da önem arz etmektedir. AB genişleme süreçlerinde kullandığı koşulluluk politikasını AKP kapsamında yalnızca doğulu komşularla olan ilişkilerinde kullanmaktadır. Ancak burada kastedilen koşulluluk “yumuşak” (soft) koşulluluk olarak nitelendirilmelidir. Bu vesile ile ödöl ve ceza sistemi devreye sokularak ülkelerin reform süreçlerinin hızlandırılması

amaçlanmaktadır. Vize kolaylaştırma ve serbestliği, daha fazla ekonomik bütünleşme, etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgelerinin kurulması, sektörel ortaklık, mali yardımların artırılması bu ödüllerin en önemlileridir (Ataç, 2012: 3). Aday ülkelerdeki reform süreçlerinde yavaşlama ya da askıya alınma durumu söz konusu olduğunda ise, AB vaat ettiği yardımları kısmakta veya ihlallerin niteliğine göre tamamen kesmektedir.

AKP kapsamında tam üyelik müessesesinin bulunmaması, çeşitli dönemlerde AB'ye üyelik taleplerini dile getiren özellikle Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerin ısrarları ile karşılaşılmaktadır. Doğu komşuları, AB'nin AKP kapsamında sunduğu pek çok ödüle rağmen, AKP kapsamındaki reformlarla ilgili karşılaştıkları yüksek uyum maliyetlerinden dolayı reform süreçlerini ağırdan alabilmektedirler. Yine komşuların kapasitelerinin zayıf olmasından, bazı politikaları uygulamak istemeyişlerinden ve uyum gerektiren siyasi alanların ülkeden ülkeye farklılık göstermesinden dolayı reform süreci tek bir istikamette yürütülememektedir.

AB'nin özellikle enerji konusu başta olmak üzere bağımlı olduğu ticari ve ekonomik alanlarda kendi çıkarını düşünerek ülkelerin reformlar konusunda gösterdiği başarısızlıkları ve ihlalleri görmezden gelmesi, AKP sürecindeki reform ve bütünleşme aşamalarını zayıflatmaktadır. Örneğin Azerbaycan ile gerçekleştirilen ilişki buna örnektir. RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltmak isteyen AB, enerji arzı çeşitliliğini arttırmak için demokrasi ihlalleri konusunu görmezden gelebilmektedir (Wolczuk, 2004: 22).

AKP'nin komşu ülkeler üzerindeki etkisi bu ülkelerdeki ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Bu da AB'nin yeni mali komşuluk aracı olan Avrupa Komşuluk Aracı ile gerçekleştirilecek kapsamlı teknik ve mali yardımlara bağlı olacaktır. Yeni komşuluk aracı ile daha kapsamlı yardımlar sağlanabilmesi hedefi doğrultusunda, AB'nin Doğu komşusu olan ülkelerin ticari ve kurumsal altyapılarının geliştirilmesinde ve özel sektörün kalkındırılmasında kapasite artırıcı girişimlerde bulunabilmesi için AB daha fazla inisiyatif almalıdır. Vizesiz seyahat rejimi entegrasyona daha istekli ortaklara sağlanmıştır. Moldova 2014 yılında, Ukrayna ve Gürcistan 2017'de Schengen Bölgesine kısa süreli vizesiz seyahat rejimine sahip olmuşlardır (European Commission, 2018c). Genellikle turistik seyahatleri kapsayan kısa süreli vize serbestisi önemli bir gelişme olsa da AB'ye üyelikten tamamen yoksun bırakılan Avrupa'nın doğusundaki komşu ülkeler, iç pazara giriş ödülü ve vize serbestleştirilmesi gibi uygulamalar bağlamında gerçekleşen reformlar doğrultusunda yeterli bir itici güç yaratamayabilir. Bu yüzden, ulus üstü bütünleşme yerine hükümetler arası bir yaklaşımın AB tarafından ortaya konulması, genişleme ajandasında yer almayan Doğu Ortaklığı üyelerinde reformların daha yavaş gerçekleştirilmesinin veya bir kenara itilmesinin temel nedenlerinden biridir.

Genişlemeden sonra AB'ye üye olan yeni ülkeler ve yeni komşular arasındaki ilişkilerin yarattığı olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla olan AB, Doğu komşularının kazanımlarını sürekli arttırarak, onlarla bütünleşmeyi derinleştirerek bu ülkelere siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümleri konusunda teknik destekler sağlayarak karşılıklı mevzuatların yakınlaştırılması gerçekleştirebilir. Karşılıklı ve kapsamlı mevzuat uyumu, AB

dışında kalan Avrupalı ortaklarla birlikte *Avrupalılaşma* dışuncesini canlandırıp, *Avrupalılılık* algısının geliştirilmesini sağlayabilecektir (Milcher ve Slay, 2005: 17).

Öncelikle AKP, AB'ye üyelik perspektifi olmadan Doğu komşuları ile bütünleşme sağlanarak onların ekonomik, siyasal ve sosyal anlamda dönüştürülmesi projesidir. Çeşitli ödülleri sunularak AB normlarına endeksli olarak dönüşüm, asıl yapılan vurgudur. AB, sınırları boyunca ve ötesindeki istikrar ve güvenliği nasıl temin edeceğine ilişkin tartışma ve ikilemlere de AKP ile son verme amacını ortaya koymuştur (Milcher ve Slay, 2005: 17). AKP aynı zamanda iç çatışmalarla istikrarsız durumda bulunan Doğu komşularının bulunduğu bölgede büyük bir bölgesel ve küresel güç olan AB tarafından sunulan önemli bir bölgesel barış projesi olarak görülmelidir. Komşular arasındaki çatışmaları sona erdirmeye, komşular içindeki iç çatışmaların ortadan kaldırılması, bunlara müteakip taraflar arasındaki serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, vize serbestisi başta olmak üzere sınırların açılması ve ortak bir Avrupa ülküsünün Doğu komşularında da içselleştirilmesi ve *Avrupalılaşma* hususunun Avrupa kıtasının tamamında gerçekleştirilmesi, 2003 yılında *Geniş Avrupa* belgesinde ilan edilen güvenli ve istikrarlı kıta Avrupası amacının sağlanması ile mümkün olabilecektir.

AB'nin Doğu Avrupa komşuları Kopenhag Kriterleri göz önüne alındığı zaman aday ülke olarak tanımlanabilecekleri halde AB tarafından onlara "altın havuç" olarak adlandırılan üyelik ödülünün verilmemesi ve AKP ile üyelik öngörmeyen çeşitli ödüllere dayalı bir bütünleşme önerilmesi fikri, komşuların Birlik mevzuatına uyum konusunda üstlenecekleri maliyetleri karşılaması göz önüne alındığında "gümüş havuç" olarak dahi görülmemektedir (Browning ve Christou, 2010: 117-118). Bu sebeple Doğu Avrupa'da bulunan komşularının AB ile kapsamlı bir bütünleşme sağlamalarının zor olmasının yanında, gönüllü olarak RF ile yakınlaşmayı seçmeleri veya RF'nin baskılarının sonucunda RF'ye yakınlaşmaları tehlikesi de bulunmaktadır. Çünkü AKP'nin uzun dönemde dahi AB'ye üyelik ihtimalini içermemesi Doğu komşularını tatmin etmemektedir. Öte yandan, AKP içerisinde yer almasına rağmen otokratik bir yönetime sahip olan Belarus, AKP kapsamında AB ile resmi bir işbirliği içine girmek için herhangi bir girişimde dahi bulunmamıştır. Yine önceden AB ile daha kapsamlı bir bütünleşme aşamasına geçme talebini ortaya koyan Ermenistan dahi, AB'nin kendisine önerdiği etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgesinin de kurulmasını hedefleyen ortaklık anlaşmasını reddetmiş, tercihinin RF'nin önderliğinde kurulan Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılmak olduğunu açıklamıştı (Browning ve Christou, 2010: 117-118).

Genel anlamda AKP kapsamında AB'nin Doğu boyutu ülkeleri içerisinde Ukrayna ile olan ilişkileri incelendiği zaman, Ukrayna'nın AB'nin en büyük ticari ortağı olduğu görülmektedir (Eurostat, 2017). Doğu Ortaklığı kapsamında AB ile en yakın ve entegre ilişki kuran ülkeler Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'dır. (European Parliament, 2017). Doğu Ortaklığı kapsamında ilişkileri şekillendiren ve yönlendiren etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgelerini de içeren ortaklık anlaşmalarının AB ve komşuları arasında hükümetler arası düzeyde gerçekleştirilmesi açısından Doğu Ortaklığı'nı da ikiye ayırmak gerekmektedir. RF ile Gümrük Birliği'ni tercih eden Belarus ve Ermenistan ve henüz Dünya Ticaret Örgütü üyesi olamadığı için Azerbaycan ile ilerleme sağlanamaması bir tarafta ve Ortaklık Anlaşması'nın

tamamlandığı Ukrayna, Gürcistan ve Moldova ile ilişkilerin daha ileri boyutlarda olması diğer tarafta değerlendirilmelidir. AB, ortaklık anlaşmasını gerçekleştirdiği ülkeler üzerinde koşulluluk yoluyla daha fazla etki sahibi olacak, diğer ülkeler nezdinde siyasi “farklılaştırma” ve “esneklik” yoluyla daha düşük düzeyli ilişki içinde ve etki alanının da oldukça sınırlı olduğu bir durumda kendisini bulacaktır. Her ortak ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre AB’nin ikili düzeyde bu ülkelerle müzakereleri gerçekleştirmesi farklılaştırma prensibi adı altında AKP’nin başlangıcında sunulmuştur. Bu prensibin belli gelişmeler sağlasa da yeterince etki edememesi AB’nin doğu komşuları ile ilişkilerini her koşul ve şartta ilerletebilmesi için esneklik politikasının farklılaştırma politikasına paralel sürdürülmesi gerekmektedir. Esneklik ile kastedilen farklılaştırma yolu ile AB Müzakere sürecinde sınırlı gelişme gösteren hatta AB tarafından ilan edilen politika ve ileri işbirliği sürecine girmek istemeyen ülkelere yönelik programların hazırlanmasıdır. Esneklik politikası daha ileri farklılaştırma prensibi sunarak Doğu Ortaklığı içinde daha fazla ikili düzeyde ilişki ve daha dar alanlara odaklanan bir işbirliği süreci de oluşturmaktadır.

Ticari açıdan incelendiğinde, Azerbaycan dışındaki Doğu Ortaklığı ülkeleri AB ile asimetrik bir ilişki içerisindedir. AB ile olan ticaretlerinde ciddi ticaret açıkları vermektedirler. Azerbaycan ise AB’ye gerçekleştirdiği enerji ihracatı sebebi ile AB ile olan ticaretinde önemli ölçüde bir ticaret fazlası vermektedir (European Commission, 2018a). AB’nin Doğu komşularının AB ile olan ticaretlerindeki payı çok düşük olsa da ekonomik ve ticari anlamda Doğu komşuları AB’ye yüksek oranda bağımlıdır. Doğu komşuları açısından 2017 yılı toplam ticaret verileri ışığında, AB tüm komşu ülkeler nezdinde ilk iki sırada yer almaktadır. Ukrayna, Ermenistan, Moldova, Azerbaycan ve Gürcistan’ın toplam ticaretleri içerisinde AB ilk sırada, Belarus’un toplam ticareti içerisinde ise AB ikinci sıradadır (European Commission, 2018b). AB ile daha etkili kurumsal siyasi bağlantı ve ekonomik bütünleşme Doğu komşularının ekonomik, siyasal, sosyal gelişim ve dönüşümleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Gürcistan ve Moldova ile AB arasında imzalanan, etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgelerini de içeren ortaklık anlaşmaları 2016 yılının Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir (European Parliament, 2017). RF’nin önderliğinde kurulan Gümrük Birliği’ne Ermenistan’ın katılma kararı almasının ardından ise AB 2017’nin Şubat ayında Ermenistan ile Kapsamlı ve Geliştirilmiş İşbirliği Anlaşması’nın müzakerelerini tamamlamıştır (European Commission, 2017). Müzakereleri tamamlanan bu anlaşma 24 Kasım 2017’de gerçekleşen Doğu Ortaklığı Zirvesinde Ermenistan ve AB arasında imzalanmıştır. (European Union External Action Service, 2018). Ermenistan’ın RF ile Gümrük Birliği’ni tercih etmesine rağmen AB, RF ile ilişkilerinde dengeyi güçlendirmek ve bölgesel etkinliğini arttırabilmek adına Ermenistan ile işbirliğini sürdürmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu 18 Kasım 2015 tarihinde değişen bölgesel şartlara uyumlu olarak AKP’nin yeniden gözden geçirilmesini içeren bir politika belgesi yayımlamıştır. AKP’nin Doğu boyutunda yer alan komşuları ile ilişkilerinin gelecek perspektifini de çizen bu belge AB’nin Doğu komşuları ile ilişkilerini geliştirme konusunda kararlılığını ifade etmektedir. Birlikte çalışılacak öncelikli alanların yeniden belirlenmesi adına 12 yıllık AKP deneyiminin

yeni ihtiyaçlara paralel olarak gözden geçirilmesini gerektirmiştir (European Commission, 2015:2).

Yeniden gözden geçirilen ve gelecekte ilişkilere uyarlanacak AKP kapsamında siyasi farklılaştırma ve karşılıklı uyumun etkisinin arttırılması başlıca önceliklerdir (European Commission, 2015:3). AB bu yeni perspektifi ile evrensel standartlar doğrultusunda komşuları ile ilişkilerinde zorunlu tuttuğu; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğu, serbest pazar ekonomisi gibi konularda ülkelerin kendi isteklerine bağlı olarak onlara esnek bir yol sunmaktadır. Komşu ülkelerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda AB ile ortaklık kurma niyetlerinin farkında olan AB, daha esnek bir AKP modelini ortaklarına sunmaktadır. Doğu boyutunda farklı ilişki biçimlerinin ortaya çıkması doğrultusunda iki kategoriye ayrılan ülkelerin varlığı göz önüne alındığında, AB'nin yeni perspektifi ile ortaklarını küstürmeyen, daha pragmatik politikalara dayalı bir AKP ve Doğu Ortaklığı modeli karşımıza çıkmaktadır. Bunun gerekçesi olarak da dışarıdan dayatılan evrensel normları ilgili ülkelerin kabul etme konusundaki isteksizlikleri ve kurumsal sistemlerinin kısa vadede buna uygun olmamasıdır. Ayrıca, enerji arzı, güvenliği ve taşımacılığı konusunda RF'ye olan bağımlılıklarını azaltma politikası güden Doğu boyutundaki komşuların önemli bir yer tutması da AKP kapsamında esnekliği daha fazla ön plana çıkartan bir politika değişikliğini gerekli kılmaktadır (European Commission, 2015: 2-3).

Doğu Ortaklığı'nda yer alan ülkelerdeki iç çatışmaların önlenmesi, terörizmle mücadelenin insan hakları kurallarına uygun bir şekilde sürdürülmesi ve bu ülkeler içindeki radikal gruplara karşı mücadele, AB ve ortaklarının güvenlik alanındaki işbirliğini gerektirmektedir. Doğu boyutundaki ilerlemenin en önemli engeli olan RF'nin olumsuz etkisini azaltabilmek, "zorlamayı" içeren koşulluluk yerine siyasi "farklılaştırma" ve ortaklık ilişkisinin arttırılmasını içeren "esneklik" prensibinin yenilenen AKP politika belgesine dahil edilmesi, AB'nin komşu ülkelere yönelik algısının geç de olsa daha gerçekçi bir siyasi düzleme oturmasını ve komşuları ile ilişkilerinde daha etkili olmasını sağlayacaktır. Ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarsızlık içerisinde bulunan doğu ortaklarına AB kısa vadede üyelik perspektifi sunamayacağından, kendileri ile benzer geçmişe sahip ancak siyasi koşulluluk ilkesi doğrultusunda takip edilen ve adaylık sürecinin sonuçlanmasıyla AB üyesi olmuş ülkelere uygulanan modelin Doğu Ortaklığı ülkeleri üzerinde başarılı olması pek gerçekçi görülmemektedir. Bu yüzden, Doğu Avrupa ülkelerinin kurumsal, siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarını içeren ve bölge gerçeklerini daha çok yansıtan revize edilmiş bir AKP modelinin daha başarılı olacağı düşünölmektedir. Yenilenen AKP modeli de Doğu Ortaklığı'nın ele alındığı Riga Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde istişare edilmiştir (European Commission, 2015: 3).

Yenilenen AKP modelinde doğu ortaklarının her birinin öncelik ve tutumlarının farklılığı daha fazla göz önünde tutularak, başarı sağlanması beklenen öncelikli alanlarının sayısının azaltılması ve bu alanlara bağlı olarak üzerlerinde yoğunlaşmanın arttırılması amaçlanmaktadır. Doğu Ortaklığı çerçevesinde daha fazla siyasi işbirliği ve ekonomik bütünleşme istekli ülkeler ile etkin ilişkiler doğrultusunda sürdürölmeye devam edilecektir. Bu tutuma sahip ülkeler içerisinde yer alan Ukrayna, Gürcistan ve Moldova ile Ortaklık

Anlaşmaları ve Etkin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşmaları doğrultusunda ilişkiler geliştirilecektir. Belarus, Ermenistan ve Azerbaycan ile sivil toplum ortaklığı ve işbirliği anlaşmaları temelinde esnek ilişki modellerinin oluşturulması AB'nin fiziksel ve enerji güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere bölgesel etkinliğinin artırılmasını da sağlayabilecektir. Yönetimlerinin AB ile etkin bir bütünleşmeye sıcak bakmamalarından dolayı bu ülkelerde koşulluluk prensibi başarılı olamamıştır. AB'nin daha yakın ilişkilerin kurulması için sunduğu reformların gerçekleştirilmemesi yanında, Belarus ve Ermenistan'ın RF ile ekonomik bütünleşmeyi tercih etmeleri AB'nin politikasının başarısızlığını ortaya koymuş ve sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. Yenilenen AKP yaklaşımı ile AB bu ülkelerle olan ilişkilerini soğutmamak ve sürdürülen reformların başarısı için ikili düzeyde yürütülen siyasi toplantıların yanında sivil, sosyal ve ekonomik aktörlere de desteklerini arttırmalıdır.

Letonya'nın başkenti Riga'da 2015 yılında gerçekleştirilen Doğu Ortaklığı zirvesinde Doğu Ortaklığı'na dahil olan ülkelerdeki sorunların çözümüne katkı sağlayacak dört öncelikli alan belirlenmiştir. Bu alanlar ise şunlardır: ekonomik kalkınma ve AB iç pazarına giriş fırsatlarının artırılması; daha iyi yönetim sistemlerinin ve kurumların inşası; iklim değişikliği, çevre, enerji etkinliği; halkların hareketliliği ile iletişimlerinin artırılmasıdır (European Commission, 2017b). Bu hedefler AB tarafından devletlere yapılacak mali işbirliği ve yardımlar doğrultusunda sivil toplum diyaloglarının artırılması ve kadın ve erkek eşitliğinin artırılması ile paralel gerçekleştirilecektir. AB ve Doğu Ortaklığı ülkeleri ile temelde ikili gerçekleştirilen ortaklık anlaşmaları ve ajandaları ortaklık kurulacak öncelikli alanları ihtiva etmektedir. Riga Zirvesi'nde belirtilen dört temel alan altında yer alan 2020 yılına kadar çalışılacak konuları içeren 20 başlık (20 key deliverables for 2020) Avrupa Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Hizmet Birimi'nin ortak çalışması sonucunda 15 Aralık 2016 yılında ilan edilmiştir (European Commission, 2017c).

İşbirliği, esneklik, koşulluluk ve sivil toplum ortaklığı gibi konuları içeren AB Doğu Ortaklığı 2020 hedefleri, 2017 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen Doğu Ortaklığı zirvesinde tekrar teyit edilmiştir (European Commission, 2017c). Daha önce belirlenen hedefleri tamamlayıcı olarak sunulan 2020 hedefleri; vize serbestleştirme ve hareketlilik ortaklığı, kamu yönetimi reformu, etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve yürütülmesini içeren önemli kazanımlar sunmaktadır. İkili ilişki düzeyinde dört temel alan altında belirlenen 20 başlık AB'nin kendisine tam üye olmak için başvuran ülkelerle yürüttüğü tam üyelik müzakereleri ile benzerlik göstermektedir. Tam üyelik müzakerelerinde 35 başlık bulunur iken, Doğu Ortaklığı'nın hedefleri içerisinde 20 başlık bulunmaktadır. Tam üye olabilmek için herhangi bir aday ülkenin gerçekleştireceği kapsamlı reformlar ile kıyaslandığı zaman kapsamı daha yüzeysel görülen bu konular, AB müktesebatına uyum sağlama konusunda büyük önem taşımakta ve doğu Avrupalı ortakları uzun vadede gerçekleştirebilecek muhtemel tam üyelik olgusuna hazırlayıcı hedefler sunmaktadır. Bu muhtemel tam üyelik durumu da ancak ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda kapsamlı kurumsal bir gelişme sağlandıktan ve AB'nin olası Batı Balkanlara genişlemesi geçmişteki benzer örneklerde olduğu gibi başarıyla gerçekleştirildikten uzun bir zaman sonra gündeme gelebilecektir.

6. SONUÇ

Doğu Ortaklığı, AB'nin altı doğu komşusu ile arasındaki ilişkiyi dzenleyen bir bütüncül komşuluk politikasıdır. AKP'nin çok fazla ülkeyi kapsaması ve politika yaratma sürecinde ülkeler düzeyinde yaşanan farklı deneyimler ve zorluklar sebebiyle AKP iki kategoriye bölünmüştür. Bölgesel ve kültürel farklılıkların da bu ayrımın yapılmasında etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim, Doğu boyutunda yer alan Ukrayna, Belarus ve Moldova Avrupa kıtasında yer alan ülkelerdir. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ise geçmişte benzer kaderi paylaşan ve RF'nin etki alanından kurtarılabilmesi için AB'nin resmi komşuluk politikası ve Doğu Ortaklığı içinde yer almışlardır. Belarus'un RF güdümünde otokratik bir yönetimle idare edilmesi, Ukrayna toprağı olan Kırım'ın RF tarafından ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı birimlerin tek taraflı bağımsızlık ilanları, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu ve Moldova'da Transdinyester bölgesindeki ayrılıkçı çatışmalar AB'yi hükümetlerarası ve ikili düzeyde esnek politikalar oluşturma amacına yönlendirmiştir. 2015 yılında Riga Zirvesi'nde yenilenen AKP perspektifi de bu doğrultuda AB'nin doğusunda güvenli bir halka ve nüfuz alanı oluşturulabilmesi misyonunun daha fazla üstlenilmesini gerektirmektedir.

Günümüzde AKP'nin Doğu boyutunda yer alan beş ülke ile Eylem Planları ve ülke raporları vasıtası ile ikili ilişkiler sürdürölmektedir. 2014 yılında Moldova, Ukrayna ve Gürcistan AB ile Ortaklık Anlaşmaları'na imza atarak ortaklığı bir adım ileri götürmüşlerdir. şu anda ortaklık açasından en ileri seviyede olan ülkeler Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'dır. Bu ülkelerle Ortaklık Anlaşması müzakereleri tamamlanmış ve onaylanarak uygulama aşamasına geçilmiştir. Ermenistan AB'nin önerdiği ortaklık anlaşmasını reddederek RF önderliğinde kurulan Kazakistan ve Belarus'un da dahil olduğu Avrasya Ekonomik Birliği'ne 9 Ekim 2014 yılında katılmıştır. Dünya Ticaret Örgütüne üye olamadığı için etkin ve kapsamlı serbest ticaret bölgesini içeren ortaklık anlaşması müzakereleri hala yapılamayan Azerbaycan ile AB daha dar kapsamlı yeni bir ortaklık anlaşması yapabilmek için müzakerelerini sürdürmektedir. AB'nin Doğu Ortaklığı ülkeleri ile gerçekleştirmek adına çaba sarf ettiği önemli konulardan biri de vize serbestisidir. AB ile Ortaklık anlaşması imzalayan ülkeler (Moldova, Gürcistan ve Ukrayna), ayrıca Schengen bölgesine kısa süreli seyahatler için vizesiz seyahat rejimine de sahip olmuşlardır.

Doğu Avrupa'daki komşu ülkelerin AB ile daha derin bir bütünleşmede isteksiz olmaları ve de AB'nin yüksek oranda RF'ye olan enerji bağımlılığı, Doğu Ortaklığı'nın yürütölmesi konusunda ciddi sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer yandan bu ülkelerin RF'ye ekonomik anlamda bağımlı olmaları, borçlarının bulunması ve Rus askeri tehdidi de AB ile ilişkilerinde adım atmakta zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır. AB'nin ortak kurumsal dış politikasının yürütölmesi konusunda çok başlı ve hükümetlerarası yapısı RF'ye karşı alınacak herhangi bir önlemin ihtimalini zayıflatmaktadır. 2013 yılının sonunda AB'nin sunduğu ortaklık anlaşmasını Ukrayna'nın reddetmesinin altında yatan en önemli nedenlerden birisi de RF'nin Ukrayna'ya olan baskısı olmuş, bu ülke iki taraf arasında zorda kalmıştır. Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç'in parlamento tarafından görevinden azledilmesinden sonra RF'nin Kırım'ı ilhakı ve ülkenin iç savaşa sürüklenmesi durumuna cevap vermekte geç ve basiretsiz kalan AB olduğu uzun bir zaman geçtikten sonra RF'ye ekonomik ve ticari

ambargo kararını açıklayarak çok da etkisi olmayan bir karşılık verdiği iddia edilebilir. AKP ve Doğu Ortaklığı kapsamında AB'nin başarılı olabilmesi için ortak dış politika araçları oluşturması ve RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltması gerekmektedir. AB, Ukrayna ile zor bir süreçten ve uzun bir beklemeden sonra ortaklık anlaşmasını RF'nin baskısı altında imzalamak zorunda kalmıştır. Kırım hala Rus ilhaki altında bulunmakta, Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı birimler ile çatışmalar sürmekte ve bu birimler RF'nin desteği ile kendi kaderlerini kendileri tayin edebileceği (self-determinasyon) iddiasıyla tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etmeye devam etmektedirler. Belarus ve Ermenistan gibi iki önemli Doğu komşusunun RF ile bütünleşmeyi tercih etmelerinin ardından başarısı zora giren Doğu Ortaklığı projesi ekonomik ve demografik olarak diğer komşu beş ülkenin toplamından daha büyük olan Ukrayna'nın üzerinden başarı sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda uzun dönemli bir hedef olarak Ukrayna'nın AB'ye tam üyeliği AB içinde tartışılmaktadır. Ukrayna'nın üyelik ile ilgili talepleri göz önüne alındığında, Ukrayna içindeki ciddi yapısal reformların gerçekleştirilebilmesi ancak AB tarafından tam üyelik sürecinin başlatılmasına bağlı olacaktır. Bu genişlemenin sonucunda ise AB'nin tam olarak *Geniş Avrupa* hedefini gerçekleştirmesi söz konusu olabilecektir.

AKP, AB'nin komşularına yönelik aşamalı bir işbirliği yaklaşımını temsil etmektedir. Bu politika ortaklık anlaşması imzalayan ülkelerin nezdinde AB'nin konumunu güçlendirmesi ve daha etkili bir bölgesel güç olmasını sağlamanın yanında, tüm komşularını bir şemsiye altında toplayan bir strateji olarak komşu ülkelerde AB mevzuatına uyumun artırılmasını ve sağlanmasını hedeflenmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, AB'nin bölgesel ve küresel anlamda güvenliği AKP'nin başarısı ile doğrudan bağlantılıdır. AB'nin Doğu Avrupa komşularına yönelik uzun vadede tam üyelik taahhüdü verememesi durumunda ise komşu ülkelerdeki istikrar ve reformların sürdürülebilmesi için AB ile kapsamlı bir çerçevede ilişkilerin oluşturulmasını sağlayacak bir stratejinin oluşturulması tek çıkar yol olacaktır. Bu çerçevede AKP ile başlatılan bu sürecin daha da geliştirilmesine ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi AKP vasıtasıyla AB'nin komşularına sunduğu ayrıcalıklar sadece finansal yardımlar olmayıp, AB pazarına kolay erişim ve komşu ülke vatandaşlarının AB'ye vizesiz seyahati gibi önemli ödülleri de kapsamaktadır. Bu ödüllere ulaşabilmek AB'nin sunduğu koşulluluk yaklaşımı kapsamında tamamen komşu ülkelerin reformlar konusunda gösterecekleri istek ve başarıya bağlı olacaktır. Bu açıdan AKP'nin sadece komşu ülkelerde bulunan elitleri ve belirli bir siyasi alanı değil, aynı zamanda bu ülkelerdeki halkları da kapsayan bir politika olarak gelişmesi durumunda, uzun dönemde etkili ve dönüştürücü bir politika olması ortaya çıkacaktır. Böyle bir ortamda kalkınma ve gelişme için komşu ülkeler ve AB arasında oluşturulan öncelikler ve reform gündemleri ulusal stratejileri tamamlayıcı parçalar olacaktır. Bununla birlikte, köklü değişimlerin kısa vadede olamayacağı düşünüldüğünde, AKP'nin ancak uzun vadede komşu ülkelerdeki değişimleri destekleyici bir görevi üstlenebileceği değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Ataç, C. A. (2012) ‘‘AB’nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz İçin Birlik ve Türkiye’’, *Ankara Avrupa alışmaları Dergisi*, 11(1):1-24.

Azernews (2017) https://www.azernews.az/oil_and_gas/117516.html, (10.01.2018).

BBC News (2013) ‘‘Why Russian Wine ban is Putting Pressure on Moldova’’ <http://www.bbc.com/news/world-europe-24992076>, (07.11.2017).

BBC News (2017) ‘‘Russia Accepts Passports Issued by East Ukraine Rebels’’, <https://www.bbc.com/news/world-europe-39018429>, (02.05.2018).

Brzel, Tanja. A. (2009), ‘‘Transformative Power Europe? The EU Promotion of Good Governance in Areas of Limited Statehood’’, *Research College (KFG) 1026 (e-journal)*, 1:1-29, www.polsoz.fu-berlin.de/polwiss/forschung/international/europa/, (10.04.2018).

Browning, C. S. ve Cristou, G. (2010) ‘‘The Constitutive Power of Outsiders: The European Neighbourhood Policy and the Eastern Dimension’’, *Political Geography*, 29:109-118.

Caritas Europa (2012) ‘‘European Neighbourhood Policy And Eastern Partnership Initiative, Background Paper’’, <http://www.caritas-europa.org/module/FileLib/EasternPartnershipbackgroundpaper.pdf>, (20.12.2014).

Carnegie Endowment for International Peace (2018) ‘‘The EU and Ukraine: Taking a Breath’’, <https://carnegieendowment.org/2018/02/27/eu-and-ukraine-taking-breath-pub75648>, (03.07.2018).

Commission of the European Communities (2003) ‘‘Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours’’, *COM(2003) 104 final*, 11.03.2003, Brussels, Belgium (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, (11.11.2017).

Commission of the European Communities (2004) ‘‘European Neighbourhood Policy, Country Report, Ukraine’’, *SEC(2004)566*, 12.5.2004, Brussels, Belgium, (http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf, (20.11.2017).

Council of the European Union (2003) ‘‘A Secure Europe in Better World, European Security Strategy’’, Brussels, Belgium, (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (01.02.2018).

Emerson, Michael (2004) ‘‘European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?’’ *CEPS Working Document (e-journal)*, <http://www.ceps.eu/book/european-neighbourhood-policystrategy-or-placebo>, (14.01.2018).

Eufocus (2010) ‘‘The EU and Its Eastern Neighbors’’, <http://eufocus-eu&eneigh-11-10.pdf>, (14.11.2017).

European Commision (2017) <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/armenia/> (24.01.2017).

European Commission (2017b), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/eastern-partnership_en, (20.01.2017).

European Commission (2002) “A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability” Romano Prodi Speech/02/619, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm, (05.05.2018).

European Commission (2013) “European Neighbourhood Policy, What is the European Neighbourhood Policy”, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm (12.11.2017).

European Commission (2014) “European Energy Security Strategy”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-ntent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>,(01.07.2018)

European Commission (2015) “Review of the European Neighbourhood Policy”, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf, (10.04.2018).

European Commission (2017c) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_20_deliverables_for_2020.pdf, (20.01.2017).

European Commission (2017d) “EU and Eastern Partnership Countries Step Up Cooperation on Energy Efficiency”, <https://ec.europa.eu/energy/en/news/eu-and-eastern-partnership-countries-step-cooperation-energy-efficiency>, (04.05.2018).

European Commission (2018a) “European Union Trade with Azerbaijan”, 16.04.2018, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf, (02.06.2018).

European Commission (2018b) “European Union Trade with Belarus”, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/>, (02.06.2018).

European Commission (2018c) “Visa liberalisation with Moldova, Ukraine and Georgia”, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eastern-partnership/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en, (11.10.2018).

European Parliament (2017) “The State of Implementation of the Associations and Free Trade Agreements with Ukraine, Georgia and Moldova”, <http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/133501/The%20state%20of%20the%20implementation%20of%20the%20associations%20and%20free%20trade%20agreements%20with%20Ukraine,%20Georgia%20and%20Moldova.pdf>, (10.10.2017).

European Union External Action Service (2011) “A New Response to a Changing Neighbourhood, A Review of European Neighbourhood Policy”, 25.05.2011, Brussels, Belgium, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf, (15.12.2014).

European Union External Action Service (2014) “The Eastern Partnership - Frequently asked questions (FAQ)”, http://eeas.europa.eu/eastern/faq/index_en.htm, (10.10.2017).

European Union External Action Service (2014a) “The European Neighbourhood Instrument (ENI)”, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/enp_web_eni_fiche_en.pdf, (20.02.2017).

European Union External Action Service (2014b) “The EU’s Relations with Ukraine”, http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm, (08.06.2017).

European Union External Action Service (2017) “Belarus”, http://eeas.europa.eu/belarus/index_en.htm, (20.06.2017).

European Union External Action Service (2018) “Fact Sheet on EU-Armenia Relations”, 19.06.2018, https://eeas.europa.eu/topics/eu-enlargement/4080/fact-sheet-eu-armeniarelations_en, (10.07.2018).

European Union External Action Service (2018b) “Eastern Partnership”, http://www.eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm, (13.06.2018).

Eurostat, (2017) “European Neighbourhood Policy - East - Economic Statistics” http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/European_Neighbourhood_Policy_-_East_-_economic_statistics, (06.05.2017).

Huff, A. (2011) “The Role of EU Defence Policy in the Eastern Neighbourhood”, *European Union Institute for Security Studies Occasional Paper*, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/op91-The_role_of_EU_defence_policy_in_the_Eastern_neighbourhood.pdf,05.04.2017.

Kahraman, S (2005) “The European Neighbourhood Policy: The European Union’s New Engagement Towards Wider Europe”, *Perceptions: Journal of International Affairs*,10: 1-28.

Milcher, S. And Slay, B. (2005) “The economics of the 'European Neighbourhood Policy': An initial assessment”, *Center for Social and Economic Research in Warsaw on April 8-9, 2005*.

Reuters (2009) “Georgia Started War with Russia: EU-Backed Report”, <https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-report/georgia-started-war-with-russia-eu-backed-report-idUSTRE58T4MO20090930>, (05.04.2018).

Reuters (2018) “Russia Tells EU Gas Supplies via Ukraine Under No Immediate Threat”, <https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas/russia-tells-eu-gas-supplies-via-ukraine-under-no-immediate-threat-idUSKCN1GF0B6>, (08.07.2018).

Schäffer, S. (2011) “The European Neighbourhood Policy: Aims and Impact” *Panel: EU/Russia relations and the ENP*, 18 of June, Leicester, United Kingdom.

Smith K. E. (2005) “The Outsiders: the European Neighbourhood Policy” *International Affairs*, 81(4):757–773.

The European Neighbourhood Instrument (ENI) (2017). <https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-instrument-eni#new>, (05.05.2018).

Wolczuk, K. (2004) “Integration without Europeanization: Ukraine and its Policy Towards the European Union”, *European University Institute Robert Schuman Center for Advanced Studies EUI Working Paper*, 8-22.